

**Rīcības plāns
Eiropas Garantijas bērniem ieviešanai**

Rīga, 2023

SATURS

Izmantotie saīsinājumi	3
Ievads	4
Nacionālās pieejas apraksts, kā Latvija cīnās pret bērnu nabadzību kopumā	6
Valstī pastāvošā kopējā koordinācijas un monitorēšanas struktūra cīņai pret bērnu nabadzību	9
Rīcības plāna izstrādes procesa apraksts	12
Bērnu, kam vajadzīga palīdzība, mērķkategorijas, tām sniegtais atbalsts Eiropas Garantijas bērniem minētajās jomās	15
Bērnu, kam vajadzīga palīdzība, mērķkategorijas	15
Materiālais atbalsts ģimenei ar bērniem	19
Sociālā apdrošināšana	19
Valsts sociālie pabalsti un atlīdzības	21
Pašvaldību sniegtais materiālais atbalsts ģimenēm ar bērniem	22
Nodokļu atvieglojumi	24
Uzturlīdzekļu garantiju fonda līdzekļi	25
Kvalitatīva un iekļaujoša izglītība	26
Bērna tiesības uz bezmaksas veselības aprūpi	34
Veselīgas uzturs	38
Palīdzība dzīvokļa jautājumu risināšanā (pienācīgas mājoklis)	40
Palīdzības dzīvokļa jautājumu risināšanā veidi	40
Personas, kuras tiesīgas saņemt palīdzību dzīvokļa jautājumu risināšanā	43
Sociālais dzīvoklis	44
Pagaidu dzīvojamā telpa	45
Vienreizējs pabalsts cietušās dzīvojamās telpas vai dzīvojamās mājas remontam	45
Palīdzība maznodrošinātām personām, remontējot viņu īrētās dzīvojamās telpas	45
Valsts sniegta palīdzība, daļēji sedzot aizņēmēja neizpildītās parādsaistības attiecībā uz dzīvojamās telpas iegādei vai būvniecībai ņemto aizdevumu	45
Pašvaldības palīdzība dzīvojamās telpas iegādes vai būvniecības gadījumā	47
Ārpusģimenes aprūpe	47
Rezultatīvie rādītāji un plānotie pasākumi	50

Izmantotie saīsinājumi

ANO	Apvienoto Nāciju Organizācija
ĀM	Ārlietu ministrija
BKUS	Bērnu klīniskā universitātes slimnīcā
Eiropas Garantija bērniem	ES Padomes 2021.gada 14.jūnija ieteikums (ES) 2021/1004, ar ko izveido Eiropas Garantiju bērniem
CSP	Centrālā statistikas pārvalde
EAFVP	Eiropas Atbalsta fonds vistrūcīgākajām personām
ERAF	Eiropas Reģionālās attīstības fonds
EM	Ekonomikas ministrija
ES	Eiropas Savienība
ESF	Eiropas Sociālais fonds
ESF+	Eiropas Sociālais fonds+
EU-SILC	Eiropas Savienības statistika par ienākumiem un dzīves apstākļiem
IZM	Izglītības un zinātnes ministrija
KM	Kultūras ministrija
LM	Labklājības ministrija
LPS	Latvijas Pašvaldību savienība
MK	Ministru kabinets
NAP	Latvijas Nacionālais attīstības plāns 2021.–2027. gadam
NEET	jaunieši, kas nemācās, nestrādā un neapgūst arodu
NVD	Nacionālais veselības dienests
NVO	nevalstiska organizācijas
OECD	Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācija
PVD	Pārtikas un veterinārais dienests
RSU	Rīgas Stradiņa universitāte
SAM	Satiksmes ministrija
SIF	Sabiedrības integrācijas fonds
SPKC	Slimību profilakses un kontroles centrs
TM	Tieslietu ministrija
UNESCO	ANO Izglītības, zinātnes un kultūras organizācija
VARAM	Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija
VBTAI	Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcija
VDEĀVK	Veselības un darbspējas ekspertīzes ārsti valsts komisija
VM	Veselības ministrija
VK	Valsts kanceleja
VP	Valsts policija
VSAA	Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūra
ZM	Zemkopības ministrija

Eiropas Garantijā bērniem dalībvalstīm ieteikts garantēt bērniem, kam vajadzīga palīdzība⁶:

- 1) efektīvu⁷ un brīvu piekļuvi⁸ agrīnajai pirmsskolas izglītībai un aprūpei, izglītībai un skolas nodarbībām⁹, vismaz vienu veselīgu maltīti¹⁰ katru skolas dienu un veselības aprūpi;
- 2) efektīvu piekļuvi veselīgam uzturam un pienācīgam mājoklim.^{11, 12}

Eiropas Garantijas bērniem pievērš īpašu uzmanību tiem bērniem, tām bērnu mērķa grupām, kuriem izklūšana no nabadzības apburtā loka varētu būt vissarežģītākā.

Eiropas Garantijā bērniem dalībvalstīm tiek ieteikts apzināt **bērnus, kuriem vajadzīga palīdzība**, un, attiecīgā gadījumā izstrādājot valsts integrētos pasākumus, šajā grupā ņemt vērā konkrētas nelabvēlīgas situācijas, kādās jo īpaši dzīvo:

- 1) bērni bezpajumtnieki vai bērni, kuriem ir ļoti slikti sadzīves apstākļi;
- 2) bērni ar invaliditāti;
- 3) bērni ar garīgās veselības problēmām;
- 4) migrantu izcelsmes bērni¹³ vai etniskās minoritātes izcelsmes bērni, jo īpaši romi (čigāni);
- 5) bērni alternatīvā, jo īpaši institucionālā, aprūpē;
- 6) bērni, kas dzīvo nestabilos ģimenes apstākļos¹⁴.

Papildus Eiropas Garantijā bērniem dalībvalstīm sniegti arī ieteikumi stimulējoša politikas satvara nodrošināšanai (Eiropas Garantijas bērniem 6.punkts), konkretizēti ieteicamie pasākumi agrīnās pirmsskolas izglītības un aprūpes, iekļaujošas izglītības un skolas nodarbību, un veselīgu maltīšu katru skolas dienu nodrošināšanai (Eiropas Garantijas bērniem 7.un 8.punkts), veselīga uztura nodrošināšanai (Eiropas Garantijas bērniem 9.punkts), kā arī pienācīga mājokļa nodrošināšanai (Eiropas Garantijas bērniem 10.punkts).

⁶ Bērni, kam vajadzīga palīdzība - ir personas, kas ir jaunākas par 18 gadiem un kas ir pakļautas nabadzības vai sociālās atstumtības riskam (Eiropas Garantijas bērniem 3.punkta a. apakšpunkts).

⁷ Efektīva piekļuve - situācija, kad pakalpojumi ir viegli pieejami, cenas ziņā pieņemami, piekļūstami, kvalitatīvi, savlaicīgi sniegti un potenciālie pakalpojumu izmantotāji ir informēti par to esamību, kā arī par tiesībām tos izmantot (Eiropas Garantijas bērniem 3.punkta d. apakšpunkts).

⁸ Efektīva un brīva piekļuve - situācija, kurā pakalpojumi ir viegli pieejami, piekļūstami, kvalitatīvi, savlaicīgi sniegti un potenciālie pakalpojumu izmantotāji ir informēti par to esamību, kā arī par tiesībām tos izmantot, un pakalpojumi tiek sniegti bez maksas, vai nu organizējot un sniedzot šādus pakalpojumus, vai arī nodrošinot atbilstošus pabalstus, ar ko sedz pakalpojumu izmaksas vai maksu par tiem, vai tādā veidā, ka finansiālie apstākļi nebūs šķērslis vienlīdzīgai piekļuvei (Eiropas Garantijas bērniem 3.punkta e. apakšpunkts).

⁹ Skolas nodarbības - mācīšanās sporta, brīvā laika pavadīšanas vai kultūras pasākumi, kas notiek parastajās mācību stundās vai ārpus tām vai ko organizē skolas kopiena (Eiropas Garantijas bērniem 3.punkta f. apakšpunkts).

¹⁰ Veselīga maltīte jeb veselīgs uzturs - sabalansēta ēdiena patēriņš, kas bērniem nodrošina uzturvielas, kuras nepieciešamas viņu fiziskajai un garīgajai attīstībai un fiziskajai aktivitātei, kas atbilst viņu fizioloģiskajām vajadzībām (Eiropas Garantijas bērniem 3.punkta g. apakšpunkts).

¹¹ ES Padomes 2021.gada 14.jūnija ieteikums (Eiropas Garantijas bērniem 4.punkts).

¹² Pienācīgs mājoklis - mājoklis, kas atbilst pašreizējiem valsts tehniskajiem standartiem, ir apmierinošā tehniskā stāvoklī, tajā ir pietiekams siltumkomforta līmenis, un tas ir pieejams un piekļūstams par pieņemamu cenu (Eiropas Garantijas bērniem 3.punkta h. apakšpunkts).

¹³ Migrantu izcelsmes bērni - trešo valstu valstspiederīgo bērni, neatkarīgi no viņu migrācijas statusa, un bērni ar dalībvalsts valstspiederību, kuriem ir trešās valsts migrantu izcelsme tāpēc, ka vismaz viens no vecākiem ir dzimis ārvalstīs (Eiropas Garantijas bērniem 3.punkta b. apakšpunkts).

¹⁴ Bērni, kas dzīvo nestabilos ģimenes apstākļos - ir bērni, kas ir pakļauti dažādiem riska faktoriem, kuri varētu izraisīt nabadzību vai sociālo atstumtību. Tas ietver: dzīvo māsaimniecībā ar vienu pelnītāju; dzīvo kopā ar vecāku, kuram ir invaliditāte; dzīvo māsaimniecībā, kurā ir garīgās veselības problēmas vai ilgstoša slimība; dzīvo māsaimniecībā, kurā notiek pārmērīga reibinošu vielu lietošana vai vardarbība ģimenē; bērni, kuru vecāks – Savienības pilsonis – ir pārcēlies uz citu dalībvalsti, bet bērni ir palikuši savā izcelsmes dalībvalstī; bērni, kuru māte ir pusaudze, vai pusaudzes, kurām ir bērns; un bērni, kuru viens no vecākiem ir ieslodzījumā (Eiropas Garantijas bērniem 3.punkta c. apakšpunkts).

Eiropas Garantija bērniem ir pirmais ES līmeņa politikas instruments, kura mērķis ir novērst nelabvēlīgus apstākļus un atstumtību bērniem, kas bieži vien rada nelabvēlīgu situāciju vēlāk pieaugušo dzīvē. Ar šo ieteikumu praksē tiek īstenots Eiropas Sociālo tiesību pīlāra 11. princips “Bērnu aprūpe un atbalsts bērniem”.

Nacionālās pieejas apraksts, kā Latvija cīnās pret bērnu nabadzību kopumā

Saskaņā ar 2022.gada EU-SILC apsekojuma rezultātiem starp Eiropas Savienības dalībvalstīm Latvija¹⁵ bija piektais augstākais nabadzības vai sociālās atstumtības riskam¹⁶ pakļauto iedzīvotāju īpatsvars (26,1% 2020.gadā un 26,0% 2021.gadā). Sliktāka situācija bija Rumānijā, kur nabadzības vai sociālās atstumtības riskam pakļauto iedzīvotāju īpatsvars bija 34,4%, Bulgārijā – 31,7%, Grieķijā – 28,3% un Spānijā – 27,8%.¹⁷

Latvijā nabadzības riska sliekšnis¹⁸ palielinājās no 472 eiro mēnesī 2020.gadā līdz 513 eiro mēnesī 2021.gadā.¹⁹

Nabadzības risks bērniem (iedzīvotājiem vecuma grupā 0 -17 gadu vecumā) 2021.gadā Latvijā bija 16,2%, kas bija mazāk nekā 2020.gadā, kad nabadzības risks bērniem (iedzīvotājiem vecuma grupā 0 -17 gadu vecumā) bija 16,9%. Savukārt nabadzības risks bērniem (iedzīvotājiem vecuma grupā 0 -17 gadu vecumā) 2019.gadā bija 15,8%, 2018.gadā – 14,5%, 2017.gadā – 17,5%, 2016.gadā – 18,4%, 2015.gadā – 18,6%, 2014.gadā – 23,2%.²⁰

Saskaņā ar 2022.gada EU-SILC apsekojuma rezultātiem, salīdzinot ar iepriekšējiem gadiem, nabadzības risks Latvijā ir audzis ģimenēm ar bērniem. Starp ģimenēm ar diviem pieaugušajiem un vienu bērnu nabadzības risks palielinājās par 2,5 procentpunktiem (no 12,6% 2020.gadā līdz 15,1% 2021.gadā). Tāpat nabadzības risks ir nedaudz kāpis mājsaimniecībās ar diviem pieaugušajiem un trim un vairāk apgādībā esošiem bērniem (no 16,5% 2020.gadā līdz 17,1% 2021.gadā) un diviem

¹⁵ Latvijas dati attiecas uz 2022.gada apsekojuma provizoriskajiem rezultātiem, pārējo Eiropas Savienības dalībvalstu dati – uz 2021.gada apsekojuma rezultātiem.

¹⁶ Sākot ar 2021.gadu, nabadzības vai sociālās atstumtības risku veido šādu rādītāji:

- 1) nabadzības riska indekss (pēc sociālajiem transfertiem);
- 2) dzīve materiāla un sociāla nenodrošinātība;
- 3) ļoti zema darba intensitāte.

Iedzīvotājs tiek uzskatīts par pakļautu nabadzības vai sociālās atstumtības riskam, ja viņam piemīt kaut viens no iepriekš minētajiem rādītājiem

([https://admin.stat.gov.lv/system/files/publication/2023-](https://admin.stat.gov.lv/system/files/publication/2023-01/Nr_09_Nabadzibas_risks_un_sociala_atstumtiba_Latvija_2022_%2823_00%29_LV.pdf)

[01/Nr_09_Nabadzibas_risks_un_sociala_atstumtiba_Latvija_2022_%2823_00%29_LV.pdf](https://admin.stat.gov.lv/system/files/publication/2023-01/Nr_09_Nabadzibas_risks_un_sociala_atstumtiba_Latvija_2022_%2823_00%29_LV.pdf)).

¹⁷https://admin.stat.gov.lv/system/files/publication/2023-01/Nr_09_Nabadzibas_risks_un_sociala_atstumtiba_Latvija_2022_%2823_00%29_LV.pdf.

¹⁸ Nabadzības riska sliekšnis - 60% no rīcībā esošo ienākumu mediānas pārrēķinātas uz ekvivalento patērētāju skaitu mājsaimniecībā (Oficiālās statistikas portāls, <https://stat.gov.lv/lv/statistikas-temas/iedzivotaji/monetara-nabadziba-nevienlidziba-un-sociala-atstumtiba/tabulas/nnr010>).

¹⁹https://admin.stat.gov.lv/system/files/publication/2023-01/Nr_09_Nabadzibas_risks_un_sociala_atstumtiba_Latvija_2022_%2823_00%29_LV.pdf.

²⁰https://admin.stat.gov.lv/system/files/publication/2023-01/Nr_09_Nabadzibas_risks_un_sociala_atstumtiba_Latvija_2022_%2823_00%29_LV.pdf.

pieaugušajiem un diviem bērniem (no 11,7% 2020.gadā līdz 12,1% 2021.gadā). Savukārt visstraujāk nabadzības risks samazinājās mājsaimniecībās ar vienu pieaugušo un bērniem (par 8 procentpunktiem, no 37,4% 2020.gadā līdz 29,4% 2021.gadā).²¹

2021.gadā nabadzības risks pirms sociālajiem transfertiem bija 40,7%. Tas nozīmē, ka, nepastāvot sociālajiem transfertiem, nabadzības riskam pakļauto iedzīvotāju īpatsvars būtu par 18,2 procentpunktiem lielāks par esošo (22,5%).²²

Provizoriskie dati liecina, ka 2021.gadā 7,2% iedzīvotāju (līdz 64 gadu vecumam) dzīvoja ļoti zemu darba intensitāti strādājošās mājsaimniecībās.^{23, 24} 2020.gadā 6,0% bērnu (iedzīvotāji vecumā no 0 līdz 17 gadiem) dzīvoja ļoti zemu darba intensitāti strādājošās mājsaimniecībās, savukārt 2021.gadā šādu bērnu īpatsvars bija 6,4%.²⁵

Kopš 2021.gada Latvijā atkal ir sākusi pieaugt dziļai materiālai un sociālai nenodrošinātībai pakļauto iedzīvotāju īpatsvars.^{26, 27} Saskaņā ar provizorisko datu aprēķiniem 2022.gadā dziļai materiālai nenodrošinātībai bija pakļauti 7,8% iedzīvotāji, kas ir par 2,5 procentpunktiem vairāk nekā 2021.gadā. 2021.gadā dziļai materiālai un sociālai nenodrošinātībai bija pakļauti 4,7% bērnu (iedzīvotāji vecumā no 0 līdz 17 gadiem), bet 2022.gadā – 5,9% bērnu.²⁸

Nabadzības un sociālās atstumtības mazināšana ir viens no Latvijas stratēģiskajiem mērķiem. Stratēģijā “Latvija 2023” ir nosprausts mērķis samazināt nabadzības riskam pakļauto iedzīvotāju īpatsvaru, lai 2030.gadā tas nepārsniedz 16,0%. Tāpēc ir nepieciešams, lai nabadzības riskam pakļautajiem iedzīvotājiem būtu plašākas iespējas uzlabot savu labklājību. Lai to panāktu, “ir jāidentificē nabadzības riskam visvairāk pakļautās sociālās grupas un jāizstrādā tām piemēroti sociālās drošības mehānismi. Viens no nozīmīgiem priekšnoteikumiem nabadzības riska mazināšanai ir efektīva sociālo pakalpojumu, sociālās palīdzības un sociālās drošības sistēma, kuras viens no uzdevumiem ir efektīvas palīdzības sniegšana vistrūcīgākajiem iedzīvotāju slāņiem”²⁹

Latvijas Nacionālās attīstības plānā 2021.-2027.gadam (NAP 2027) nabadzības riskam pakļauto iedzīvotāju īpatsvaru ir plānots samazināt līdz 22,5% 2024.gadā un līdz 21,5% 2027.gadā. Turklāt īpaši

²¹https://admin.stat.gov.lv/system/files/publication/2023-01/Nr_09_Nabadzibas_risks_un_sociala_atstumtiba_Latvija_2022_%2823_00%29_LV.pdf.

²²https://admin.stat.gov.lv/system/files/publication/2023-01/Nr_09_Nabadzibas_risks_un_sociala_atstumtiba_Latvija_2022_%2823_00%29_LV.pdf.

²³ Zema darba intensitāte nozīmē, ka visas 18-64 gadus vecas personas (neieskaitot 18-24 gadus vecus studentus un skolēnus) mājsaimniecībā pēdējo 12 mēnešu laikā nostrādāja mazāk par 20% no pilna darba laika.

²⁴https://admin.stat.gov.lv/system/files/publication/2023-01/Nr_09_Nabadzibas_risks_un_sociala_atstumtiba_Latvija_2022_%2823_00%29_LV.pdf.

²⁵https://admin.stat.gov.lv/system/files/publication/2023-01/Nr_09_Nabadzibas_risks_un_sociala_atstumtiba_Latvija_2022_%2823_00%29_LV.pdf.

²⁶ Plašāks ieskaits par dziļās materiālās nenodrošinātības dimensijām pieejams informatīvajā apskatā “Materiālā nenodrošinātība Latvijā 2022.gadā”

²⁷ Persona tiek uzskatīta par dziļi sociālo un materiāli nenodrošinātu, ja viņai piemīt vismaz 7 no 13 nenodrošinātības pazīmēm, piemēram, nespēj segt komunālos maksājumus vai nelielu naudas summu tērēt tikai sev vai atļauties vaļasprieku (<https://stat.gov.lv/lv/statistikas-temas/iedzivotaji/monetara-nabadziba-nevienlidziba-un-sociala-atstumtiba/preses-16>).

²⁸https://admin.stat.gov.lv/system/files/publication/2023-01/Nr_09_Nabadzibas_risks_un_sociala_atstumtiba_Latvija_2022_%2823_00%29_LV.pdf.

²⁹ Stratēģija “Latvija 2030” (<https://www.mk.gov.lv/lv/latvijas-ilgtspējigas-attistibas-strategija>).

svarīgi ir mazināt nabadzību starp visneaizsargātākajām sabiedrības grupām. **Starp bērniem (iedzīvotājiem vecumā grupā no 0 līdz 17 gadiem) nabadzības riskam pakļauto īpatsvaru ir plānots samazināt no 17,5% 2018.gadā līdz 11,5% 2027.gadā.** Savukārt starp mājsaimniecībām, kur viens pieaugušais audzina bērnus, nabadzības riskam pakļauto īpatsvaru ir plānots samazināt no 26,2% 2018.gadā līdz 24,5% 2027.gadā un starp mājsaimniecībām ar diviem pieaugušajiem un trīs un vairāk apgādībā esošiem bērniem – no 16,7% 2018.gadā līdz 12,0% 2027.gadā.³⁰

Lai Latvijas Nacionālās attīstības plānā 2021.-2027.gadam (NAP 2027) nospraustos mērķus nabadzības mazināšanai izdotos sasniegt, Ministru kabinets 2021.gada 1.septembrī apstiprinājis Sociālās aizsardzības un darba tirgus politikas pamatnostādnes 2021.-2027. gadam (rīkojums nr.616, protokols nr.58. 37.paragrāfs), par atbildīgajām institūcijām pamatnostādņu īstenošanā un uzdevumu izpildes koordinēšanā nosakot LM un TM. Sociālās aizsardzības un darba tirgus politikas pamatnostādņu 2021.-2027. gadam tvērums skar tādus sociālās aizsardzības aspektus kā valsts sociālā apdrošināšana, valsts sociālie pabalsti, pašvaldību nodrošinātā sociālā palīdzība, valsts un pašvaldību finansētie sociālie pakalpojumi, atbalsts nodarbinātības veicināšanai, droša un kvalitatīva darba vide.

Īpaši atzīmējami pasākumi, kuru mērķis ir palielināt sociālo transfertu apmēru un to ietekmi uz nabadzības riska mazināšanu, pārskatīt sociālo pabalstu izmaksu mērķētību un uzlabot saņēmēju pārklājumu, mazināt pārtikas un pamata materiālo nenodrošinātību.

Lai mazinātu nevienlīdzību un nodrošinātu sociālajai realitātei atbilstoši palīdzību maznodrošinātajiem, valstī ir īstenota minimālo ienākumu reforma.³¹ Atbilstoši minētajai reformai no 2023.gada 1.jūlija tika mainīts mazāko ienākumu apmērs, kas valstī tiek garantēts valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta saņēmējiem, minimālās vecuma pensijas, invaliditātes un apgādnieka zaudējuma pensijas saņēmējiem, kā arī trūcīgām un maznodrošinātām mājsaimniecībām, kas saņem pašvaldības sociālo palīdzību (ja līdz šim minimālo maksājumu apmērs tiesību aktos bija noteikts konkrētās summās, tad tagad tas noteikts procentos no statistikas rādītāja – vidējās ienākumu mediānas).

Pasākumi, lai sekmētu Eiropas Garantijā bērniem ietvertu ieteikumu ieviešanu bērniem, kuriem vajadzīga palīdzība³², iekļauti šādos nozaru politikas plānošanas dokumentos:

- 1) pasākumi izglītības jomā, ietverti MK 2021.gada 22.jūnijā apstiprinājās Izglītības attīstības pamatnostādņēs 2021.-2027. gadam (rīkojums nr.436, protokols nr.49, 46.paragrāfs). Par atbildīgo institūciju pamatnostādņu īstenošanā noteikta IZM. Izglītības attīstības pamatnostādnes ir dokuments, kas nosaka vienotu valsts politiku un attīstības stratēģiju izglītībā turpmākajiem septiņiem gadiem un ietver izglītības politikas pamatprincipus, virsmērķus un apakšmērķus, tostarp izglītības kvalitātes mērķus, galvenos pasākumus izvirzīto mērķu sasniegšanai, sasniedzamos rezultātus un rezultatīvos rādītājus, ievērojot attīstības plānošanas sistēmu regulējošos normatīvajos aktos noteiktos principus (Izglītības likuma 13.¹ panta pirmā daļa). Izglītības attīstības pamatnostādņēs turpmākajiem septiņiem gadiem izvirzīto mērķu sasniegšanai tiek izstrādāti attiecīgi rīcības plāni: pirmajiem trim gadiem, nākamajiem diviem gadiem un atlikušajiem diviem gadiem;
- 2) pasākumi, lai ieviestu Eiropas Garantijas bērniem ieteikumus attiecībā uz veselības aprūpi bērniem, ietverti MK 2022.gada 26.maijā apstiprinājās Sabiedrības veselības pamatnostādņēs

³⁰ <https://likumi.lv/ta/id/315879-par-latvijas-nacionalo-attistibas-planu-20212027-gadam-nap2027>.

³¹ <https://lvportals.lv/skaidrojumi/353094-minimalo-ienakumu-reforma-ka-tiks-parskatiti-minimalie-pabalsti-un-pensijas-2023>.

³² Bērni, kam vajadzīga palīdzība - ir personas, kas ir jaunākas par 18 gadiem un kas ir pakļautas nabadzības vai sociālās atstumtības riskam (Eiropas Garantijas bērniem 3.punkta a. apakšpunkts).

2021.–2027. gadam (rīkojums nr.359, protokols nr.28, 43.paragrāfs). Par atbildīgo institūciju pamatnostādņu īstenošanā un uzdevumu izpildes koordinēšanā noteikta VM. Ar pamatnostādņēs plānotajiem pasākumiem plānots uzlabot Latvijas iedzīvotāju veselību, pagarinot labā veselībā nodzīvoto mūžu, novēršot priekšlaicīgu mirstību un mazinot nevienlīdzību veselības jomā;

- 3) pasākumi, lai ieviestu Eiropas Garantijas bērniem ieteikumus attiecībā uz pienācīga mājokļa nodrošināšanu bērniem, ietverti MK 2023.gada 8.novembrī apstiprinātajās Mājokļu pieejamības pamatnostādņēs 2023.–2027. gadam (rīkojums nr.739, protokols nr.56, 33.paragrāfs). Parredzēts, ka atbildīgā institūcija par pamatnostādņu īstenošanu ir EM. Pamatnostādņēs ietverti pasākumi, lai veicinātu mājokļu pieejamību, piedāvājot risinājumus mājokļu pieejamības nodrošināšanai dažādu ienākumu līmeņu mājsaimniecībām, tostarp mājsaimniecībām ar viszemākajiem ienākumiem, un lai tiktu nodrošināta gan esošā dzīvojamā fonda uzlabošana, gan jauna dzīvojamā fonda attīstība;
- 4) pasākumi, lai ieviestu Eiropas Garantijas bērniem ieteikumus attiecībā uz bērnu pasargāšanu no nabadzības un sociālās atstumtības, kā arī attiecībā uz piekļuvi veselīgam uzturam un attiecībā uz vismaz vienas veselīgas maltītes nodrošināšanu katru skolas dienu ietverti MK 2021.gada 1.septembrī apstiprinātajās Sociālās aizsardzības un darba tirgus politikas pamatnostādņēs 2021.-2027. gadam un Sabiedrības veselības pamatnostādņēs 2021.–2027. gadam (rīkojums nr.616, protokols nr.58, 37.paragrāfs);
- 5) pasākumi, lai ieviestu Eiropas Garantijas bērniem ieteikumus attiecībā uz atbalstu bāreņiem un bez vecāku gādības palikušajiem bērniem (bērniem alternatīvajā aprūpē) ietverti MK 2022.gada 21.decembrī atbalstītajās Bērnu, jaunatnes un ģimenes attīstības pamatnostādņēs 2022.–2027. gadam (rīkojums nr.967, protokols nr.66, 56.paragrāfs);
- 6) pasākumi, lai atbalstītu pirmsskolas izglītības pakalpojumu pieejamību bērniem ietverti MK 2019.gada 26.novembrī atbalstītajās Reģionālās politikas pamatnostādņēs 2021.-2027. gadam (rīkojums nr.587, protokols nr.54, 63.paragrāfs).

Valstī pastāvošā kopējā koordinācijas un monitorēšanas struktūra cīņai pret bērnu nabadzību

LM ir vadošā valsts pārvaldes iestāde darba, sociālās aizsardzības, bērnu un ģimenes tiesību, kā arī personu ar invaliditāti vienlīdzīgu iespēju un dzimumu līdztiesības jomā (Ministru kabineta 2004.gada 27.janvāra noteikumu nr.49 “Labklājības ministrijas nolikums” 1.punkts).

Tādējādi LM pārredz sociālās aizsardzības kopainu valstī. Vienlaikus situāciju vietējā līmenī pārvaldīja pašvaldība, pašvaldības ir atbildīgas par palīdzības sniegšanu saviem iedzīvotājiem. Saskaņā ar Pašvaldību likuma 4.panta pirmās daļas 9.punktu atbalsta nodrošināšana iedzīvotājiem sociālo problēmu risināšanā, kā arī iespēju nodrošināšana saņemt sociālo palīdzību un sociālos pakalpojumus ir pašvaldības autonomā funkcija.

Galvenā valsts oficiālās statistikas sagatavošanas darbu veicēja un koordinatore valstī ir CSP. Tā regulāri, reizi gadā, publicē statistisko datu krājumu, kas apkopo statistisko informāciju par bērnu dzimstību, mirstību, vecumsastāvu, veselības stāvokli, izglītošanu, sociālo aizsardzību, materiālās nodrošinātības un nabadzības risku ģimenēs ar bērniem, nepilngadīgo ekonomisko aktivitāti, informāciju tehnoloģiju lietošanu, vardarbību pret bērniem un bērniem konfliktā ar likumu 2021. gadā, kā arī salīdzinājumā ar iepriekšējiem gadiem

Saskaņā ar likuma “Par sociālo drošību” 14.¹ panta pirmo daļu, lai veidotu statistiku, lai sociālo pakalpojumu jomā plānotu, izstrādātu un novērtētu valsts politiku, kas nodrošinās savlaicīgi pieejamu un kvalitatīvu sociālo pakalpojumu sniegšanu, ir izveidota Labklājības informācijas sistēmas (LabIS). Informācijas sistēmas pārzinis ir LM. Saskaņā ar Ministru kabineta 2016.gada 26.jūlija noteikumu nr.490 “Labklājības informācijas sistēmas (LabIS) noteikumi” 2.1.apakšpunktu LM iekļauj Labklājības informācijas sistēmā (LabIS) datus par pasākumiem, kurus nodrošina valsts vai pašvaldība naudas vai mantisko pabalstu vai pakalpojumu veidā, lai veicinātu likumā “Par sociālo drošību” noteikto personas sociālo tiesību – izglītības un nodarbinātības veicināšana, sociālā apdrošināšana, tiesības uz veselības aprūpi, sociālās garantijas ar īpašiem apstākļiem saistīta veselības zaudējuma gadījumā, ģimenes izdevumu atlīdzība, pabalsts piemērota dzīvokļa nodrošināšanai, palīdzība bērniem un jauniešiem, sociālā palīdzība, personu ar invaliditāti iesaistīšana sabiedrības dzīvē – pilnvērtīgu īstenošanu.

Saskaņā ar Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 14.panta pirmās daļas 5.punktu viens no LM uzdevumiem sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības jomā ir arī Valsts sociālās politikas monitoringa informācijas sistēmas veidošana un uzturēšana. LM Valsts sociālās politikas monitoringa informācijas sistēmu veido un uztur nolūkā:

- 1) izstrādāt valsts politiku sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības jomā, kā arī organizēt un koordinēt tās īstenošanu;
- 2) organizēt sociālo pakalpojumu sniegšanai piešķirto valsts budžeta līdzekļu administrēšanu;
- 3) pārraudzīt Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma īstenošanu, kontrolēt sociālo pakalpojumu sniegšanu regulējošo normatīvo aktu ievērošanu, kā arī sociālo pakalpojumu kvalitāti un sociālo pakalpojumu sniedzēju atbilstību normatīvo aktu prasībām un administratīvi sodīt sociālo pakalpojumu sniedzējus par izdarītajiem pārkāpumiem.

Saskaņā ar BTAL 67.¹ pantu IeM, IZM, LM, VARAM, TM, VM, VBTAI un pašvaldības atbilstoši savai kompetencei sniedz statistisko informāciju par bērna tiesību aizsardzību valstī, par vecākiem, kuriem pārtrauktas vai atņemtas aizgādības tiesības, un par ģimenēm, kuras kopā ar bērniem izliktas no dzīvokļa, par bērnu adopciju, bērnu nodošanu ārpusģimenes aprūpē, audzinoša un medicīniska rakstura piespiedu līdzekļu piemērošanu bērniem, bērnu saukšanu pie kriminālatbildības, par obligāto izglītības vecumu sasniegušajiem bērniem, kuri neapmeklē izglītības iestādes, un par bērniem, kuri kļuvuši par nolaidības un vardarbības upuriem, un ielas bērniem, kā arī iesniedz attiecīgu kopsavilkumu CSP. CSP reizi gadā apkopo minēto informāciju un iesniedz to LM un Tiesībsarga birojam.

Saskaņā ar Bērnu tiesību aizsardzības likuma 62.panta pirmās daļas 7.punktu LM nodrošina ikgadējā ziņojuma par bērnu stāvokli valstī sagatavošanu un iesniegšanu Saeimai un MK.

Politikas pasākumus koordinēšanā un plānošanā cīņā pret bērnu nabadzību nozīmīga loma ir LM, VM, IZM un MK izveidotajām komitejām un konsultatīvajām padomēm, kurās piedalās atbildīgās nozaru ministrijas, citas valsts un pašvaldību institūcijas un nevalstiskās organizācijas:

- 1) Sociālās iekļaušanas politikas koordinācijas komiteja³³. Komitejas ietvaros tiek izskatīti jautājumi, kas saistīti ar nabadzības, ienākumu nevienlīdzības un sociālās atstumtības situāciju valstī, sniegti priekšlikumi politikas plānošanas dokumentu un izstrādei un pilnveidošanai sociālās iekļaušanas politikas jomā, notiek informācijas apmaiņa par aktuālo sociālās iekļauša-

³³ Izveidota ar labklājības ministres 2023.gada 8.marta rīkojumu nr.31, ar kuru arī par spēku zaudējušu atzīts LM 2016. gada 27. aprīļa rīkojums nr. 38 “Par Sociālās iekļaušanas politikas koordinācijas komitejas izveidi”, <https://www.lm.gov.lv/lv/socialas-ieklausanas-politikas-koordinācijas-komiteja>.

nas jomā, piemēram, aktuālajiem statistikas datiem, jaunajām likumdošanas iniciatīvām dažādās nozarēs, labās prakses piemēriem.³⁴ Komiteju vada LM. Komitejā darbojas šādas institūcijas un organizācijas: Latvijas Brīvo arodbiedrību savienība, biedrība “Latvijas Pensionāru federācija”, CSP, ĀM, Latgales plānošanas reģions, EM, KM, Rīgas dome, Latvijas Darba devēju konfederācija, SAM, Kurzemes plānošanas reģions, ZM, biedrība “Latvijas Cilvēkiem ar īpašām vajadzībām sadarbības organizācija “Sustento””, VARAM, VP, VM, biedrība “EAPN-Latvia”, LPS, TM, Zemgales plānošanas reģions, IZM, nodibinājums “Latvijas Bērnu fonds”, Vidzemes plānošanas reģions;

- 2) Demogrāfisko lietu padome veicina vienotu valsts demogrāfisko politiku un tās īstenošanu visos valsts pārvaldes līmeņos. Padome izvērtē un koordinē valsts demogrāfiskās politikas īstenošanu, kā arī informē plašsaziņas līdzekļus par demogrāfiskās politikas jautājumiem³⁵. Protī, arī padomes lēmumi par atbalstāmajām iniciatīvām tautas ataudzes politikas jomā pozitīvi ietekmē bērnu labklājību, materiālo nodrošinātību.³⁶ Padomi vada Ministru prezidents, padomē piedalās šādas institūcijas un organizācijas: ĀM Speciālo uzdevumu vēstnieks diasporas jautājumos; ekonomikas ministrs; labklājības ministrs; finanšu ministrs; iekšlietu ministrs; izglītības un zinātnes ministrs; kultūras ministrs; tieslietu ministrs; veselības ministrs; vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrs; Saeimas Sociālo un darba lietu komisija; Saeimas Cilvēktiesību un sabiedrisko lietu komisija; Demogrāfisko lietu centrs; Latvijas Universitātes Ekonomikas un vadības fakultātes Statistikas un demogrāfijas katedra; Latvijas Universitātes Ģeogrāfijas un Zemes zinātņu fakultāte; Valsts prezidenta kanceleja; LPS; biedrība "Asociācija Ģimene"; Latvijas daudz bērnu ģimeņu biedrību apvienība; bezpeļņas nevalstiskās organizācija "Nākotnes fonds"; Latvijas Darba devēju konfederācija; Latvijas Brīvo arodbiedrību savienība; biedrība "Latvijas Bērnu forums"; Alternatīvās bērnu aprūpes alianse;
- 3) Bērnu lietu sadarbības padome veicina vienotu izpratni par bērna interešu prioritātes principa ievērošanu valsts un pašvaldību rīcībpolitikās, kā arī veicina institūciju, sabiedrisko organizāciju un citu fizisku un juridisku personu, tai skaitā bērnu tiesību aizsardzības sadarbības grupu, vienotu un saskaņotu darbību bērnu tiesību aizsardzībā³⁷. Bērnu lietu sadarbības padomes sastāvā ir: labklājības ministrs (padomes priekšsēdētājs); iekšlietu ministrs; izglītības un zinātnes ministrs; tieslietu ministrs; veselības ministrs; vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrs; kultūras ministrs; VBTAI; VK; LPS; trīs biedrība “Latvijas Bērnu labklājības tīkls”;
- 4) Mātes un bērna veselības konsultatīvā padome ir sniedz profesionālu nozares atbalstu mātes un bērna veselības politikas īstenošanai un mātes un bērna veselības uzlabošanai³⁸. Padomes sastāvā ir: VM, NVD, SPKC, BKUS, Latvijas Ginekologu un dzemdību speciālistu asociācija, Latvijas Vecmāšu asociācija, Latvijas Pediatru asociācija, Latvijas Ģimenes ārstu asociācija, Latvijas Lauku ģimenes ārstu asociācija; Latvijas Māsu asociācija, Latvijas Neonatologu biedrība;
- 5) Uztura padomes veicina uztura politikas īstenošanu, analizējot ar uzturu saistītās sabiedrības veselības problēmas un sniedzot priekšlikumus šo problēmu risināšanai³⁹. Padomes sastāvā ir: veselības ministrs, IZM, LM, Latvijas Diētas ārstu asociācija, Latvijas Biozinātņu un tehnoloģiju universitāte, LPS, Latvijas Pārtikas uzņēmumu federācija, Latvijas Pediatru asociācija, Latvijas Universitāte, Latvijas Uzturzinātnes speciālistu biedrība, Latvijas Viesnīcu un

³⁴ <https://www.lm.gov.lv/lv/socialas-ieklausanas-politikas-koordinācijas-komiteja>.

³⁵ Demogrāfisko lietu padomes nolikuma 1.punkts (<https://likumi.lv/doc.php?id=229250>).

³⁶ <https://www.lm.gov.lv/lv/demografisko-lietu-padome>.

³⁷ Bērnu lietu sadarbības padomes nolikums apstiprināts ar Labklājības ministrijas 2023.gada 10.marta rīkojumu nr.32, <https://www.lm.gov.lv/lv/bernu-lietu-sadabibas-padome>.

³⁸ <https://www.vm.gov.lv/lv/mates-un-berna-veselibas-konsultativa-padome>.

³⁹ <https://www.vm.gov.lv/lv/uztura-padome>.

restorānu asociācija, PVD, RSU, SPKC, VM, ZM, Latvijas Diētas un uztura speciālistu asociācija;

- 6) konsultatīvā padome “Izglītība visiem”⁴⁰. Padome veido saikni starp valdību un sabiedrību, kā arī veicina sadarbību ar starptautiskajiem partneriem, lai nodrošinātu Pasaules Izglītības forumā (2000.gads, Dakāra) izvirzīto mērķu sasniegšanu Latvijā. Padome veicina ANO, UNESCO, ES, Eiropas Padomes un citu starptautisko organizāciju izstrādāto ieteikumu ieviešanu izglītības jomā Latvijā. Padomes sastāvā ir: izglītības un zinātnes ministrs, ministriju un citu valsts pārvaldes iestāžu, pašvaldību, privātā sektora, sabiedrisko un starptautisko organizāciju pārstāvji, kurus uzaicina pēc IZM un UNESCO Latvijas nacionālās komisijas ieteikumiem, ievērojot proporcionalitātes princip.

Bērnu lietu sadarbības padome nodrošinās Eiropas Garantijas bērniem ieviešanas uzraudzību.

Rīcības plāna izstrādes procesa apraksts

Rīcības plāna izstrādi Eiropas Garantijas bērniem ieviešanai ir uzņēmusies veikt LM – vadošā valsts pārvaldes iestāde darba, sociālās aizsardzības, bērnu un ģimenes tiesību, kā arī personu ar invaliditāti vienlīdzīgu iespēju un dzimumu līdztiesības jomā (Ministru kabineta 2004. gada 27. janvāra noteikumu nr. 49 “Labklājības ministrijas nolikums” 1. punkts).

Saskaņā ar Eiropas Garantijas bērniem 11.punktu dalībvalstīm ieteikts, lai nodrošinātu pareizu pārvaldību, uzraudzību un ziņošanu un pienācīgi ņemot vērā pastāvošās valsts struktūras un mehānismus:

- a) iecelt Eiropas Garantijas bērniem valsts koordinatoru, kuram ir pietiekami līdzekļi un pilnvaras, kas ļauj efektīvi koordinēt un uzraudzīt šā ieteikuma īstenošanu;
- b) lai nodrošinātu visefektīvāko pasākumu vēršanu uz bērniem, kam vajadzīga palīdzība, un ņemot vērā valsts, reģionālās un vietējās organizācijas un apstākļus, iesaistīt attiecīgās ieinteresētās personas to bērnu apzināšanā, kam vajadzīga palīdzība, un to šķēršļu noteikšanā, ar kuriem viņi saskaras, piekļūstot pakalpojumiem, uz kuriem attiecas šis ieteikums, un to izmantošanā;
- c) iesniegt Eiropas Komisijai rīcības plānu par to, kā laikposmā līdz 2030. gadam īstenot Eiropas Garantiju bērniem, ņemot vērā valsts, reģionālos un vietējos apstākļus, kā arī esošās politikas darbības un pasākumus, ar ko atbalsta bērnus, kam vajadzīga palīdzība. Eiropas Garantijā bērniem dalībvalstīm ieteikts, ka rīcības plānā jo īpaši būtu jāiekļauj:
 - i. bērnu, kam vajadzīga palīdzība, mērķkategorijas, kuras ir nepieciešams sasniegt ar atbilstošiem integrētiem pasākumiem;
 - ii. kvantitatīvie un kvalitatīvie mērķi, kas jāasniedz attiecībā uz bērniem, kuriem vajadzīga palīdzība un kuriem jāsniedz atbalsts ar atbilstošiem pasākumiem, ņemot vērā reģionālās un vietējās atšķirības;
 - iii. pasākumi, kas plānoti vai veikti, īstenojot šo ieteikumu, tostarp reģionālā un vietējā līmenī, un nepieciešamie finanšu resursi un termiņi;
 - iv. citi pasākumi, kas plānoti vai veikti, lai risinātu bērnu sociālās atstumtības problēmu un pārtrauktu nelabvēlīgās situācijas apburto loku, kurš turpinās no paaudzes paaudzē, jo īpaši, pamatojoties uz Eiropas Garantijas bērniem 6. punktā paredzēto stimulējošo politikas satvaru;

⁴⁰https://www.unesco.lv/lv/konsultativa-padome-izglitiba-vis-kiem?utm_source=https%3A%2F%2Fduckduckgo.com%2F.

- v. valsts sistēma datu vākšanai saistībā ar šo ieteikumu, tā uzraudzībai un novērtēšanai, arī Eiropas Garantijas bērniem 12. punkta d. apakšpunktā minētās vienotās uzraudzības sistēmas izveidošanai;
- d) izstrādāt efektīvus informēšanas pasākumus, kas paredzēti bērniem, kam vajadzīga palīdzība, un viņu ģimenēm, jo īpaši reģionālā un vietējā līmenī, lai ar izglītības iestāžu, apmācītu sociālo darbinieku, ģimenes atbalsta dienestu, pilsoniskās sabiedrības un sociālās ekonomikas organizāciju starpniecību palielinātu informētību un veicinātu un atvieglotu šajā ieteikumā minēto pakalpojumu izmantošanu;
- e) nodrošināt reģionālo, vietējo un citu attiecīgo iestāžu, bērnu un attiecīgo ieinteresēto personu, kas pārstāv pilsonisko sabiedrību, nevalstiskas organizācijas, izglītības iestādes un struktūras, kas atbildīgas par sociālās iekļaušanas un integrācijas, bērnu tiesību, iekļaujošas izglītības un nediskriminācijas veicināšanu, kā arī valstu līdztiesības iestāžu līdzdalību visā rīcības plāna sagatavošanas, īstenošanas, uzraudzības un izvērtēšanas procesā;
- f) reizi divos gados ziņot Eiropas Komisijai par Eiropas Garantijas bērniem īstenošanā panākto progresu saskaņā ar dalībvalsts rīcības plānu Eiropas Garantijas bērniem ieviešanai.

Ņemot vērā Eiropas Garantijas bērniem 11.punkta a. apakšpunktu LM par Eiropas Garantijas bērniem koordinators ir iecēlusi LM Bērnu un ģimenes politikas departamenta vecāko ekspertu Lauri Neikenu (e-pasta adrese: Lauris.Neikens@lm.gov.lv; tālruna numurs: 67021673).

Atbilstoši Eiropas Garantijas bērniem 11.punkta b. apakšpunktam, to bērnu apzināšanā, kam vajadzīga palīdzība, un to šķēršļu noteikšanā, ar kuriem viņi saskaras, pieklūstot pakalpojumiem, uz kuriem attiecas šis ieteikums, un to izmantošanā ir iesaistījušās gan kompetentās valsts un pašvaldību institūcijas, gan ir iesaistītas nevalstiskās organizācijas, tostarp biedrība “Latvijas Bērnu labklājības tīkls”.

LM, uzņemoties vadošo lomu rīcības plāna sagatavošanā, veica informācijas apkopojumu par dažādu iesaistīto institūciju kompetencē esošajiem jautājumiem, politikas plānošanas dokumentos ietvertajiem pasākumiem, kas saistīti ar Eiropas Garantijas bērniem ieviešanu.

Biedrība “Latvijas Bērnu labklājības tīkls” apvieno Latvijā reģistrētas biedrības, nodibinājumus un citas juridiskas organizācijas un fiziskas personas, kas darbojas izglītības, veselības, sociālajā vai bērnu interešu aizstāvības jomās.⁴¹

Biedrības “Latvijas Bērnu labklājības tīkls” pārstāvji piedalījušies atsevišķās Eiropas Garantijas bērniem dalībvalstu koordinators sanāsmēs.

LM sadarbībā ar biedrību “Latvijas Bērnu labklājības tīkls” 2023. gada pavasarī organizēja domnīcas Rīgā un Rēzeknē, kurās tika apspriesti ar Eiropas Garantiju bērniem ieviešanu Latvijā saistītie aktuālie jautājumi, apspriestas mērķa grupas, Eiropas Garantijas bērniem 4., 5., 6., 7., 8. 9., 10.punktos minēto jomu un ieteikumu attiecināmība uz attiecīgu mērķa grupu, konstatētās problēmas, nepieciešamie risinājumi. Rīgā notikušajā domnīcā piedalījās valsts, pašvaldību institūciju un nevalstisko organizāciju pārstāvji. Savukārt Rēzeknē organizētajā domnīcā piedalījās pašvaldību institūciju, nevalstisko organizāciju un jauniešu pārstāvji, īpaši uzmanību pievēršot bērnu un jauniešu situācijai reģionos.

Domnīcās apspriestas iespējamās rīcības plāna mērķa grupas: bērni, kas aug tikai ar vienu vecāki; bērni, kuri cieš no vardarbības ģimenē; ielas bērni; bērni un jaunieši, kas dzīvo attālos reģionos; bērni

⁴¹ <https://www.bernulabklajiba.lv/wp-content/uploads/2022/04/Statuti-2022.pdf>.

ar invaliditāti⁴²; bērnu ārpusģimenes aprūpē; nabadzības riskam pakļautie bērni u.c., vienlaikus aicinot domnīcu dalībniekus sniegt ierosinājumus par citu vai papildu mērķa grupu definēšanu.

Lai nodrošinātu Eiropas Garantijas bērniem 11.punkta e. apakšpunktā minēto ieteikuma ieviešanu, saskaņā ar kuru dalībvalstis tiek aicinātas nodrošināt reģionālo, vietējo un citu attiecīgo iestāžu, bērnu un attiecīgo ieinteresēto personu, kas pārstāv pilsonisko sabiedrību, nevalstiskas organizācijas, izglītības iestādes un struktūras, kas atbildīgas par sociālās iekļaušanas un integrācijas, bērnu tiesību, iekļaujošas izglītības un nediskriminācijas veicināšanu, kā arī valstu līdztiesības iestāžu līdzdalību visā rīcības plāna sagatavošanas, īstenošanas, uzraudzības un izvērtēšanas procesā, Eiropas Garantijas bērniem jautājuma izskatīšana ir tikusi iekļauta Bērnu lietu sadarbības padomes izskatāmo jautājumu klāstā.

Bērnu lietu sadarbības padome 2022. gada 22. septembrī izveidoja Bērnu lietu sadarbības padomes apakšgrupu “Par rīcības plāna izstrādi Eiropas Garantiju bērniem ieviešanai” (sēdes protokols nr. 3, 1. paragrāfa 10. punkts). Bērnu lietu sadarbības padomes apakšgrupā “Par rīcības plāna izstrādi Eiropas Garantiju bērniem ieviešanai” iekļautas šādas institūcijas un organizācijas: biedrība “Latvijas Bērnu labklājības tīkls”, EM, IZM, KM, LPS, VK, SAM, SIF, TM, VBTAI, VM, VARAM.

Apakšgrupa 2022. gada 1. decembrī izskatīja LM sagatavoto Rīcības plāna projektu un vienojās par turpmāk nepieciešamajiem pasākumiem rīcības plāna izstrādes nodrošināšanai.

Rīcības plāna projekts Eiropas Garantijas bērniem ieviešanai izskatīts Bērnu lietu sadarbības padomes 2023.gada 24.maija sēdē (sēdes protokols nr.2, 3.paragrāfs).⁴³⁴⁴ Bērnu lietu sadarbības padome minētajā sēdē nolēma:

- 1) konceptuāli atbalstīt LM sniegto informāciju;
- 2) iesaistītajām institūcijām operatīvi izskatīt saskaņošanai iesniegto un kopīgi izstrādāto rīcības plānu;
- 3) LM precizēt rīcības plānu un iesniegt to Eiropas Komisijai līdz 2023.gada 1.jūnijam;
- 4) Bērnu lietu sadarbības padomes apakšgrupai “Par rīcības plāna izstrādi Eiropas Garantiju bērniem ieviešanai” nodrošināt rīcības plāna ieviešanas uzraudzību.

Bērnu lietu sadarbības padomes apakšgrupas “Par rīcības plāna izstrādi Eiropas Garantiju bērniem ieviešanai” 2023.gada 31.maija sēdē tika panākta vienošanās Eiropas Komisijai neformāli nosūtīt rīcības plāna projekta darba variantu - komentāru un priekšlikumu sniegšanai, ņemot vērā to, ka apakšgrupas ieskatā rīcības plānam nepieciešami pilnveidojumi, iekams tas tiktu publicēts, padarīts vispārpieejams, Eiropas Komisijas tīmekļa vietnē.

Ievērojot Bērnu lietu sadarbības padomes un apakšgrupas “Par rīcības plāna izstrādi Eiropas Garantiju bērniem ieviešanai” pieņemto lēmumu, LM 2023.gada 1.jūnijā nosūtīja Eiropas Komisijai rīcības plāna projekta darba variantu - komentāru un priekšlikumu sniegšanai.

2023.gada 23.jūnijā LM saņēmti Eiropas Komisijas neformāli komentāri un ierosinājumi rīcības plāna projekta pilnveidei Eiropas Garantijas bērniem ieviešanai.

⁴² Bērniem līdz 17 gadu vecumam (ieskaitot) invaliditāte tiek noteikta bez iedalījuma grupās. Bērniem, vērtējot invaliditātes smaguma pakāpi un tās ietekmi uz spējām veikt ikdienas darbības, kā kritērijs ir dominējis un turpina dominēt veselības traucējums un tā izpausmes orgānu sistēmu līmenī.

⁴³ <https://www.lm.gov.lv/lv/bernu-lietu-sadabibas-padome>.

⁴⁴ <https://www.lm.gov.lv/lv/media/22761/download?attachment>.

2023.gada 29.septembrī LM saņemta biedrības “Latvijas Bērnu labklājības tīkls” aptaujas “Latvijas ģimeņu barometrs 2023” rezultāti⁴⁵. Minētās aptaujas mērķis bija noskaidrot ģimeņu apmierinātību, nepiepildītās vajadzības un gaidas attiecībā uz Eiropas Garantijas bērniem jomām – bērnu pieskatīšana, izglītība, veselības aprūpe, mājoklis un veselīgs uzturs. Katrā minētajā jomā tika identificētas izplatītākās problēmas un iezīmētas riska grupas, kuras ar problēmām saskaras biežāk.

Atbilstoši Eiropas Komisijas sniegtajiem komentāriem un ierosinājumiem, kā arī, ņemot vērā aptaujas “Latvijas ģimeņu barometrs 2023” rezultātus, LM rīcības plāna projektu precizējusi un papildinājusi.

Bērnu, kam vajadzīga palīdzība, mērķkategorijas, tām sniegtais atbalsts Eiropas Garantijas bērniem minētajās jomās

Bērnu, kam vajadzīga palīdzība, mērķkategorijas

Saskaņā ar Eiropas Garantijas bērniem 11.punkta “c” apakšpunkta “i” apakšapakšpunktu dalībvalstīm ieteikts, lai nodrošinātu pareizu pārvaldību, uzraudzību un ziņošanu un pienācīgi ņemot vērā pastāvošās valsts struktūras un mehānismus, iesniegt Eiropas Komisijai rīcības plānu par to, kā laikposmā līdz 2030. gadam īstenot Eiropas Garantiju bērniem, ņemot vērā valsts, reģionālos un vietējos apstākļus, kā arī esošās politikas darbības un pasākumus, ar ko atbalsta bērnus, kam vajadzīga palīdzība.

Atbilstoši minētajam ieteikuma apakšpunktam ES dalībvalstīm ieteikts, **ka rīcības plānā jo īpaši būtu jāiekļauj bērnu, kam vajadzīga palīdzība, mērķkategorijas, kuras ir nepieciešams sasniegt ar atbilstošiem integrētiem pasākumiem.**

Bērnu tiesību aizsardzības likuma 3.panta otrā daļa paredz, ka bērna tiesības un brīvības valsts nodrošina visiem bērniem bez jebkādas diskriminācijas — neatkarīgi no bērna, viņa vecāku, aizbildņu, ģimenes locekļu rases, tautības, dzimuma, valodas, partijas piederības, politiskās un reliģiskās pārliecības, nacionālās, etniskās vai sociālās izcelsmes, dzīvesvietas valstī, mantiskā un veselības stāvokļa, dzimšanas vai citiem apstākļiem. Saskaņā ar šī likuma 6.panta otro daļu visām darbībām attiecībā uz bērnu neatkarīgi no tā, vai tās veic valsts vai pašvaldību institūcijas, sabiedriskās organizācijas vai citas fiziskās un juridiskās personas, kā arī tiesas un citas tiesībaizsardzības iestādes, prioritāri ir jānodrošina bērna tiesības un intereses. Šīs personas ievēro bērna labākās intereses visās darbībās, kas tieši vai netieši skar vai var skart bērnu: novērtējot jebkuru ar bērnu saistītu gadījumu; rīkojoties jebkādā ar bērnu saistītā lietā; pieņemot jebkuru lēmumu saistībā ar bērnu.

Lai sekmētu to, ka bērna labākās interesēs tiek garantētas arī ikvienam bērnam, kam vajadzīga palīdzība, valsts ir definējusi, īpaši izcēlusi tādas bērnu mērķa grupas, kas saistītas ar papildu vai speciālu atbalsta vai aizsardzības pasākumu garantēšanu bērnam un ģimenei.

⁴⁵ <https://www.bernulabklajiba.lv/latvijas-gimenu-barometrs-rezultati/>.

Saskaņā ar Bērnu tiesību aizsardzības likuma 26.panta pirmo daļu valsts un pašvaldība atbalsta ģimeni, it īpaši daudzbērnu ģimeni un ģimeni, kuras aprūpē ir bērns ar invaliditāti, un sniedz tai palīdzību.

2021. gada sākumā Latvijā bija 503,1 tūkst. ģimeņu kodolu (turpmāk – ģimene). Izplatītākais ģimenes tips Latvijā ir vientuļā vecāka ģimene - 24 % ģimeņu bija viens vecāks (visbiežāk māte) ar vienu vai vairākiem nepilngadīgiem bērniem⁴⁶. Precēti pāri ar nepilngadīgiem bērniem veidoja 16,3% no Latvijas ģimeņu kopskaita. Savukārt pāri neregistrētā kopdzīvē ar nepilngadīgiem bērniem – 3,5%.⁴⁷

Latvijā ir ap 12 000 trīs bērnu ģimenes, ap 2 300 četru bērnu ģimenes, apmēram 700 piecu bērnu un 400 ģimenes, kurās ir seši un vairāk bērni. Tātad kopā tas veido aptuveni 15 500 daudzbērnu ģimenes, kurās ir bērni vecumā līdz 18 gadiem⁴⁸.

2022.gadā Latvija bija reģistrēti 8 988 bērni ar invaliditāti.⁴⁹ Lielākajai daļai bērnu invaliditātes noteikšanas pamatā ir vispārēja saslīmšana. No specifiskajiem funkcionālajiem traucējumiem (redze, dzirde, kustību, psihiskie un uzvedības traucējumi) bērniem ar invaliditāti visbiežāk sastopami – psihiskie un uzvedības traucējumi. Vispārēja saslīmšana – 4 685 bērniem; psihiskie un uzvedības traucējumi - 3 285 bērniem; kustību traucējumi - 326 bērniem; dzirdes traucējumi - 481 bērnam; redzes traucējumi – 280 bērniem.

Papildus likumdevējs nostiprinājis valsts pienākumu īpaši palīdzēt trūcīgai ģimenei, bērna audzināšanā un izglītošanā, arodizglītošanā, darba un dzīvokļa meklējumos (Bērnu tiesību aizsardzības likuma 26.panta trešā daļa).

2023.gada septembrī trūcīgas personas statuss bija spēkā 41 252 personām.⁵⁰

Latvijas Republikas Satversmes 110.panta otrajā teikumā noteikts, ka valsts īpaši palīdz arī bērniem, kas palikuši bez vecāku gādības vai cietuši no varmācības.

Ārpusģimenes aprūpē 2022. gadā atradās 5798 bērni (1,52% no visiem Latvijā dzīvojošajiem bērniem). 2022.gadā visvairāk bērniem ārpusģimenes aprūpe tika nodrošināta pie aizbildņiem – 3795 bērni jeb 65,5 % no visiem ārpusģimenes aprūpē nodotajiem bērniem atradās aizbildnībā. 1476 bērniem (25,4 %) aprūpe tika nodrošināta audžuģimenē, savukārt 527 bērniem (9,1 %) ārpusģimenes

⁴⁶ Lielākā ģimeņu grupa ir “vientuļie vecāki”, pārsvarā sievietes. Tomēr grupa ir problemātiska, jo nav skaidrs, ko nozīmē “vientuļais”. Grupa ir grūti identificējama, jo nav viendabīga (pēc bērnu skaita, pēc ienākumiem, pēc atbalsta no citiem ģimenes locekļiem, pēc darba laika modeļa), <https://www.lm.gov.lv/lv/media/16686/download>.

⁴⁷ CSP publicēja tautas skaitīšanas datus par ģimenēm un mājsaimniecībām, publicēti 2021. gada 30. jūlijā, <https://www.csp.gov.lv/lv/majsaimniecibas-un-ģimenes>.

⁴⁸ www.godagimene.lv.

⁴⁹ Labklājības informācijas sistēmas (LabIS), CSP.

⁵⁰ LM datu apkopojums. Statistiski netiek atsevišķi apkopoti dati par bērniem, kuriem bija spēkā trūcīgas personas statuss. Saskaņā ar Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 36.panta trešo daļu pamata sociālās palīdzības pabalstus un trūcīgas vai maznodrošinātas mājsaimniecības statusu:

- 1) piešķir uz trim kalendāra mēnešiem, ja mājsaimniecībā ir vismaz viena persona darbspējīgā vecumā;
- 2) piešķir uz sešiem kalendāra mēnešiem, ja mājsaimniecībā nav nevienas personas darbspējīgā vecumā vai uz personu attiecas šā panta otrajā daļā noteiktie izņēmumi;
- 3) var piešķirt uz vienu kalendāra mēnesi, ja mājsaimniecības ienākumi nepārsniedz Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 33. pantā noteiktos ienākumu sliekšņus, taču ir konstatējama neatbilstība kādam no šā likuma 9. panta pirmajā daļā, 36. panta pirmās daļas 2. punktā un otrajā daļā noteiktajiem nosacījumiem vai Ministru kabineta noteiktajiem sociālās palīdzības saņemšanai vai trūcīgas un maznodrošinātas mājsaimniecības statusa piešķiršanai nepieciešamajiem dokumentiem. Mājsaimniecības personām ir pienākums sadarboties ar pašvaldības sociālo dienestu un citām institūcijām minēto neatbilstību novēršanai.

aprūpe tika nodrošināta ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijā. Tādējādi 2022. gadā ģimeniskai videi pietuvināta ārpusģimenes aprūpe tika nodrošināta 90,9 % ārpusģimenes aprūpē esošajiem bērniem.

Saskaņā ar LM apkopoto statistisko informāciju vidēji gadā 1 700 bērnu saņem sociālās rehabilitācijas pakalpojumu no prettiesiskām darbībām cietuši bērniem. 2022.gadā 1611 bērniem piešķirts sociālās rehabilitācijas pakalpojums no prettiesiskām darbībām cietušajiem no tiem pakalpojums piešķirts 864 meitenēm un 747 zēniem. Atzīmējams, ka sociālās rehabilitācijas pakalpojums no prettiesiskām darbībām cietuši bērniem var tikt piešķirts gan atsevišķi pēc konkrēti piedzīvotā vardarbības veida (emocionālā vardarbība, fiziskā vardarbība, seksuālā vardarbība, bērna pamešana novārtā) vai pēc vairāku veidu kombinētas pārciestas vardarbības. Tāpat nereti ir gadījumi, kad sociālās rehabilitācijas pakalpojumu no prettiesiskām darbībām cietušajiem bērniem gada ietvarā piešķir vairākas reizes vienam bērnam, lai nodrošinātu bērna sekmīgu rehabilitāciju pēc piedzīvotās vardarbības.

Iepriekš izklāstītās ir tās bērnu mērķa grupas, kuras valsts ir īpaši izcēlusi, lai palielinātu pie šīm mērķa grupām piederošo bērnu aizsardzību un atbalstu.

Vienlaikus norādāms, ka saskaņā ar Ukrainas civiliedzīvotāju atbalsta likumu kā īpaši atbalstāma iedzīvotāju mērķa grupa no 2022.gada 5.marta ir noteikti Ukrainas civiliedzīvotāji, kuri izceļo no Ukrainas vai kuri nevar atgriezties Ukrainā Krievijas Federācijas izraisītā bruņotā konflikta dēļ šā bruņotā konflikta norises laikā. Ukrainas civiliedzīvotāju atbalsta likumā paredzētais atbalsts tiek sniegts bruņotā konflikta norises laikā. Ukrainas civiliedzīvotāji šā likuma izpratnē ir Ukrainas pilsoņi un viņu ģimenes locekļi, kā arī personas, kuras Ukrainā saņēmušas pastāvīgās uzturēšanās atļauju un nevar atgriezties savas pilsonības valstī, bezvalstnieka statusu vai starptautiskās aizsardzības statusu, un to ģimenes locekļi.

Latvijā reģistrēti 8928 Ukrainas bēgļu bērni vecumā no 5 līdz 18 gadiem. Latvijas izglītības sistēmā reģistrēti 4299 izglītojamie, no tiem 1524 pirmsskolas izglītības iestādēs, 2775 vispārējās izglītības iestādēs, bet 74 mācās profesionālās izglītības iestādēs.⁵¹

2023. gada 1. aprīlī Latvijā uzturējās 467 ukraiņu bērni, kuriem nodibināta ārkārtas aizbildnība un iecelts ārkārtas aizbildnis. Bērni vecumā no 0-3 gadiem 9, 4-12 gadiem 114, bet 13-17 gadiem 344. Kopš 2022. gada 16. marta līdz 2023. gada 1. aprīlim bāriņtiesas ir pieņēmušas 1010 lēmumus par 1170 bērniem par ārkārtas aizbildnības nodibināšanu un ārkārtas aizbildņa iecelšanu Ukrainas bērniem. Uz 2023. gada 1. aprīli 703 bērniem iestājusies pilngadība vai atlaists ārkārtas aizbildnis, kā biežākais iemesls (368 bērni) ir atgriezušies Ukrainā vai vecāki ir ieradušies Latvijā, kā arī ir pārcēlušies uz citu valsti.⁵²

Papildus norādāms, ka tiesību aktos un politikas plānošanas dokumentos speciāli atbalsta pasākumi tiek paredzēti arī dažādām citām (plašākām) mērķa grupām, kurās aptverti ne tikai konkrētu mērķa grupu bērni, bet visi bērni vai arī visu vecuma grupu iedzīvotāji, pilngadīgas personas. Tomēr arī šādiem plašākai mērķa grupai domātiem pasākumiem pozitīvi ietekmē bērnu, kam vajadzīga palīdzība, situāciju. Piemēram, sociālo pabalstu izmaksu mērķētības pārskatīšana un saņēmēju pārklājuma uzlabošana, tai skaitā veicot ģimenes valsts pabalsta piešķiršanas nosacījumu pārskatīšanu un novēršot atšķirības pabalsta un piemaksas piešķiršanas nosacījumos⁵³, pārtikas atbalsts un pamata materiālā palīdzība zemu ienākumu un krīzes situācijā nonākušām mājsaimecībām⁵⁴.

⁵¹ Civilās aizsardzības pārvaldes dati.

⁵² VBTAI dati.

⁵³ Sociālās aizsardzības un darba tirgus politikas pamatnostādņu 2021.-2027. gadam 1.2.1.uzdevums, <https://likumi.lv/ta/id/325828-par-socialas-aizsardzibas-un-darba-tirgus-politikas-pamatnostadnem-2021-2027-gadam>.

⁵⁴ Sociālās aizsardzības un darba tirgus politikas pamatnostādņu 2021.-2027. gadam 1.7.uzdevums, <https://likumi.lv/ta/id/325828-par-socialas-aizsardzibas-un-darba-tirgus-politikas-pamatnostadnem-2021-2027-gadam>.

Rīcības plānā tiek norādītas tādas bērnu mērķa grupas, kuras valsts ir izcēlusi, nostiprinot tiesību aktos un politikas plānošanas dokumentos, kā arī paredzot, ka tām garantējami specializēti, tieši konkrētai mērķa grupai izveidoti atbalsta pasākumi.

Savukārt Eiropas Garantijas bērniem 5.punkta “a”, “c” un “d” apakšpunktos minētie bērni rīcības plānā netiek izcelti kā atsevišķas mērķa grupas.

Attiecībā uz Eiropas Garantijas bērniem 5.punkta “a” apakšpunktā minētajiem bērniem bezpajumtniekiem vai bērniem, kuriem ir ļoti slikti sadzīves apstākļi informējam, ka Latvijas bērnu aizsardzības sistēma nepieļauj bērna atrašanos šādā situāciju (atrašanos bez pajumtes vai dzīvošanu ļoti sliktos sadzīves apstākļos). Šādā gadījumā ģimenēm ar bērniem pašvaldība sniedz palīdzību dzīvokļa jautājumu risināšanā. Ja bērnam palīdzību nav iespējams sniegt ģimenē, bērnam nodrošināma ārpusģimenes aprūpe jeb alternatīvā aprūpe līdz brīdim, kad bioloģiskajā ģimenē tiks atrisināta krīzes situācija. Saskaņā ar Bērnu tiesību aizsardzības likuma 27.panta pirmo daļu bērnu var šķirt no ģimenes, ja:

- 1) bērna dzīvība, veselība vai attīstība ir nopietni apdraudēta vardarbības dēļ vai ir pamatotas aizdomas par vardarbību pret bērnu, kā arī aprūpes trūkuma vai mājas apstākļu (sociālās vides) dēļ;
- 2) bērns nopietni apdraud savu veselību vai attīstību, lietojot alkoholu, narkotiskās vai toksiskās vielas.

Bērnu tiesību aizsardzības likuma 27.panta pirmās daļas 1. un 2.punktā paredzētajos gadījumos bērna dzīvība, veselība vai attīstība ir nopietni apdraudēta vardarbības dēļ vai ir pamatotas aizdomas par vardarbību pret bērnu, kā arī aprūpes trūkuma vai mājas apstākļu (sociālās vides) dēļ; bērns nopietni apdraud savu veselību vai attīstību, lietojot alkoholu, narkotiskās vai toksiskās vielas] bērns šķirams no ģimenes, ja nav iespējams novērst bērna attīstībai nelabvēlīgos apstākļus, viņam paliekot ģimenē.

Šķirot bērnu no ģimenes, viņam tiek nodrošināta ārpusģimenes aprūpe pie aizbildņa vai audžuģimenē. Ārpusģimenes aprūpi bērnu aprūpes iestādē nodrošina tikai gadījumos, kad aprūpe pie aizbildņa vai audžuģimenē nav piemērota konkrētam bērnam. Bērnu aprūpes iestādē bērns atrodas līdz brīdim, kad viņam tiek nodrošināta piemērota aprūpe pie aizbildņa vai audžuģimenē.

Attiecībā uz Eiropas Garantijas bērniem 5.punkta “c” apakšpunktā minētajiem bērniem ar garīgās veselības problēmām norādāms, ka rīcības plānā minētie Latvijas veiktie un plānotie pasākumi ir formulēti plašāk, aptverot ne tikai bērnus ar garīgās veselības problēmām, bet arī somatiskās veselības problēmām, kas ietekmē bērnu iespējas iekļauties sabiedrībā (bērnu ar speciālām vajadzībām, bērni ar invaliditāti).

Attiecībā uz Eiropas Garantijas bērniem 5.punkta “d” apakšpunktā minētajiem migrantu izcelsmes vai etniskās minoritātes izcelsmes bērniem, jo īpaši romiem (čigāniem) norādām, ka šādu bērnu skaits, ir salīdzinoši neliels, tādēļ kā specifiska bērnu, kam vajadzīga palīdzība, mērķa tā netiek izdalīta, ņemot vērā vispārēju principu, ka visiem bērniem nodrošināms vienlīdz augsts atbalsta līmenis, Latvijā ieceļojušie bērni un etniskās minoritātes izcelsmes bērni šajā gadījumā nav izņēmums.

Saskaņā ar VBTAI apkopoto bāriņtiesu darbības statistiku bāriņtiesu redzeslokā 2022. gadā nonākušas 22 nepilngadīgas personas bez pavadības. Ārpusģimenes aprūpe nodrošināta 10 patvēruma meklētājiem (9 nodoti aizbildnībā, 1 ievietots ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijā), 2 nepilngadīgajiem, kuriem piešķirts bēgļa statuss, nodibināta aizbildnība. Viena nepilngadīgā persona, kurai atteikta starptautiskā aizsardzība Latvijā, ievietota audžuģimenē.⁵⁵

2023.gada sākumā no visiem bērniem 96,3% bija Latvijas pilsoņi, 0,6% - Latvijas nepilsoņi un 3,1% - citu valstu pilsoņi. Kopš 2020.gada 1.janvāra Latvijā jaundzimušajiem vairs nepiešķir nepilsoņa

⁵⁵ <https://www.bti.gov.lv/jaunums/valsts-statistikas-parskatu-par-barintiesu-darbu-2022-gada-analize>.

statusu, tāpēc nepilsoņu īpatsvars bērnu skaitā strauji samazinās. Pēc etniskās piederības 69,4% bērnu bija latvieši, 13,1% - krievi, 2,0% - ukraiņi, 0,6% - poļi, 0,5% - baltkrievi un 14,4% bērnu bija cita etniskā piederība.⁵⁶

Sadalījumā pēc tautības 2022 piedzimuši 12 398 latviešu, 1446 krievu, 88 poļu, 56 baltkrievu, 250 ukraiņu, 35 čigānu, 58 lietuviešu un 1 623 citu tautību bērni, ieskaitot bērnus, kuru tautība netika uzrādīta.⁵⁷

Attiecībā uz Eiropas Garantijas bērniem 11.punkta “c” apakšpunkta “i” apakšapakšpunktu norādāms, ka Latvijas īstenotie sociālās aizsardzības pasākumi aptver visu vecuma grupu mājsaimniecībā mītošās personas, nodrošinot ģimenēm ienākumu drošības garantēšanu, īpaši vecuma, bezdarba, saslimšanas, invaliditātes, darba negadījuma, maternitātes un apgādnieka zaudējuma gadījumā, kā arī tiesības uz sociāli nozīmīgu pakalpojumu pieejamību, tai skaitā, veselības aprūpi, mājokli, izglītību, aprūpi.

Valsts sociālā aizsardzība ģimenēm ar bērniem primāri ietver sociālo apdrošināšanu bērna vecākiem, uzturlīdzekļu garantiju bērnam (ja kāds no vecākiem bērnam uzturlīdzekļus nemaksā), universālos un ienākumu testētos sociālos pabalstus, iedzīvotāju ienākuma nodokļa atvieglojumus par apgādībā esošām personām.

Bērna, kam vajadzīga palīdzība, labbūtību⁵⁸ var arī netieši ietekmēt tas atbalsts, ko saņem mājsaimniecībā kopumā vai attiecīgs pilngadīgs ģimenes loceklis, piemēram, atbalsts saistībā ar nodarbinātību.

Likuma “Par valsts sociālo apdrošināšanu” 3. panta pirmā daļa noteic, ka valsts organizē pasākumus, lai apdrošinātu personas vai tās apgādībā esošo personu risku zaudēt darba ienākumus saistībā ar sociāli apdrošinātās personas slimību, invaliditāti, maternitāti, paternitāti, bezdarbu, vecumu, nelaiemes gadījumu darbā vai saslimšanu ar arodslimību, bērna kopšanu. Valsts sociālās apdrošināšanas pakalpojumu (pabalstu un pensiju) apmērs ir atkarīgs no objekta, no kura tiek veiktas iemaksas.

Materiālais atbalsts ģimenei ar bērniem

Sociālā apdrošināšana

Sociāli apdrošinātajiem vecākiem (darba ņēmējiem, kuru sociālās iemaksas algai ir 34,09%, un pašnodarbinātajiem, kuri no ienākumiem veic iemaksas 31,07% apmērā) ir tiesības saņemt sociālās apdrošināšanas pabalstus:

- 1) maternitātes pabalstu par grūtniecības un dzemdību atvaļinājuma laiku izmaksā sievietei, kura ir darba ņēmēja vai pašnodarbinātā, sākoties grūtniecības atvaļinājumam. Pabalstu maksā divās daļās. Pirms dzemdībām – par grūtniecības atvaļinājuma 56 vai 70 kalendārajām dienām, pēc bērna piedzimšanas – par 56 vai 70 kalendārajām dienām. Pabalsts veido 80% no tā pieprasītājas vidējās apdrošināšanas iemaksu algas.

⁵⁶ CSP, statistisko datu krājums “Bērni Latvijā 2023”, https://admin.stat.gov.lv/system/files/publication/2023-08/Nr_05_Berni_Latvija_2023_%2823_00%29_LV_EN_0.pdf.

⁵⁷ CSP, statistisko datu krājums “Bērni Latvijā 2023”, https://admin.stat.gov.lv/system/files/publication/2023-08/Nr_05_Berni_Latvija_2023_%2823_00%29_LV_EN_0.pdf.

⁵⁸ Koncepts, kas raksturo indivīda apmierinātību ar ikdienas dzīvi sociālo, ekonomisko un vides aspektu ietekmē <https://tezaurs.lv>.

- 2) Darba likuma 155. pantā bērna tēvam nosaka tiesības uz 10 darba dienu ilgu atvaļinājumu saistībā ar bērna piedzimšanu. Šis atvaļinājums jāizmanto sešu mēnešu laikā pēc bērna piedzimšanas. Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūra jaundzimušā tēvam⁵⁹ piešķir paternitātes pabalstu par 10 darba dienām. Paternitātes pabalstu var saņemt arī viens no vecākiem, kurš adoptējis ārpusģimenes aprūpē bijušu bērnu vecumā līdz 18 gadiem un kuram darba devējs piešķir 10 darba dienu ilgu atvaļinājumu saistībā ar bērna adopciju. Paternitātes pabalsts ir 80% no pabalsta pieprasītāja vidējās apdrošināšanas iemaksu algas;
- 3) vecāku pabalstu, kuru izmaksā vienam no vecākiem, kas ir darba ņēmējs vai pašnodarbināts. Vecāku pabalsta apmērs ir atkarīgs no tā, cik ilgi to vēlas saņemt, jo ir divas izvēles:
 - a. ja līdz bērna 1 gada vecuma sasniegšanai, tad pabalsts ir 60% no pabalsta saņēmēja vidējās apdrošināšanas iemaksu algas;
 - b. ja līdz bērna pusotra gada vecumam, tad pabalsts ir 43,75% no vidējās iemaksu algas. Vecāku pabalstu piešķirtajā apmērā saņem, ja vecāks atrodas bērna kopšanas atvaļinājumā. Ja strādā, tad tiek izmaksāti 30% no piešķirtā pabalsta.
- 4) slimības pabalstu var saņemt bērna vecāks (arī aizbildnis vai citai persona, kura saskaņā ar bāriņtiesas lēmumu aprūpē bērnu), kurš ir darba ņēmējs vai pašnodarbinātais, ja tas slima bērna kopšanas dēļ nevar ierasties darbā un zaudē algotā darbā vai no saimnieciskās darbības gūstamos ienākumus un, kuram ārsts ir izsniedzis darbnespējas lapu B sakarā ar slima bērna kopšanu mājās vai stacionārā. Slimības pabalstu var saņemt, ja tiek kopts slims bērns vecumā līdz 14 gadiem (nav sasniedzis 14 gadu vecumu). Ja bērnam diagnosticēta smaga saslimšana, tad slimības pabalstu var saņemt, ja tiek kopts bērns vecumā līdz 18 gadiem. Nosakot slimības pabalsta apmēru, ņem vērā pieprasītājam aprēķināto vidējo apdrošināšanas iemaksu algu;
- 5) apgādnieka zaudējuma pensiju izmaksā mirušās sociāli apdrošinātās personas ģimenes locekļiem. Apgādnieka zaudējuma pensiju var saņemt mirušā bērni neatkarīgi no tā, vai ir bijuši mirušā apgādībā. Apgādnieka zaudējuma pensiju aprēķina, ņemot vērā apgādnieka iespējamo vecuma pensiju:
 - a. vienam apgādājamam – 50% no pensijas;
 - b. diviem apgādājamiem – 75% no pensijas;
 - c. trim un vairāk apgādājamiem – 90% no pensijas.

Pensijas apmērs katram bērnam nedrīkst būt mazāks par Ministru kabineta noteikto minimālo apmēru. Apgādnieka zaudējuma pensijas minimālais apmērs no 2023.gada 1.jūlija katram bērnam:

- līdz sešu gadu vecumam (ieskaitot) – 157,00 eiro (līdz 2023.gada 30.jūnijam - 136,00 eiro);
- no septiņu gadu vecuma – 188,00 eiro (līdz 2023.gada 30.jūnijam – 163,00 eiro).

Maternitātes, paternitātes un vecāku pabalstiem ir noteikti kvalifikācijas periodi – minimālais apdrošināšanas iemaksu laiks – ne mazāk kā 3 mēneši pēdējo 6 mēnešu periodā pirms mēneša, kurā iestājies apdrošināšanas gadījums, vai ne mazāk kā 6 mēneši pēdējo 24 mēnešu laikā.

Saskaņā ar Darba likuma 151.panta pirmo daļu darba devējam ir pienākums piešķirt ikgadējo apmaksāto papildatvaļinājumu darbiniekiem ar bērniem. Darbiniekiem, kuru aprūpē ir mazāk par trim bērniem vecumā līdz 14 gadiem, – ne mazāk par vienu darbdienu. Darbiniekiem, kuru aprūpē ir trīs vai vairāki bērni vecumā līdz 16 gadiem vai bērns ar invaliditāti līdz 18 gadu vecumam, – trīs darbdienas. Saskaņā ar Darba likuma 73.pantu darba devējam ir pienākums izmaksāt darbiniekam vidējo izpeļņu par laiku, kad darbinieks atrodas šādā papildatvaļinājumā.

⁵⁹ Paternitātes pabalstu piešķir personai, kura nav bērna māte, ja bērna paternitāte nav atzīta (noteikta), bērna tēvs ir miris vai bērna tēvam ir pārtrauktas aizgādības tiesības.

Valsts sociālie pabalsti un atlīdzības

Vienlaikus Valsts sociālo pabalstu likums nosaka atbalstu naudā situācijās, kad ir prognozējami papildu izdevumi. Regulāros valsts sociālos pabalstus maksā visiem vecākiem:

- 1) ģimenes valsts pabalsts tiek maksāts par katru ģimenē audzināmo bērnu no viņa viena gada vecuma sasniegšanas dienas līdz 16 gadu vecumam, kā arī par bērnu vecumā no 16 līdz 20 gadiem, ja viņš mācās vispārējās izglītības vai profesionālās izglītības iestādē un nav stājies laulībā. Ģimenes valsts pabalsta apmērs mēnesī:
 - a. par vienu bērnu – 25 eiro;
 - b. par diviem bērniem – 100 eiro (50 eiro par katru bērnu);
 - c. par trim bērniem – 225 eiro (75 eiro par katru bērnu);
 - d. par četriem un vairāk bērniem – 100 eiro par katru bērnu.

Ja bērnam ir noteikta invaliditāte, ģimenes valsts pabalstam tiek piešķirta papildu piemaksa. Piemaksas apmērs no 2024.gada 1.janvāra ir 160 eiro mēnesī.
- 2) bērna kopšanas pabalstu maksā vienam no bērna vecākiem, aizbildnim vai citai personai, kura saskaņā ar bāriņtiesas lēmumu faktiski kopj un audzina bērnu līdz divu gadu vecumam. Pabalsta apmērs mēnesī:
 - a. līdz bērna pusotra gada vecumam – 171 eiro;
 - b. no bērna pusotra gada līdz 2 gadiem – 42,69 eiro;
- 3) pabalstu aizbildnībā esoša bērna uzturēšanai maksā aizbildnim par bērna uzturēšanu no aizbildnības nodibināšanas dienas līdz 18 gadu vecumam vai aizbildnības atcelšanas dienai. Pabalsta apmērs mēnesī:
 - a. par bērnu līdz 7 gadu vecuma sasniegšanai – 215 eiro;
 - b. no bērna 7 gadu vecuma līdz 18 gadu vecumam – 258 eiro;
- 4) atlīdzību par aizbildņa pienākumu pildīšanu maksā aizbildnim par aizbildņa pienākumu pildīšanu no aizbildnības nodibināšanas dienas līdz bērna 18 gadu vecumam vai aizbildnības atcelšanai. Atlīdzība par aizbildņa pienākumu pildīšanu ir 54,07 eiro mēnesī;
- 5) atlīdzību par audžuģimenes pienākumu pildīšanu maksā audžuģimenei (izņemot specializēto audžuģimēni), kurai ar bāriņtiesas lēmumu un līgumu, ko noslēgusi pašvaldība un audžuģimene, audzināšanā ir nodots bērns uz laiku, kas ilgāks par vienu mēnesi. *Atlīdzība ir atkarīga no audžubērnu skaita audžuģimenē. Mēnesī tā ir:*
 - a. par vienu audžuģimenē ievietoto bērnu – 171 eiro;
 - b. ja audžuģimenē ievietoti divi bērni – 222,30 eiro;
 - c. ja trīs un vairāk bērnu – 273,60 eiro;
- 6) atlīdzību par adoptējamā bērna aprūpi piešķir adoptētājam, kura aprūpē un uzraudzībā pirms adopcijas apstiprināšanas tiesā ar bāriņtiesas lēmumu ir nodots adoptējamais bērns. Atlīdzība ir atkarīga no adoptējamā bērna vecuma, adoptētāja nodarbinātības fakta. Atlīdzība nodarbinātajiem, kuri aprūpē bērnu līdz 8 gadu vecumam, ir 70% no valstī noteiktās vidējās iemaksu algas, pārējiem – 171 eiro mēnesī;
- 7) bērna ar invaliditāti kopšanas pabalstu maksā personai, kura kopj bērnu, kuram Veselības un darbspēju ekspertīzes ārstu valsts komisija ir noteikusi invaliditāti un izsniegusi atzinumu par īpašas kopšanas nepieciešamību smagu fizisku un funkcionālu traucējumu dēļ. Bērna ar invaliditāti kopšanas pabalsts ir 313,43 eiro mēnesī;
- 8) valsts atbalsts ar celiakiju slimiem bērniem, tā apmērs no 2024.gada 1.janvāra ir 160 eiro mēnesī;
- 9) bērna adopcijas pabalstu piešķir vienam no adoptētājiem pēc tam, kad stājies spēkā tiesas spriedums par adopcijas apstiprināšanu. *Pabalsta apmērs mēnesī:*
 - a. par bērnu līdz 7 gadu vecumam – 107,50 eiro;

- b. no 7 gadu līdz 18 gadu vecumam – 129 eiro.
- 10) atlīdzību par bērna adopciju (vienreizējs maksājums) piešķir vienam no adoptētājiem pēc tam, kad ir stājies spēkā tiesas spriedums par adopcijas apstiprināšanu. Atlīdzība par bērna adopciju ir 1422,87 eiro;
- 11) bērna piedzimšanas pabalstu (vienreizējs maksājums) izmaksā Latvijā pastāvīgi dzīvojošam vienam no vecākiem par katru bērnu, kuram ir piešķirts personas kods. Pabalstu piešķir arī aizbildnim, ja bērns ņemts aizbildniecībā līdz viena gada vecumam. Pabalsts ir 421,17 eiro par katru bērnu.

Pašvaldību sniegtais materiālais atbalsts ģimenēm ar bērniem

Papildus valsts sniegtajam materiālajam atbalstam, ģimenes ar bērniem var saņemt atbalstu arī no pašvaldības.

Sociālā palīdzība

Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumā ir nostiprināti vienoti pamata principi, saskaņā ar kuriem pašvaldība sniedz sociālo palīdzību - materiālo atbalstu zemu ienākumu mājsaimniecībām, lai nodrošinātu ienākumus garantētā minimālā ienākumu sliekšņa līmenī un segtu ar mājokļa lietošanu saistītos izdevumus, kā arī sniegt atbalstu atsevišķu izdevumu apmaksai un krīzes situācijās.⁶⁰

Saskaņā ar Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 33.pantu minimālo ienākumu sliekšņus sociālās palīdzības sniegšanai nosaka procentuālā apmērā, noapaļotus līdz veseliem euro, no CSP tīmekļvietnē publicētās minimālo ienākumu mediānas⁶¹ uz vienu ekvivalento patērētāju mēnesī. Garantēto minimālo ienākumu sliekšnis ir 20 procenti no ienākumu mediānas (125 eiro pirmajai vai vienīgajai personai mājsaimniecībā un 87,5 eiro pārējām personām mājsaimniecībā). Trūcīgas mājsaimniecības ienākumu sliekšnis ir 50 procenti no ienākumu mediānas (313 eiro pirmajai vai vienīgajai personai mājsaimniecībā un 219 eiro pārējām personām mājsaimniecībā). Maznodrošinātas mājsaimniecības ienākumu sliekšni katra pašvaldība ir tiesīga noteikt ne augstāku par 80 procentiem no ienākumu mediānas (501 eiro pirmajai vai vienīgajai personai mājsaimniecībā un 351 eiro pārējām personām mājsaimniecībā), bet ne zemāku par šā panta trešajā daļā noteikto trūcīgas mājsaimniecības ienākumu sliekšni. Minimālo ienākumu sliekšņu apmērus mājsaimniecībai aprēķina, piemērojot attiecīgajam ienākumu sliekšnim šādus koeficientus:

- 1) pirmajai vai vienīgajai personai mājsaimniecībā — koeficientu 1;
- 2) pārējām personām mājsaimniecībā — koeficientu 0,7.

Minimālo ienākumu sliekšņus pārskata likumā "Par sociālo drošību" noteiktajā kārtībā.

Saskaņā ar Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 9.panta otro daļu, ja pašvaldība no fiziskajām personām vai institūcijām saņēmusi informāciju par personu, kurai varētu būt nepiecie-

⁶⁰ Saskaņā ar Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 31.pantu sociālās palīdzības mērķis ir sniegt materiālu atbalstu zemu ienākumu mājsaimniecībām, lai nodrošinātu ienākumus garantētā minimālā ienākumu sliekšņa līmenī un segtu ar mājokļa lietošanu saistītos izdevumus, kā arī sniegt atbalstu atsevišķu izdevumu apmaksai un krīzes situācijās.

⁶¹ Aprēķinot minimālos pabalstus un pensijas, ir nepieciešams sociālekonomiski pamatots rādītājs, lai nodrošinātu to adekvātumu. Situācijās, kad datu kopā ir atsevišķas ļoti lielas vai ļoti mazas vērtības – kā tas ir ar ienākumiem, kad ir ļoti zemi un ļoti augsti ienākumi, vidējie rādītāji nesniedz objektīvu informāciju par situāciju, šajā gadījumā par iedzīvotāju ienākumiem, tāpēc tā vietā izmanto mediānu. Mediāna ir matemātisks rādītājs, kas atrodas augošā vai dilstošā kārtībā sakārtotas rādītāju rindas vidū. Tas nozīmē, ka mediāna ir šīs rādītāju rindas viduspunkts, izslēdzot lielākos un mazākos rādītājus. Minimālo ienākumu mediānas rādītājs tiek iegūts no Centrālās statistikas pārvaldes rīkotās mājsaimniecību aptaujas, kurā piedalās ap 6000 mājsaimniecību. Dati par minimālo ienākumu mediānu pieejami CSP mājaslapā:

https://data.stat.gov.lv/pxweb/lv/OSP_PUB/START_POP_NN_NNM/NNM080/.

šama sociālā palīdzība, pašvaldībai ir pienākums likumā “Par sociālo drošību” noteiktajā kārtībā pārbaudīt saņemto informāciju, izvērtēt personas vajadzības pēc sociālās palīdzības un informēt šo personu vai tās likumisko pārstāvi par tiesībām un iespējām saņemt sociālo palīdzību, kā arī kārtību, kādā sociālā palīdzība saņemama.

Saskaņā ar Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 35.pantu:

1) pamata sociālās palīdzības pabalsti ir:

a. garantētā minimālā ienākuma pabalsts — materiāls atbalsts naudas izteiksmē minimālo ikdienas izdevumu apmaksai;
saskaņā ar Ministru kabineta 2020.gada 17.decembra noteikumu nr.809 “Noteikumi par mājstarpniecības materiālās situācijas izvērtēšanu un sociālās palīdzības saņemšanu” 9.punktu garantētā minimālā ienākuma pabalsta apmēru aprēķina kā starpību starp garantētā minimālā ienākuma sliekšņu summu mājstarpniecībai un mājstarpniecības kopējiem ienākumiem;

b. mājokļa pabalsts — materiāls atbalsts ar mājokļa lietošanu saistīto izdevumu segšanai; mājokļa pabalsta apmēru aprēķina, ņemot vērā šādus izdevumus:

- par dzīvojamās telpas lietošanu (īres maksa, izdevumi par obligāti veicamajām pārvaldīšanas darbībām);
- par pakalpojumiem, kas saistīti ar dzīvojamās telpas lietošanu (siltumenerģija apkures un karstā ūdens nodrošināšanai, elektroenerģija, ūdens, dabasgāze, kanalizācijas vai asenizācijas nodrošināšana, sadzīves atkritumu apsaimniekošana), ja tie nav ietverti īres maksā vai nepieciešamajos izdevumos par obligāti veicamajām pārvaldīšanas darbībām;
- ar telekomunikāciju pakalpojumiem un internetu saistītos izdevumus, kā arī izdevumus par ūdens skaitītāju uzstādīšanu un verifikāciju.

Mājokļa pabalsta apmēru aprēķina kā starpību starp garantēto minimālo ienākumu sliekšņu summu mājstarpniecībai, kas reizināta ar attiecīgu Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 35.panta piektajā daļā noteikto koeficientu⁶², un normatīvajos aktos noteiktajiem izdevumiem par mājokli un mājstarpniecības kopējiem ienākumiem.

2) papildu sociālās palīdzības pabalsti ir:

a. pabalsts atsevišķu izdevumu apmaksai — materiāls atbalsts personām sociālās funkcionēšanas un neatkarīgas dzīves nodrošināšanai (pabalstu piešķir par trūcīgu vai maznodrošinātu atzītai personai vai mājstarpniecībai un šo pabalstu mērķus, apmēru, piešķiršanas un izmaksas kārtību nosaka pašvaldība saistošajos noteikumos);

b. pabalsts krīzes situācijā — operatīvi sniegts materiāls atbalsts ārēju notikumu radītu seku novēršanai vai mazināšanai (pabalsta apmēru, piešķiršanas un izmaksas kārtību nosaka pašvaldība saistošajos noteikumos).

Valsts nodrošina līdzfinansējumu pašvaldībām izdevumu segšanai 30% apmērā no mājstarpniecībām izmaksātā garantētā minimālā ienākuma pabalsta un mājokļa pabalsta.

⁶² Lai mājstarpniecībai aprēķinātu mājokļa pabalsta apmēru, garantēto minimālo ienākumu sliekšņu summai piemēro šādus koeficientus:

- 1) atsevišķi dzīvojošai pensijas vecuma personai vai atsevišķi dzīvojošai personai ar invaliditāti — koeficientu 2,5;
- 2) mājstarpniecībai, kurā ir tikai pensijas vecuma personas vai personas ar invaliditāti, — koeficientu 2;
- 3) mājstarpniecībai, kurā ir pensijas vecuma personas vai personas ar invaliditāti un bērni, — koeficientu 2;
- 4) pārējām mājstarpniecībām — koeficientu 1,5 (Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 35.panta piektā daļa).

Pašvaldības sniegtais atbalsts autonomo funkciju ietvaros

Īstenojot savas autonomās funkcijas, pašvaldības var nodrošināt ģimenēm ar bērniem papildu atbalstu (gan tāds atbalsts, kas ir saistīts ar ģimenes ienākumu līmeņa mērījumiem, gan tāds atbalsts, uz kuru ir tiesīga pretendēt ikviens ģimene ar bērniem). Piemēram, finansiāls atbalsts ģimenēm, kurās pirmskolas vecuma bērni nav izstāvējuši rindu uz savu vietu pašvaldības pirmsskolas izglītības iestādē. Salīdzinoša informācija par katrā pašvaldībā ģimenēm ar bērniem pieejamo pašvaldības piešķirto atbalstu pieejama SIF programmas “Ģimenei draudzīga pašvaldība” un “Ģimenei draudzīga darba vieta” ietvaros uzturētajā tīmekļa vietnē “Vieta ģimenei”.⁶³

Nodokļu atvieglojumi

Ģimenēm ar bērniem papildu atbalstu var nodrošināt arī, piemērojot labvēlīgo nodokļu politiku:

- 1) saskaņā ar likuma “Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” 13.panta pirmās daļas 1.punkta “a” apakšpunktu iedzīvotāju ienākuma nodokļa maksātājam paredzēti atvieglojumi par nepilngadīgu bērnu. Jebkurš cilvēks (fiziska persona), kas strādā un maksā iedzīvotāju ienākuma nodokli, var saņemt nodokļu atvieglojumu par apgādībā esošu bērnu. Atvieglojumu var saņemt viens no vecākiem. Par katru apgādājamo neapliekamā daļa palielinās par 3000 eiro gadā vai 250 eiro mēnesī. Tas nozīmē, ka no šādas cilvēka ienākumu daļas netiek aprēķināti nodokļi;
- 2) saskaņā ar likuma “Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” 10.panta pirmās daļas 2. punktu pirms ienākuma aplikšanas ar nodokli no gada aplikamo ienākumu apjoma tiek atskaitīti iedzīvotāju ienākuma nodokļa maksātāja izdevumi par maksātāja un viņa ģimenes locekļu kvalifikācijas paaugstināšanu, specialitātes iegūšanu, izglītības iegūšanu, tai skaitā interešu izglītības programmu apgūšanu bērniem, par medicīnas un ārstniecisko pakalpojumu izmantošanu un veselības apdrošināšanas prēmiju maksājumiem apdrošināšanas sabiedrībām, kas izveidotas un darbojas saskaņā ar apdrošināšanas jomu reglamentējošiem normatīvajiem aktiem;
- 3) saskaņā ar likuma “Par neklustamā īpašuma nodokli” 5.panta 1.¹ daļu pašvaldība piešķir nodokļa atvieglojumu nodokļa maksātājiem, kuriem tā ir piešķīrusi trūcīgas vai maznodrošinātas personas vai ģimenes statusu, — trūcīgām personām 90 procentu apmērā no aprēķinātās nodokļa summas un maznodrošinātām personām — līdz 90 procentiem no aprēķinātās nodokļa summas par to periodu, kurā nodokļa maksātājs atbilst trūcīgas vai maznodrošinātas personas statusam;
- 4) saskaņā ar likuma “Par neklustamā īpašuma nodokli” 5.panta 1.² daļu nekustamā īpašuma nodokļa summa ir samazināma par 50 procentiem no aprēķinātās nodokļa summas, bet ne vairāk par 500 euro, par nekustamā īpašuma nodokļa objektiem — dzīvojamām mājām neatkarīgi no tā, vai tās ir vai nav sadalītas dzīvokļu īpašumos, dzīvojamo māju daļām, telpu grupām nedzīvojamās ēkās, kuru lietošanas veids ir dzīvošana, un tām piekritīgo zemi personai, ja šai personai (pašai vai kopā ar laulāto) vai tās laulātajam taksācijas gada 1. janvārī ir trīs vai vairāk bērni vecumā līdz 18 gadiem (arī aizbildnībā esoši vai audžuģimenē ievietoti bērni) vai bērni līdz 24 gadu vecumam, kuri iegūst vispārējo, profesionālo vai augstāko izglītību, un ja personai vai tās laulātajam šajā objektā ir deklarētā dzīvesvieta kopā ar vismaz trim no minētajiem bērniem. Minētos atvieglojumus piemēro arī gadījumā, ja nekustamā īpašuma īpašnieks vai tiesiskais valdītājs ir kāds no šajā panta daļā minētajiem bērniem vai personas vai tās laulātā pirmās pakāpes augšupējais radnieks, kuram šajā objektā ir deklarētā dzīvesvieta.

⁶³ <https://vietagimenei.lv>.

- 5) Transportlīdzekļa ekspluatācijas nodokļa un uzņēmumu vieglo transportlīdzekļu nodokļa likuma 7.panta piektā daļa paredz, ka daudzbērnu ģimene par vienu no tās locekļa īpašumā, turējumā vai valdījumā reģistrētu transportlīdzekli maksā transportlīdzekļa ekspluatācijas nodokli par attiecīgo kalendāra gadu 50 procentu apmērā, ja minētais transportlīdzeklis ir reģistrēts kā:
- vieglais pasažieru vai plašlietojuma;
 - kravas transporta kaste vai furgons, ja attiecīgā automobiļa pasažiera sēdvietu skaits pārsniedz četras vietas;
 - autobuss ar pasažieru sēdvietu skaitu līdz 16 vietām;
 - vieglais, kravas vai autobuss speciālais dzīvojamais.

Uzturlīdzekļu garantiju fonda līdzekļi

Saskaņā ar Civillikuma 179.panta pirmo daļu vecāku pienākums ir samērā ar viņu spējām un mantas stāvokli uzturēt bērnu. Šis pienākums gulstas uz tēvu un māti līdz laikam, kad bērns pats var sevi apgādāt. Saskaņā ar minētā panta piekto daļu minimālo uzturlīdzekļu apmēru, kuru bērnam nodrošināt ir pienākums katram no vecākiem neatkarīgi no viņa spējām uzturēt bērnu un mantas stāvokļa, nosaka Ministru kabinets, ņemot vērā valstī noteikto minimālo mēnešalgu un bērna vecumu. Saskaņā ar Ministru kabineta 2013.gada 15.janvāra noteikumu nr.37 "Noteikumi par minimālo uzturlīdzekļu apmēru bērnam" 2.punktu katra vecāka pienākums ir katru mēnesi nodrošināt saviem bērniem minimālos uzturlīdzekļus šādā apmērā:

- katram bērnam no viņa piedzimšanas līdz 7 gadu vecuma sasniegšanai – 25 % apmērā no Ministru kabineta noteiktās minimālās mēneša darba algas⁶⁴;
- katram bērnam no 7 gadu vecuma sasniegšanas līdz 18 gadu vecuma sasniegšanai – 30 % apmērā no Ministru kabineta noteiktās minimālās mēneša darba algas.

Saskaņā ar Uzturlīdzekļu garantiju fonda likuma 3.panta pirmo daļu ar Uzturlīdzekļu garantiju fonda līdzekļiem tiek nodrošināti bērni līdz pilngadības sasniegšanai, kā arī personas pēc pilngadības sasniegšanas, ja tās turpina iegūt pamatizglītību, vidējo izglītību, arodizglītību vai speciālo izglītību Latvijas Republikā, bet ne ilgāk kā līdz 21 gada vecuma sasniegšanai, jebkurā no šādiem gadījumiem:

- vecāks nenodrošina bērnam uzturlīdzekļus vismaz MK noteikto no Uzturlīdzekļu garantiju fonda izmaksājamo uzturlīdzekļu apmēru⁶⁵ un nepastāv kāds no Uzturlīdzekļu garantiju fonda likuma 11. panta piektajā daļā minētajiem apstākļiem;
- parādnieks nepilda tiesas nolēmumu par uzturlīdzekļu piedziņu vai vienošanos par uzturlīdzekļiem un no zvērināta tiesu izpildītāja saņemtas ziņas, ka parādnieks nav paziņojumā par pienākumu izpildīt nolēmumu noteiktajā termiņā ieskaitījis zvērināta tiesu izpildītāja depozīta kontā paziņojumā norādīto summu.

⁶⁴ Saskaņā ar Ministru kabineta 2015.gada 24.novembra noteikumu "Noteikumi par minimālās mēneša darba algas apmēru normālā darba laika ietvaros un minimālās stundas tarifa likmes aprēķināšanu" 2.punktu Minimālā mēneša darba alga normālā darba laika ietvaros ir 620 eiro. $0,25 \times 620 = 155$ eiro (minimālais uzturlīdzekļu apmērs bērnam no viņa piedzimšanas līdz 7 gadu vecuma sasniegšanai); $0,3 \times 620 = 186$ eiro (minimālais uzturlīdzekļu apmērs bērnam no 7 gadu vecuma sasniegšanas līdz 18 gadu vecuma sasniegšanai).

⁶⁵ Saskaņā ar MK 2019.gada 10.decembra noteikumu nr.616 "Noteikumi par uzturlīdzekļu apmēru, ko izmaksā no Uzturlīdzekļu garantiju fonda" 3.punktu No Uzturlīdzekļu garantiju fonda par pilnu kalendāra mēnesi izmaksā uzturlīdzekļus šādā apmērā:

- 107,50 eiro katram bērnam no viņa piedzimšanas līdz septiņu gadu vecuma sasniegšanai;
- 129 eiro katram bērnam no septiņu gadu vecuma sasniegšanas līdz 18 gadu vecuma sasniegšanai un pilngadīgai personai no 18 gadu vecuma sasniegšanas līdz 21 gada vecuma sasniegšanai.

Kvalitatīva un iekļaujoša izglītība

Ievērojot Eiropas Garantijas bērniem 7.punkta “a” apakšpunktā sniegto ieteikumu, lai novērstu bērniem šķēršļus dalībai pirmsskolas izglītībā, saskaņā ar Izglītības likuma 17.panta 2.¹ daļu pašvaldībai ir pienākums nodrošināt bērnam, kurš sasniedz pusotra gada vecumu un kura dzīvesvieta deklarēta pašvaldības administratīvajā teritorijā, vietu pašvaldības izglītības iestādes īstenotā pirmsskolas izglītības programmā (no pusotra gada vecuma līdz pamatizglītības ieguves uzsākšanai) vai arī segt izmaksas, kas saistītas ar pirmsskolas izglītības programmas apguvi privātā izglītības iestādē.

MK 2022.gada 11.janvārī pieņēmis noteikumus nr.11 “Kārtība, kādā izglītojamie tiek uzņemti vispārējās izglītības programmās un atskaitīti no tām, kā arī obligātās prasības izglītojamo pārcelšanai nākamajā klasē”. Minēto noteikumu 9.punktā noteiks, ka bāreni un bez vecāku gādības palikušu bērnu uzņem prioritārā kārtā:

- 1) viņa deklarētajai dzīvesvietai tuvākās pašvaldības izglītības iestādes speciālās pirmsskolas izglītības grupā pedagoģiski medicīniskās komisijas atzinumā ieteiktās speciālās pirmsskolas izglītības programmā;
- 2) viņa deklarētajai dzīvesvietai tuvākās pašvaldības izglītības iestādes vispārējās pamatizglītības programmā, ja netiek organizēts iestājpārbaudījums un noteikti uzņemšanas kritēriji;
- 3) vispārējās vidējās izglītības programmā, ja netiek organizēts iestājpārbaudījums un noteikti uzņemšanas kritēriji;
- 4) vispārējās pamatizglītības vai vispārējās vidējās izglītības programmā, ja iestājpārbaudījumā un noteiktajos uzņemšanas kritērijos viņš uzrāda vienādu rezultātu ar citu izglītojamo.

Ievērojot Eiropas Garantijas bērniem 7.punkta “b” apakšpunktā sniegto ieteikumu, veikt pasākumus, lai novērstu un samazinātu priekšlaicīgu mācību pārtraukšanu, Izglītības kvalitātes valsts dienests laika posmā no 2017.gada marta līdz 2023.gada decembrim īsteno ESF projektu Nr. 8.3.4.0/16/I/001 “Atbalsts priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas samazināšanai”, lai mazinātu to izglītojamo skaitu, kas pārtrauc mācības. Paredzēts iesaistīt vismaz 80% pašvaldību, aptverot ne mazāk kā 665 vispārējās un profesionālās izglītības iestādes.

Projekts veicina ilgtspējīgas sadarbības sistēmas veidošanu starp pašvaldību, izglītības iestādēm, pedagogiem, atbalsta personālu un izglītojamo vecākiem vai pārstāvjiem, lai laikus identificētu izglītojamos ar risku pārtraukt mācības un sniegtu viņiem personalizētu atbalstu.

Pedagogiem tiek sniegta iespēja profesionāli pilnveidoties un stiprināt prasmes darbā ar izglītojamiem. Projekta ietvaros ir izstrādāti metodiskie līdzekļi. Ir izveidota vienota datu bāze, kas nodrošina regulāru informācijas apmaiņu valsts, pašvaldības un izglītības iestādes līmenī par izglītojamiem, kuriem identificēts risks pārtraukt mācības, veiktajiem preventīvajiem pasākumiem un to rezultātiem. Tas nodrošina pilnvērtīgu statistiku, kā arī ļauj ilgtermiņā izvērtēt pasākumu efektivitāti.

Projekts atbalsta arī jauniešu NVO iniciatīvas, lai aktualizētu mācību pārtraukšanas problēmu pašu jauniešu vidū, ar vienaudžu palīdzību uzrunātu izglītojamos un iesaistītu viņus aktivitātēs. Pasākumi vērsti uz agrīnu problēmu diagnostiku un risinājumiem.

Ar pašvaldību starpniecību tiek nodrošināts individuālais atbalsts izglītojamiem, kuri varētu pārtraukt mācības finanšu resursu trūkuma dēļ, piemēram, tiek kompensēti izdevumi par transportu, ēdināšanu, dienesta viesnīcu, u.c. Tomēr galvenais projekta fokuss ir nevis īslaicīga finansiālās palīdzības sniegšana, bet gan ilgtspējīga visaptveroša mehānisma radīšana, kas veido atbalstošu un iekļaujošu vidi ikvienam izglītojamam.

Projekta mērķgrupa ir:

- 1) vispārizglītojošo skolu izglītojamie no 1. līdz 12. klasei;
- 2) profesionālo izglītības iestāžu audzēkņi no 1. līdz 4. kursam (arī izglītojamie vispārējās izglītības iestādēs, kuras īsteno profesionālās izglītības programmas).

Katram projektā iesaistītajam izglītojamajam pedagogs semestra sākumā izveido individuālo atbalsta plānu, kurā izvērtē mācību pārtraukšanas riskus un paredz nepieciešamos atbalsta pasākumus šo risku mazināšanai:

- 1) pedagogu un atbalsta personāla konsultācijas/konsultatīvo atbalstu (pedagogs, psihologs, sociālais pedagogs, pedagoga palīgs, speciālās izglītības pedagogs, surdotulks, asistents, ergoterapeits);
- 2) sabiedriskā transporta biļešu kompensācijas;
- 3) naktsmītņu izdevumu kompensācijas;
- 4) ēdināšanas izdevumu kompensācijas;
- 5) individuālo mācību līdzekļu iegādes izdevumu kompensācijas;
- 6) individuālās lietošanas priekšmetu iegādes izdevumu kompensācijas;
- 7) iespēju iesaistīties Jauniešu NVO projektos pašvaldībās.

Projekts izstrādāts atbilstoši MK12.07.2016. noteikumiem Nr. 460 “Darbības programmas “Izaugsme un nodarbinātība” 8.3.4. specifiskā atbalsta mērķa “Samazināt priekšlaicīgu mācību pārtraukšanu, īstenojot preventīvus un intervences pasākumus” īstenošanas noteikumi”.⁶⁶

Ievērojot Eiropas Garantijas bērniem 7.punkta “c” apakšpunktā sniegto ieteikumu, - sniegtu mācību atbalstu bērniem ar mācīšanās grūtībām, lai kompensētu lingvistiskās, kognitīvās un ar izglītību saistītās nepilnības, Valsts izglītības satura centra (VISC) īsteno tā projekta “Kompetenču pieeja mācību saturā” (Skola2030) ar īstenošanas periodu no 2016.gada 17.oktobra līdz 2023.gada 31.decembrim mērķis ir izstrādāt, aprobēt, pēctecīgi ieviest Latvijā tādu vispārējās izglītības saturu un pieeju mācīšanai vecumā no pirmsskolas gadiem līdz vidusskolai, kā rezultātā skolēni gūtu dzīvei mūsdienās nepieciešamās zināšanas, prasmes un attieksmes. Projekta ietvaros tiek veikta šobrīd spēkā esošo mācību satura dokumentu pārskatīšana un pilnveide, atjaunotā mācību satura izstrāde un aprobācija, mācību priekšmetu programmu un mācību materiālu izstrāde, t.sk. bērniem ar speciālām vajadzībām vai veselības traucējumiem. Projekta ietvaros plānotas mācības 16 843 pedagogiem, tostarp 4710 skolotājiem, kuri īsteno mācību saturu lingvistiski nevienmērīgā vidē, 100 pirmsskolu un vispārējās izglītības iestāžu (pilotskolu) skolotājiem un visu Latvijas pirmsskolu un skolu vadības komandām, top mācību līdzekļu vietne, lai nodrošinātu ērtu pieeju satura dokumentiem un digitālajiem mācību materiāliem ikvienā skolā. Būtiska projekta daļa ir mācību pieejas skaidrošana skolotājiem, sabiedrībai, vecākiem. Tādējādi projektā tiktu izveidots atbalsta mehānisms skolu vadītājiem, skolotājiem, arī pašvaldībām un vecākiem, lai mācību pieejas maiņa būtu sekmīga visās Latvijas pirmsskolās un skolās un lai līdz 2021. gadam katram bērnam un jauniešiem Latvijā tiktu nodrošinātas mūsdienīgas izglītības iespējas. Projektu Valsts izglītības satura centrs īsteno sadarbībā ar Daugavpils Universitāti,

⁶⁶ <https://www.ikvd.gov.lv/lv/par-projektu>.

Latvijas Universitāti, Latvijas Sporta pedagoģijas akadēmiju, Liepājas Universitāti, Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmiju, Rīgas Pedagoģijas un izglītības vadības akadēmiju (no 2017. gada oktobra pievienota Latvijas Universitātei), Latviešu valodas aģentūru, Strazdumuižas internātvidusskolu – attīstības centru vājredzīgiem un neredzīgiem bērniem, kā arī ar pašvaldībām, kuru izglītības iestādes piedalās mācību satura aprobācijā.⁶⁷

Lai uzlabotu atbalstu bērniem ar speciālām vajadzībām, ievērojot Eiropas Garantijas bērniem 7.punkta “d” un “e” apakšpunktu, 2020. gada 1. oktobrī tika pieņemti grozījumi Bērnu tiesību aizsardzības likumā, kas no 2021. gada 1. septembra paredz nodrošināt visiem bērniem speciālo vajadzību izvērtējumu, uzsākot obligāto izglītību, nosakot atbilstošus individuālus pedagoģiskā un psiholoģiskā atbalsta pasākumus valsts, pašvaldības un privātajās mācību iestādēs. Likumā noteikts deleģējums MK noteikt bērnu speciālo vajadzību izvērtēšanas metodiku pirmsskolas izglītības iestādēm.

IZM sagatavotā metodika paredz, ka katrā pirmsskolas izglītības iestādē jānosaka par bērnu speciālo vajadzību izvērtēšanu atbildīgais pedagogs. Saskaņā ar MK 2021.gada 29.jūnija noteikumiem nr.453 “Izglītojamo speciālo vajadzību izvērtēšanas metodika pirmsskolas izglītības iestādēs”, lai izvērtētu to bērnu speciālās vajadzības, kuri sasnieguši piecu gadu vecumu, pedagogs izmanto speciālo vajadzību izvērtēšanas veidlapu, kurā norāda, vai bērnam nepieciešams izglītības iestādes atbalsta speciālista atzinums.

Ar šo izvērtēšanas veidlapu tiek veikts bērna pamatprasmju un uzvedības izvērtējums, lai noteiktu, vai viņam nepieciešami atbalsta pasākumi mācību procesā jeb plašāka speciālo vajadzību izvērtēšana. Šīs izvērtēšanas veidlapas aizpildīšana un tai sekojošās darbības izglītības iestādē ir viens no sākuma posmiem agrīnas speciālo vajadzību izvērtēšanas sistēmas izveidē.

Pēc izvērtēšanas veidlapas aizpildīšanas izglītības iestādes vadītājs nodrošina, ka ar to tiek iepazīstināts bērna likumiskais pārstāvis. Ja pedagogs ir noteicis, ka bērnam nepieciešams noteikumos paredzētais izglītības iestādes atbalsta speciālistu atzinums, tad, pamatojoties uz bērna vecāku iesniegumu, izglītības iestādes atbalsta speciālisti veic pedagoģisko vai psiholoģisko novērtējumu un sniedz atzinumu. Ja bērna likumiskais pārstāvis nesadarbojas ar izglītības iestādi, pedagoģiskais vai psiholoģiskais novērtējums tiek veikts pēc izglītības iestādes iniciatīvas, informējot par to bērna vecākus. Izglītības iestādes pedagogi saskaņā ar izglītības vai klīniskā psihologa, logopēda, skolotāja logopēda vai speciālā pedagoga ieteikumiem un atbilstoši bērna speciālajām vajadzībām izstrādā individuālu izglītības programmas apguves plānu, kurā norāda pielāgojumus un atbalsta pasākumus.

Bērniem līdz piecu gadu vecumam, kā arī vecākiem bērniem, kas apgūst pirmsskolas izglītības programmu (gan izglītības iestādē, gan ārpus tās), speciālo vajadzību izvērtēšanā, tāpat kā līdz šim, būs iespēja izmantot pašvaldību pedagoģiski medicīnisko komisiju pakalpojumus.

Izpildot Eiropas Garantijas bērniem 7.punkta “f” apakšpunktu, lai gādātu par vismaz vienu veselīgu maltīti katru skolas dienu, MK 2019.gada 10.decembra noteikumi nr.614 “Kārtība, kādā aprēķina, piešķir un izlieto valsts budžetā paredzētos līdzekļus izglītojamo ēdināšanai” nosaka kārtību, kādā aprēķina, piešķir un izlieto valsts budžetā paredzētos līdzekļus to izglītojamo ēdināšanai (turpmāk – valsts budžeta līdzekļi), kuri klātienē apgūst pamatizglītības programmas 1., 2., 3. un 4. klasē (turpmāk – izglītojamais), kā arī valsts budžeta līdzekļu apmēru vienam izglītojamam dienā. Valsts budžeta līdzekļu apmērs vienam izglītojamam valsts izglītības iestādēs ir 3,09 eiro dienā, bet pašvaldību un privātajās izglītības iestādēs – 1,545 eiro dienā. Pašvaldība atbilstoši izglītojamo skaitam sadala

⁶⁷ <https://skola2030.lv/lv/par-projektu>.

valsts budžeta līdzekļus attiecīgās pašvaldības administratīvajā teritorijā esošajām pašvaldību un privātajām izglītības iestādēm izglītojamo ēdināšanai. Ja izglītības iestādē ir neizmantoti valsts budžeta līdzekļi, izglītības iestādes direktors ir tiesīgs tos izlietot 5., 6., 7., 8. un 9. klašu izglītojamo ēdināšanai. Vienlaikus norādāms, ka arī daudzas pašvaldības sniedz finansiālu atbalstu izglītojamo ēdināšanai, īpašu uzmanību pievēršot izglītojamiem no ģimenēm ar zemu ienākumu līmeni, kā arī daudz bērnu ģimeņu bērniem.⁶⁸

Lauku atbalsta dienests, izmantojot ES līdzfinansējumu, īsteno programmu “Piens un augļi skolai”⁶⁹. Programmas mērķis ir bērnu vidū veicināt veselīgu ēšanas un uztura paradumu veidošanos, kas būtu noturīgi visu turpmāko dzīvi, ka arī palielināt programmas efektivitāti, nodrošināt mērķtiecīgāku atbalstu un palielināt veselīga uztura patēriņa veicināšanu starp skolēniem. Apvienotā skolu programma “Piens un augļi skolai” darbojas ar vienotu pieeju produktu izdarei bērniem un jauniešiem – gan augļus un dārzeņus, gan piena produktus bez maksas no 1.oktobra trīs reizes mācību nedēļā var saņemt gan pirmsskolas vecuma bērni, gan 1.-9.klašu skolēni.⁷⁰

Ievērojot Eiropas Garantijas bērniem 7.punkta “g” apakšpunktā sniegto ieteikumu nodrošināt mācību materiālus bērniem, kam vajadzīga palīdzība, MK ir 2021.gada 11.martā pieņēmis noteikumus nr155 “Kārtība, kādā valsts un pašvaldības finansē mācību līdzekļu iegādi izglītības iestādēm”. Minētie noteikumi nosaka:

- 1) kārtību, kādā valsts un pašvaldības finansē mācību līdzekļu iegādi izglītības iestādēm;
- 2) kārtību un kritērijus, pēc kādiem aprēķina un finansē no valsts budžeta latviešu valodas, Latvijas vēstures un kultūras, Latvijas dabas un ģeogrāfijas (turpmāk – mācību priekšmets "Latvijas mācība") apguvei nepieciešamo mācību līdzekļu iegādi;
- 3) kārtību un kritērijus, pēc kādiem aprēķina un finansē no valsts budžeta mazākumtautību valodas un kultūrvēstures interešu izglītības programmas apguvei nepieciešamo mācību līdzekļu iegādi;
- 4) kārtību, kādā papildu valsts budžeta finansējumu piešķir mācību līdzekļu iegādei mācību gadā, kurā pāriet uz pamatzglītības pirmā posma izglītības programmu īstenošanu valsts valodā izglītojamiem, kuri mazākumtautību izglītības programmas apguvuši iepriekšējā mācību gadā.

Mācību literatūras, elektronisko resursu, interaktīvo mācību platformu, spēļu drukātā vai digitālā formā (arī tiešsaistē), rotaļlietu un piederumu, metodisko līdzekļu, papildu literatūras, uzskates līdzekļu, izdales materiālu, mācību tehnisko līdzekļu, mācību materiālu, iekārtu un aprīkojuma iegādi, kā arī mācību vadības platformu iegādi vai abonēšanas maksu un mācību un saziņas programmatūru iegādi vai abonēšanas maksu valsts dibinātajām izglītības iestādēm finansē no to ministriju valsts budžeta līdzekļiem, kuru padotībā ir attiecīgās izglītības iestādes.

Pašvaldību, valsts augstskolu un privātajām izglītības iestādēm, kas īsteno pirmsskolas izglītības programmas bērniem no piecu gadu vecuma, vispārējās pamatzglītības programmas vai vispārējās vidējās izglītības programmas, kā arī mazākumtautību valodas un kultūrvēstures interešu izglītības programmu īstenošanai ir tiesības saņemt finansējumu mācību līdzekļu iegādei, ja izglītības iestādes vai to dibinātāji līdz iepriekšējā gada 5. septembrim ir ievadījuši un apstiprinājuši Valsts izglītības

⁶⁸ Papildu informācija par valsts sniegto atbalstu pieejama SIF uzturētajā tīmekļa vietnē “Vieta ģimenei”, <https://vietagi-menei.lv/pasvaldibas/>.

⁶⁹ <https://piensaugliskolai.lv/lv/par-programmu/jaunumi/>.

⁷⁰ <https://www.lad.gov.lv/lv/katalogs/piens-un-augli-skolai>.

informācijas sistēmā informāciju par izglītojamo skaitu (pa klasēm (grupām) un attiecīgajām izglītības programmām) uz iepriekšējā gada 1. septembri.

IZM, pamatojoties uz minēto informāciju par izglītojamo skaitu, atbilstoši likumā par valsts budžetu kārtējam gadam ministrijai piešķirtajiem valsts budžeta līdzekļiem mācību līdzekļu iegādei aprēķina finansējumu mācību līdzekļu iegādei kārtējam kalendāra gadam un līdz kārtējā gada 1. maijam sadala pašvaldībām, valsts augstskolām, kas dibinājušas vidējās izglītības iestādes, un privāto izglītības iestāžu dibinātājiem valsts budžeta līdzekļus valsts pirmsskolas izglītības vadlīnijām, kā arī pamatizglītības un vispārējās vidējās izglītības valsts standartiem atbilstošas mācību literatūras, spēļu, meto-
disko līdzekļu un uzziņu literatūras iegādei, mācību vadības platformu iegādei vai abonēšanai, kā arī mācību līdzekļu iegādei mazākumtautību valodas un kultūrvēstures interešu izglītības programmu īstenošanai.

Pašvaldības šo finansējumu piešķir pašvaldības dibinātajām izglītības iestādēm, kas īsteno pirmsskolas izglītības programmas bērniem no piecu gadu vecuma, vispārējās pamatizglītības programmas vai vispārējās vidējās izglītības programmas, kā arī mazākumtautību valodas un kultūrvēstures interešu izglītības programmu īstenošanai. Valsts augstskolas šo finansējumu piešķir vidējās izglītības iestādēm, kas īsteno vispārējās vidējās izglītības programmas.

IZM atbilstoši likumā par valsts budžetu kārtējam gadam piešķirtajiem valsts budžeta līdzekļiem mācību līdzekļu iegādei aprēķina finansējumu mācību priekšmeta "Latvijas mācība" īstenošanai paredzēto mācību līdzekļu iegādei kārtējam kalendāra gadam, ņemot vērā informāciju par izglītojamo skaitu starptautiskajās izglītības programmās uz iepriekšējā gada 1. septembri, ko starptautiskās skolas līdz iepriekšējā gada 5. septembrim ir ievadījušas un apstiprinājušas sistēmā. IZM valsts budžeta līdzekļus mācību priekšmeta "Latvijas mācība" īstenošanai paredzēto mācību līdzekļu iegādei sadala starptautisko skolu dibinātājiem līdz kārtējā gada 1. maijam.

IZM atbilstoši likumā par valsts budžetu kārtējam gadam piešķirtajiem valsts budžeta līdzekļiem mācību līdzekļu iegādei aprēķina papildu finansējumu mācību līdzekļu iegādei kārtējam kalendāra gadam izglītojamiem pamatizglītības pirmā posma izglītības programmās, kuri mazākumtautību izglītības programmas apguva iepriekšējā mācību gadā, ņemot vērā informāciju par šo izglītojamo skaitu uz iepriekšējā gada 1. septembri, ko izglītības iestāžu dibinātāji vai izglītības iestādes līdz iepriekšējā gada 5. septembrim ir ievadījušas un apstiprinājušas sistēmā. IZM papildu valsts budžeta līdzekļus mācību līdzekļu iegādei pamatizglītības pirmā posma izglītības programmu īstenošanai izglītojamiem, kuri mazākumtautību izglītības programmas apguva iepriekšējā mācību gadā, sadala izglītības iestāžu dibinātājiem līdz kārtējā gada 1. maijam.

Pašvaldības atbilstoši Izglītības likumā noteiktajai pašvaldību kompetencei no pašvaldības budžeta finansē valsts pirmsskolas izglītības vadlīnijām, valsts pamatizglītības, vispārējās vidējās izglītības, profesionālās vidējās izglītības un arodizglītības standartiem atbilstošu mācību līdzekļu iegādi vai abonēšanas maksu to padotībā esošajām izglītības iestādēm, pārskaitot finansējumu minētajām izglītības iestādēm vai organizējot mācību līdzekļu centralizētu iepirkumu Publisko iepirkumu likumā noteiktajā kārtībā.

Ievērojot Eiropas Garantijas bērniem 7.punkta "h" apakšpunktā sniegtā ieteikuma ieviešanu, gādājot par attālinātajām mācībām vajadzīgu ātrdarbīgu savienojamību, digitālajiem pakalpojumiem un atbilstošu aprīkojumu, lai nodrošinātu piekļuvi izglītības saturam tiešsaistē, kā arī uzlabot bērnu, kam vajadzīga palīdzība, un skolotāju digitālās prasmes un veikt nepieciešamos ieguldījumus, lai novērstu visu veidu digitālo plaisu, MK 2022.gada 8.februārī ir pieņēmis noteikumus nr.111 "Attālināto mācību organizēšanas un īstenošanas kārtība" (turpmāk – noteikumi nr.111). Noteikumu nr.111 5.punktā

noteikts, ka attālinātās mācības un studijas tiek īstenotas kā efektīva, kvalitatīva, pilnvērtīga un iekļaujoša klātienēs mācību un studiju procesa daļa, lai nodrošinātu iespēju izglītojamam apgūt mācību un studiju procesā plānotos sasniedzamos rezultātus un attīstīt caurviju prasmes, kā arī nodrošinātu izglītojamam diferencētu, personalizētu un starpdisciplināru mācību un studiju procesu.

Atkarībā no attālināto mācību īstenošanas mērķa, uzdevuma un iespējām var izmantot:

- 1) dažādas mācību organizācijas formas, tai skaitā individuālu un grupu darbu, konsultācijas, projekta darbu;
- 2) dažādas norises vietas, tai skaitā bibliotēku, laboratorijas, pētniecības iestādes, muzejus, dabu, mājas;
- 3) dažādus mācību līdzekļus, tai skaitā tehnoloģiju risinājumus.

Saskaņā ar noteikumu nr.111 7.2.apakšpunktu, lai organizētu attālinātās mācības šo noteikumos minētajās izglītības pakāpēs, izglītības iestāde, ja attālinātās mācības plānots īstenot, izmantojot informācijas tehnoloģijas, sadarbībā ar tās dibinātāju (izņemot valsts vai valsts augstskolu dibinātas vispārējās un profesionālās izglītības iestādes) nodrošina tiešsaistes mācīšanās tehnisko vidi, kas atbalsta sinhronu un asinhronu attālināto mācīšanos, kā arī digitālu mācību materiālu pieejamību izglītojamiem, ievērojot, ka:

- 1) sinhronas attālinātas mācīšanās risinājumiem jānodrošina nepieciešamā tehnika video un audio translācijai un ierakstam, kā arī programmatūra sinhronai tiešsaistes video un audio komunikācijai ar ekrāna pārraides atbalstu;
- 2) asinhronas attālinātas mācīšanās risinājumiem jānodrošina vide digitālu mācību materiālu izvietojumam, izglītojamo patstāvīgo darbu izstrādei un iesniegšanai, izglītojamo savstarpējai komunikācijai un komunikācijai ar pedagogu.

Izglītības iestāde, saskaņojot ar tās dibinātāju (izņemot valsts vai valsts augstskolu dibinātas vispārējās un profesionālās izglītības iestādes), iekšējos normatīvajos aktos nosaka attālināto mācību organizēšanas kārtību, cita starpā iekļaujot:

- 1) kārtību, kādā izglītības iestāde apzina, vai izglītojamiem ir pieejami tehniskie līdzekļi attālināto mācību procesa nodrošināšanai, kā arī minēto tehnisko līdzekļu nodrošināšanas kārtību, ja izglītojamiem tie nav pieejami;
- 2) kārtību, kādā tiek uzskaitīta izglītojamo dalība attālinātajās mācībās un uzdoto uzdevumu izpilde;
- 3) rīcību gadījumā, ja izglītojamā dalība attālinātajās mācībās nav iespējama vai ir traucēta tehnisku iemeslu dēļ;
- 4) kārtību, kādā nodrošina drošības prasību ievērošanu attālināto mācību laikā, un saziņas kārtību ar nepilngadīga izglītojamā likumiskajiem pārstāvjiem drošības vai veselības apdraudējuma gadījumā;
- 5) kārtību, kādā izglītojamie attālinātajās mācībās izmanto izglītības iestādes resursus un infrastruktūru (piemēram, telpas, bibliotēku);
- 6) rīcību gadījumā, ja tiek konstatēta vardarbība vai ir aizdomas par vardarbību pret izglītojamo.

Ievērojot Eiropas Garantijas bērniem 7.punkta "h" apakšpunktā minēto ieteikumu attiecīgā gadījumā gādāt par transportu uz agrīnās pirmsskolas izglītības un aprūpes iestādēm un izglītības iestādēm, Sabiedriskā transporta pakalpojumu likuma 6.panta ceturtajā daļā noteikts, ka sabiedriskā transporta pakalpojumu maršrutu tīklu veido, lai apmierinātu iedzīvotāju pieprasījumu pēc sabiedriskā transporta pakalpojumiem un nodrošinātu maršrutu tīklā iespēju apmeklēt izglītības iestādes, ārstniecības iestādes, darbavietas, valsts un pašvaldību institūcijas to normālajā (vispārpieņemtajā) darba laikā.

Saskaņā ar minētā panta piekto daļu, veidojot maršruta tīklu ārpus pilsētām, vispirms tiek nodrošināta iespēja skolēniem apmeklēt izglītības iestādes.

Saskaņā ar Sabiedriskā transporta pakalpojumu likuma 14.panta otro daļu MK nosaka pasažieru kategorijas, kuras ir tiesīgas izmantot braukšanas maksas atvieglojumus maršrutu tīkla maršrutos, kā arī šo atvieglojumu izmantošanas kārtību un apmēru. Savukārt minētā panta trešā daļa paredz, ka pašvaldībām ir tiesības noteikt braukšanas maksas atvieglojumus savā administratīvajā teritorijā, ja ar šo braukšanas maksas atvieglojumu noteikšanu pārvadātājam radītos zaudējumus pilnībā kompensē no pašvaldības budžeta.

Saskaņā ar MK 2021.gada 22.jūnija noteikumu nr.414 "Braukšanas maksas atvieglojumu noteikumi" 2.punktu pasažierus, kuri šajos noteikumos noteiktajā kārtībā ir tiesīgi izmantot braukšanas maksas atvieglojumus, iedala šādās kategorijās (sociālais statuss):

- 1) bērni, kas saskaņā ar Vispārējās izglītības likumu nav uzsākuši pamatizglītības apguvi (turpmāk – pirmsskolas vecuma bērni);
- 2) personas ar I vai II invaliditātes grupu, personas līdz 18 gadu vecumam ar invaliditāti un persona, kas pavada personu ar I invaliditātes grupu vai personu līdz 18 gadu vecumam ar invaliditāti;
- 3) bērni bāreņi un bez vecāku gādības palikuši bērni, kuri atrodas audžuģimenēs, aizbildnībā, bērnu aprūpes institūcijās vai mācās vispārējās un profesionālajās izglītības iestādēs, kā arī augstskolās un koledžās līdz 24 gadu vecuma sasniegšanai;
- 4) politiski represētās personas un nacionālās pretošanās kustības dalībnieki;
- 5) ārpus pilsētas teritorijas dzīvojošie vispārējās pamatizglītības iestādes (1.–9. klase) izglītojamie;
- 6) ārpus pilsētas teritorijas dzīvojošie vispārējās vidējās izglītības iestādes (klātienes 10.–12. klase) izglītojamie;
- 7) personas no daudz bērnu ģimenēm un ģimenēm, kuru aprūpē ir bērns ar invaliditāti vai pilngadīga persona, kas nav sasniegusi 24 gadu vecumu, ja tai noteikta I vai II invaliditātes grupa, kuras izmanto valstī īstenotās Latvijas Goda ģimenes apliecības programmas⁷¹ ietvaros piešķirto apliecību.

Pirmsskolas vecuma bērniem ir tiesības bez maksas izmantot sabiedrisko transportlīdzekli, kas pārvadā pasažierus reģionālās nozīmes maršrutā.

Personām ar I vai II invaliditātes grupu un personām līdz 18 gadu vecumam ar invaliditāti, kā arī personai, kas pavada personu ar I invaliditātes grupu vai personu līdz 18 gadu vecumam ar invaliditāti, ir tiesības bez maksas izmantot sabiedrisko transportlīdzekli, kas pārvadā pasažierus pilsētas nozīmes un reģionālās nozīmes maršrutā.

⁷¹ Saskaņā ar Bērnu tiesību aizsardzības likuma 26.panta sesto daļu, novērtējot ieguldījumu un vairojot prestižu sabiedrībā, kā arī lai veicinātu un atbalstītu pašvaldību, komersantu un citu personu brīvprātīgu iesaistīšanos atbalsta sniegšanā daudz bērnu ģimenēm un ģimenēm, kuru aprūpē ir bērns ar invaliditāti vai kurā ir persona, kura nav sasniegusi 24 gadu vecumu un kurai ir noteikta I vai II invaliditātes grupa, SIF nodrošina valsts atbalsta programmas "Latvijas Goda ģimenes apliecības programma" īstenošanu. Minētās programmas īstenošanas kārtību, tai skaitā goda ģimenes apliecības piešķiršanas, izsniegšanas, izmantošanas, anulēšanas gadījumus un kārtību, kā arī ierobežojumus apliecības saņemšanai, nosaka Ministru kabinets. Ministru kabinets var noteikt papildu mērķgrupas, kurām atbalstu sniedz atbilstoši valsts atbalsta programmai "Latvijas Goda ģimenes apliecības programma". SIF uzturētajā tīmekļa vietnē pieejams valsts atbalsta programmā ietilpstošo atlaižu katalogs: <https://katalogs.godagimene.lv>.

Bērniem bāreņiem un bez vecāku gādības palikušiem bērniem, kuri atrodas audžuģimenēs, aizbildnībā, bērnu aprūpes institūcijās vai mājās vispārējās vai profesionālās izglītības iestādēs, uzrādot apliecību sociālo garantiju nodrošināšanai, ir tiesības bez maksas izmantot sabiedrisko transportlīdzekli, kas pārvadā pasažierus reģionālās nozīmes maršrutā.

Personām (*bērna vecāki vai citi aprūpētāji*) no daudzbērnu ģimenēm un ģimenēm, kuru aprūpē ir bērns ar invaliditāti vai pilngadīga persona, kas nav sasniegusi 24 gadu vecumu, ja tai noteikta I vai II invaliditātes grupa, kuras uzrāda Latvijas Goda ģimenes apliecību "3+ Ģimenes karte" vai Latvijas Goda ģimenes apliecību "Goda ģimene" un personu apliecinošu dokumentu, ir tiesības saņemt braukšanas maksas atvieglojumu 50 % apmērā no brauciena biļetes pilnas cenas un 40 % apmērā no abonentu biļetes cenas sabiedriskajā transportlīdzeklī, kas pārvadā pasažierus reģionālās nozīmes maršrutā.

Personām (*bērniem un jauniešiem*) no daudzbērnu ģimenēm un ģimenēm, kuru aprūpē ir bērns ar invaliditāti vai pilngadīga persona, kas nav sasniegusi 24 gadu vecumu, ja tai noteikta I vai II invaliditātes grupa, kuras apmeklē vispārējās pamatizglītības un vidējās izglītības iestādes, uzrādot Latvijas Goda ģimenes apliecību "3+ Ģimenes karte" vai Latvijas Goda ģimenes apliecību "Goda ģimene" un personu apliecinošu dokumentu vai skolēna apliecību, ir tiesības saņemt braukšanas maksas atvieglojumu 90 % apmērā no brauciena biļetes pilnas cenas, izmantojot sabiedrisko transportlīdzekli, kas pārvadā pasažierus reģionālās nozīmes maršrutā.

Personām no daudzbērnu ģimenēm un ģimenēm, kuru aprūpē ir bērns ar invaliditāti vai pilngadīga persona, kas nav sasniegusi 24 gadu vecumu, ja tai noteikta I vai II invaliditātes grupa, 4. maijā, 11. un 18. novembrī braukšanas maksas atvieglojums (sabiedriskajā transportlīdzeklī, kas pārvadā pasažierus reģionālās nozīmes maršrutā) attiecībā uz brauciena biļetes cenu tiek noteikts 100 % apmērā.

Ārpus pilsētas teritorijas dzīvojošiem vispārējās pamatizglītības iestādes (1.–9. klase) izglītojamiem ir tiesības saņemt kompensāciju 100 % apmērā par braukšanas izdevumiem, kas saistīti ar braucieniem mācību gada laikā no dzīvesvietas līdz izglītības iestādei un atpakaļ attiecīgās novada pašvaldības teritorijā, izmantojot sabiedrisko transportlīdzekli, kas pārvadā pasažierus pilsētas un reģionālās nozīmes maršrutos.

Ārpus pilsētas teritorijas dzīvojošiem vispārējās vidējās izglītības iestādes (klātienē 10.–12. klase) izglītojamiem ir tiesības saņemt kompensāciju 50 % apmērā par braukšanas izdevumiem, kas saistīti ar braucieniem mācību gada laikā no dzīvesvietas līdz izglītības iestādei un atpakaļ attiecīgās novada pašvaldības administratīvajā teritorijā, izmantojot sabiedrisko transportlīdzekli, kas pārvadā pasažierus pilsētas un reģionālās nozīmes maršrutos.

Ārpus pilsētas teritorijas dzīvojošiem izglītojamiem, kuru novada pašvaldības teritorijā nav vispārējās pamatizglītības iestādes (1.–9. klase) vai vispārējās vidējās izglītības iestādes (klātienē 10.–12. klase), ir tiesības saņemt kompensāciju 50 % apmērā par braukšanas izdevumiem, kas saistīti ar braucieniem mācību gada laikā no dzīvesvietas līdz izglītības iestādei, kura atrodas citas pašvaldības administratīvajā teritorijā, un atpakaļ, izmantojot sabiedrisko transportlīdzekli, kas pārvadā pasažierus pilsētas un reģionālās nozīmes maršrutos.

Attiecībā uz Eiropas Garantijas bērniem 7.punkta "j" apakšpunktā ietvertā ieteikuma ieviešanu, lai nodrošinātu vienlīdzīgu un iekļaujošu piekļuvi skolas nodarbībām, tostarp dalībai skolas ekskursijās

un sporta, brīvā laika pavadīšanas un kultūras pasākumos informējam, informējam, ka Izglītības likuma 3.pantā ir nostiprinātas ikvienas personas tiesības uz kvalitatīvu un iekļaujošu izglītību. Saskaņā ar Izglītības likuma 4.pantu obligāta ir no piecu gadu vecuma bērnu sagatavošana pamatizglītības ieguvei un pamatizglītības iegūšana vai pamatizglītības iegūšanas turpināšana līdz 18 gadu vecuma sasniegšanai.

Saskaņā ar Izglītības likuma 12.panta pirmo daļu maksu par pirmsskolas izglītības, pamatizglītības un vidējās izglītības ieguvi valsts vai pašvaldību izglītības iestādē, kā arī valsts augstskolu vidējās izglītības iestādē sedz no valsts budžeta, pašvaldību budžetiem vai valsts augstskolu budžetiem Ministru kabineta noteiktajā kārtībā. Privātā izglītības iestāde var noteikt maksu par izglītības ieguvi.

Saskaņā ar Izglītības likuma 17.panta pirmo daļu katras pašvaldības pienākums ir nodrošināt bērniem, kuru dzīvesvieta deklarēta pašvaldības administratīvajā teritorijā, iespēju iegūt pirmsskolas izglītību un pamatizglītību bērna dzīvesvietai tuvākajā pašvaldības izglītības iestādē, nodrošināt jauniešiem iespēju iegūt vidējo izglītību, kā arī nodrošināt iespēju īstenot interešu izglītību un atbalstīt ārpusstundu pasākumus, arī bērnu nometnes.

Attiecībā uz Eiropas Garantijas bērniem 7.punkta “k” apakšpunktā minētā ieteikuma ieviešanu (izstrādāt sistēmu izglītības iestāžu, vietējo kopienu, sociālo, veselības un bērnu aizsardzības dienestu, ģimenes un sociālās ekonomikas dalībnieku sadarbībai, lai atbalstītu iekļaujošu izglītību, nodrošinātu pēcskolas aprūpi un iespējas piedalīties sporta, brīvā laika pavadīšanas un kultūras pasākumos, kā arī izveidotu izglītības iestādes kā iekļaušanas un līdzdalības centrus un ieguldītu šajā jomā) informējam, ka saskaņā ar Izglītības likuma 18.pantu, lai īstenotu savas funkcijas izglītības pārvaldes un izglītības kvalitātes nodrošināšanas jomā, pašvaldība izveido izglītības pārvaldes iestādi. Izglītības pārvaldes iestāde:

- 1) organizē metodisko, zinātnisko, informatīvo un citāda veida intelektuālo atbalstu izglītojamiem, pedagogiem, izglītojamo vecākiem un izglītības iestādēm (izņemot augstskolas un koledžas) izglītības kvalitātes nodrošināšanai;
- 2) koordinē pašvaldības teritorijā esošo izglītības iestāžu sadarbību;
- 3) sekmē sabiedrības līdzdalību izglītībā, tai skaitā izglītības iestāžu sadarbību ar valsts un pašvaldību iestādēm, darba devējiem, sociālajiem partneriem, nevalstiskajām organizācijām, informē sabiedrību par pašvaldības izglītības ekosistēmas attīstību, sasniegumiem, izglītības programmu piedāvājumu un kvalitāti;
- 4) atbalsta izglītojamo piedalīšanos mācību priekšmetu olimpiādēs, konkursos, skatēs, projektos un sporta sacensībās;
- 5) nodrošina bērnu un jauniešu audzināšanas un karjeras izglītības darbu, interešu izglītību;
- 6) sadarbībā ar valsts un pašvaldību institūcijām veido atbalsta pasākumu sistēmu pašvaldības izglītojamiem un viņu ģimenēm.

Bērna tiesības uz bezmaksas veselības aprūpi

Ievērojot Eiropas Garantijas bērniem 8.punkta “a” apakšpunktā sniegto ieteikumu veicināt slimību un attīstības problēmu, tostarp ar garīgo veselību saistītu problēmu, agrīnu atklāšanu un ārstēšanu, nodrošināt piekļuvi periodiskām medicīniskām pārbaudēm, tostarp zobu un redzes pārbaudēm, un skrīninga programmām; nodrošināt savlaicīgus ārstnieciskos un rehabilitācijas pasākumus, tostarp piekļuvi zālēm, ārstēšanai un palīg līdzekļiem, kā arī piekļuvi vakcinācijas programmām, informējam, ka saskaņā ar Bērnu tiesību aizsardzības likuma 12.panta otro daļu bērnam ir tiesības uz bezmaksas

veselības aprūpi, ko nosaka valsts programma. Valsts nodrošina visiem bērniem agrīnu attīstības izvērtējumu no pusotra gada līdz triju gadu vecumam, lai sekmētu attīstības traucējumu un iespējamu speciālo vajadzību savlaicīgu atpazīšanu.

Saskaņā ar Pacientu tiesību likuma 5.panta pirmo daļu katrai personai Ārstniecības likumā noteiktajā kārtībā ir tiesības saņemt veselības stāvoklim atbilstošu ārstniecību. Saskaņā ar Ārstniecības likuma 3.panta otro daļu grūtnieces, bērna un personas ar prognozējamu invaliditāti veselības aprūpe ir prioritāra. Šīs prioritātes organizēšanas, finansēšanas un cilvēkresursu nodrošināšanas kārtību nosaka Ministru kabinets.

Saskaņā ar Pacientu tiesību likuma 5.panta otro daļu pacientam ir tiesības uz laipnu attieksmi, kvalitātīvu un kvalificētu ārstniecību neatkarīgi no viņa slimības rakstura un smaguma. Minēta panta ceturtnā un piektā daļa paredz, ka pacientam ir tiesības uz savlaicīgu ārstniecību, pacientam ir tiesības saņemt no visām viņa ārstniecībā iesaistītajām ārstniecības iestādēm pēctecīgu ārstniecību.

MK 2018.gada 28.augusta noteikumi nr.555 “Veselības aprūpes pakalpojumu organizēšanas un samaksas kārtība” nosaka kārtību, kādā organizē un finansē grūtnieču, personu vecumā līdz 18 gadiem (turpmāk – bērns) un personu ar prognozējamu invaliditāti veselības aprūpi, kā arī veic šīs aprūpes cilvēkresursu nodrošināšanu.

Valsts bērniem apmaksā: ārstu konsultācijas; profilaktiskās apskates (veic ģimenes ārsts vai pediatrs, kurš ir līgumattiecībās ar valsti); vakcināciju; fizioterapijas pakalpojumus; laboratoriskos izmeklējumus; diagnostiskos izmeklējumus; zobārstniecības pakalpojumus; rehabilitācijas pakalpojumus; ķirurģisko palīdzību.

Bērniem garantēto veselības aprūpes pakalpojumu hronoloģisks uzskaitījums (jaundzimušo skrīninga izmeklējumi, analīzes, veselības pārbaudes, ārstniecības personu veiktas bērna apskates, potēšana saskaņā ar vakcinācijas kalendāru, bērna attīstības izvērtējums, zobu higiēnista apmeklējums u.c.) pa bērna vecuma posmiem, sākot no bērna piedzimšanas, pieejams NVD tīmekļa vietnē.⁷²

MK 2006.gada 31.oktobra noteikumi nr.899 “Ambulatorajai ārstēšanai paredzēto zāļu un medicīnisko ierīču iegādes izdevumu kompensācijas kārtība” nosaka ambulatorajai ārstēšanai paredzēto zāļu un medicīnisko ierīču iegādes izdevumu kompensācijas kārtību. Kompensācijas kārtība ietver pasākumu kopumu, kas pacientam nodrošina iespēju iegādāties zāles un medicīniskās ierīces, kuru iegādes izdevumus atbilstoši šiem noteikumiem daļēji vai pilnībā sedz no likumā par valsts budžetu kārtējam gadam zāļu iegādes izdevumu kompensācijai piešķirtajiem līdzekļiem (turpmāk – kompensācijai piešķirtie līdzekļi). Kompensācijas kārtībā ietvertos pasākumu mērķis ir kompensācijai piešķirto līdzekļu ietvaros nodrošināt zāles un medicīniskās ierīces iespējami plašākam pacientu lokam, kā arī panākt kompensējamo zāļu un medicīnisko ierīču iespējami zemāko cenu un ietaupījuma rezultātā iegūtos līdzekļus novirzīt pacientu veselības uzlabošanai un ārstēšanas mērķu sasniegšanai.

Zāļu iegādes kompensācijas sistēma nodrošina pacientiem iespēju saņemt noteiktu slimību ārstēšanai nepieciešamos medikamentus, kurus pilnībā vai daļēji apmaksā valsts un kuri ir iekļauti valsts Kompensējamo zāļu sarakstā.⁷³

⁷² <https://www.vmnvd.gov.lv/lv/berniem>.

⁷³ <https://www.vmnvd.gov.lv/lv/kompensejamo-zalu-saraksti>.

Ievērojot Eiropas Garantijas bērniem 8.punkta "b" apakšpunktā minēto ieteikumu nodrošināt mērķtiecīgus rehabilitācijas un habilitācijas⁷⁴ pakalpojumus bērniem ar invaliditāti⁷⁵, pasākumi, lai novērstu vai mazinātu invaliditātes risku personām ar prognozējamu invaliditāti⁷⁶ un mazinātu invaliditātes sekas personām ar invaliditāti, nostiprināti Invaliditātes likumā. Likums nosaka kārtību, kādā veicama prognozējamās invaliditātes un invaliditātes ekspertīze, kā arī invaliditātes riska un invaliditātes seku mazināšanai nepieciešamos atbalsta pasākumus.

Likumu īsteno, pamatojoties uz:

- 1) personu ar prognozējamu invaliditāti un personu ar invaliditāti iesaistīšanos atbalsta pasākumos, lai mazinātu invaliditātes risku (prognozējamās invaliditātes gadījumā) un invaliditātes sekas likumā "Par sociālo drošību" noteiktās līdzdarbības ietvaros;
- 2) sabiedrības iesaistīšanu ar invaliditāti saistīto jautājumu risināšanā, kā arī valsts un pašvaldību institūciju sadarbību ar Invaliditātes lietu nacionālo padomi, biedrībām un nodibinājumiem, kuri pārstāv personas ar prognozējamu invaliditāti vai personas ar invaliditāti, arī ar profesionālajām rehabilitācijas organizācijām;
- 3) vienotu valsts un pašvaldību nodrošinātu rehabilitācijas procesu personām ar prognozējamu invaliditāti vai personām ar invaliditāti.

Personai līdz 18 gadu vecumam invaliditāti nosaka bez iedalījuma grupās.

Individuālā rehabilitācijas plāna izstrāde personai ar prognozējamu invaliditāti ir obligāta. Individuālā rehabilitācijas plāna izstrādes nepieciešamību personai ar invaliditāti nosaka VDEĀVK.

Individuālajā rehabilitācijas plānā personai ar prognozējamu invaliditāti un individuālajā rehabilitācijas plānā personai ar invaliditāti iekļaujamo pasākumu veidus un termiņus, kā arī plāna veidlapu un plāna izstrādes un īstenošanas kārtību nosaka MK.

Ārstējošā ārsta pienākums ir:

- 1) pamatojoties uz VDEĀVK un personas ar prognozējamu invaliditāti ārstniecības procesā iesaistīto speciālistu ieteikumiem, laikus izstrādāt individuālo rehabilitācijas plānu personai ar prognozējamu invaliditāti un kontrolēt tā izpildi;
- 2) izstrādājot un izpildot individuālo rehabilitācijas plānu personai ar prognozējamu invaliditāti, sadarboties ar attiecīgās personas deklarētās dzīvesvietas pašvaldības sociālo dienestu, VDEĀVK un citiem speciālistiem, kā arī pašu personu;
- 3) pēc individuālajā rehabilitācijas plānā personai ar prognozējamu invaliditāti noteikto pasākumu īstenošanas, ja nepieciešams, nosūtīt personu uz atkārtotu invaliditātes ekspertīzi.

Pašvaldības sociālā dienesta pienākums ir:

- 1) izstrādāt individuālo rehabilitācijas plānu personai ar invaliditāti un kontrolēt tā izpildi, ja attiecīgā persona ir iesniegusi dienestam VDEĀVK amatpersonas ieteikumus (ja personai ar invaliditāti funkcionēšanas ierobežojuma mazināšanai vai novēršanai ir nepieciešami medicīniskās un sociālās rehabilitācijas pakalpojumi, VDEĀVK amatpersona sniedz attiecīgās personas deklarētās dzīvesvietas pašvaldības sociālajam dienestam ieteikumus attiecībā uz individuālo rehabilitācijas plānu, kurā iekļaujami arī ārstējošā ārsta noteiktie turpmākās ārstēšanas un medicīniskās rehabilitācijas pakalpojumi);

⁷⁴ Habilitation sounds very similar to rehabilitation, but it's markedly different. Whereas rehabilitation focuses on re-learning something that was once known, habilitation involves learning and mastering brand-new skills, particularly if the person learning those skills is developmentally disabled. These skills might involve motor skills, specific tasks, or even communication skills.

⁷⁵ Invaliditāte ir ilgstošs vai nepārejošs ļoti smagas, smagas vai mērenas pakāpes funkcionēšanas ierobežojums, kas ietekmē personas garīgās vai fiziskās spējas, darbības, pašaprūpi un iekļaušanos sabiedrībā.

⁷⁶ Prognozējama invaliditāte ir slimības vai traumas radīti funkcionēšanas ierobežojumi, kas gadījumā, ja netiek sniegti nepieciešamie ārstniecības un rehabilitācijas pakalpojumi, var būt par iemeslu invaliditātes noteikšanai.

2) izstrādājot un izpildot individuālo rehabilitācijas plānu personai ar invaliditāti, sadarboties ar attiecīgās personas ārstējošo ārstu, ja nepieciešams, arī ar citiem speciālistiem un pašu personu, kā arī tās likumisko pārstāvi.

Personai ar prognozējamu invaliditāti un personai ar invaliditāti, kā arī šo personu likumiskajiem pārstāvjiem ir tiesības viņiem saprotamā veidā saņemt no ārstējošā ārsta vai pašvaldības sociālā dienesta informāciju par individuālajā rehabilitācijas plānā iekļautiem pasākumiem un prognozējamiem rezultātiem.

Personai ar prognozējamu invaliditāti invaliditātes risku novērš vai mazina:

- 1) īstenojot individuālajā rehabilitācijas plānā noteiktos pasākumus;
- 2) nodrošinot tai tiesības prioritāri saņemt atbilstoši individuālajam rehabilitācijas plānam no valsts budžeta apmaksātus ārstniecības pakalpojumus. Pakalpojumu veidus, apjomu, saņemšanas nosacījumus un kārtību reglamentē MK;
- 3) īstenojot citus normatīvajos aktos noteiktos atbalsta pasākumus.

Invaliditātes sekas personām ar invaliditāti mazina:

- 1) īstenojot individuālajā rehabilitācijas plānā noteiktos pasākumus;
- 2) personām ar invaliditāti, nodrošinot tiesības pašvaldībā pēc to deklarētās dzīvesvietas saņemt no valsts budžeta apmaksātu asistenta pakalpojumu;
- 3) nodrošinot tiesības pirmsskolas izglītības, vispārējās pamatizglītības, profesionālās pamatizglītības, arodizglītības, vispārējās vidējās izglītības un profesionālās vidējās izglītības iestādēs (izņemot speciālās izglītības iestādes, kas saņem uzturēšanas izdevumus no valsts budžeta) izglītojamiem, kā arī augstskolās un koledžās studējošajiem — personām ar invaliditāti — saņemt no valsts budžeta apmaksātu asistenta pakalpojumu pārvietošanās atbalstam un pašaprūpes veikšanai;
- 4) personām no 5 līdz 18 gadu vecumam ar invaliditāti, kurām ir būtiski pārvietošanās traucējumi un kuras nesaņem asistenta pakalpojumu pašvaldībā, izņemot personas, kuras atrodas ilgstošas sociālās aprūpes institūcijā, stacionārā ārstniecības iestādē vai ieslodzījuma vietā, nodrošinot tiesības pašvaldībā pēc to deklarētās dzīvesvietas saņemt no valsts budžeta apmaksātu pavadona pakalpojumu;
- 5) personām no 5 līdz 18 gadu vecumam ar invaliditāti, kurām ir izteikti un smagi funkcionēšanas ierobežojumi, izņemot personas, kuras atrodas ilgstošas sociālās aprūpes institūcijā, stacionārā ārstniecības iestādē vai ieslodzījuma vietā, nodrošinot tiesības pašvaldībā pēc to deklarētās dzīvesvietas saņemt no pašvaldības budžeta apmaksātu aprūpes pakalpojumu;
- 6) nodrošinot tiesības saņemt no valsts budžeta apmaksātu surdotulka pakalpojumu izglītības programmu apguvei;
- 7) nodrošinot tiesības saņemt surdotulka pakalpojumu saskarsmes nodrošināšanai ar citām fiziskajām un juridiskajām personām;
- 8) personām līdz 18 gadu vecumam ar invaliditāti un personai, kas pavada personu līdz 18 gadu vecumam ar invaliditāti, nodrošinot tiesības par valsts budžeta līdzekļiem bez maksas izmantot Latvijas Republikas teritorijā visu veidu sabiedrisko transportu, izņemot aviotransportu, taksometrus un pasažieru pārvadājumus pa iekšējiem ūdeņiem;
- 9) personai līdz 18 gadiem, kurai invaliditāte noteikta pirmreizēji un kura dzīvo ģimenē, kā arī tās likumiskajam pārstāvim nodrošinot tiesības saņemt no valsts budžeta apmaksātu psihologa pakalpojumu;
- 10) īstenojot citus normatīvajos aktos noteiktos atbalsta pasākumus.

Ievērojot Eiropas Garantijas bērniem 8.punkta "c" apakšpunktā ietverto ieteikumu īstenot pieejamas veselības veicināšanas un slimību profilakses programmas, kas paredzētas bērniem, kam vajadzīga

palīdzība, un viņu ģimenēm, kā arī speciālistiem, kuri strādā ar bērniem, informējam, ka VM kā vadošā valsts pārvaldes iestāde sabiedrības veselības jomā, izstrādā veselības veicināšanas valsts politiku, kā arī valsts un reģionālā līmenī uzrauga veselības veicināšanas politikas īstenošanu.⁷⁷

SPKC nodrošina sabiedrības informēšanu par veselības veicināšanu un slimību profilaksi. Vienlaikus SPKC nodrošina Latvijas Nacionālā veselīgo pašvaldību tīkla un Latvijas Nacionālā Veselību veicinošo skolu tīkla darbību.

Laika periodā no 2016.gada 1. novembra līdz 2023.gada 31. decembrim īsteno VM Eiropas Sociālā fonda darbības programmas „Izaugsme un nodarbinātība” 9.2.4. specifiskā atbalsta mērķa „Uzlabot pieejamību veselības veicināšanas un slimību profilakses pakalpojumiem, jo īpaši nabadzības un sociālās atstumtības riskam pakļautajiem iedzīvotājiem” 9.2.4.1. pasākuma „Kompleksi veselības veicināšanas un slimību profilakses pasākumi” projektu „Kompleksi veselības veicināšanas un slimību profilakses pasākumi” (identifikācijas Nr.9.2.4.1/16/I/001) īstenošanā laika periodā no 2016.gada 1. novembra līdz 2023.gada 31. decembrim.

Minētā projekta mērķis ir uzlabot pieejamību veselības veicināšanas un slimību profilakses pakalpojumiem visiem Latvijas iedzīvotājiem, jo īpaši teritoriālās, nabadzības un sociālās atstumtības riskam pakļautajiem iedzīvotājiem, īstenojot nacionāla mēroga pasākumus četrās prioritārajās veselības jomās - sirds un asinsvadu, onkoloģijas, perinatālā un neonatālā perioda aprūpes un garīgās veselības jomā.

Plānotais kopējais attiecināmais finansējums ir 16 691 510 eiro, t.sk., Eiropas Sociālā fonda finansējums – 14 187 783 eiro apmērā un valsts budžeta finansējums 2 503 727 eiro apmērā.

Plašāk par projektā īstenojamiem pasākumiem lasīt - <https://esparveselibu.lv>.

Veselīgas uzturs

Ievērojot Eiropas Garantijas bērniem 9.punkta “a” apakšpunktu, saskaņā ar kuru, lai bērniem, kam vajadzīga palīdzība, garantētu efektīvu piekļuvi pietiekamam un veselīgam uzturam, tostarp, izmantojot ES skolu augļu, dārzeņu un piena programmu, dalībvalstīm iesaka atbalstīt veselīgu maltīšu pieejamību arī ārpus skolas dienām, tostarp, sniedzot atbalstu natūrā vai finansiālu atbalstu, jo īpaši ārkārtas apstākļos, piemēram, skolu slēgšanas gadījumā, informējam, ka, lai arī turpmāk nodrošinātu bezmaksas piena, augļu un dārzeņu piegādi Latvijas izglītības iestādēm, MK 2023.gada 24. janvārī apstiprināja ZM ierosinātos grozījumus noteikumos par valsts un ES atbalsta piešķiršanas kārtību programmai “Piens un augļi skolai”. Palielinātais atbalsts atbildīs tirgus situācijai un segs krasi augušās produkcijas izmaksas piena ražotājiem. Pārskatot atbalsta likmes skolu apgādes programmā, ar grozījumiem MK 2017.gada noteikumos nr.485 “Valsts un Eiropas Savienības atbalsta piešķiršanas, administrēšanas un uzraudzības kārtība augļu, dārzeņu un piena piegādei izglītības iestādēm” ir palielinātas atbalsta likmes par 2022./2023. mācību gadā izdalīto pienu. Piemēram, pienam iepakojumā virs 250 mililitriem atbalsta likme ir palielināta no 1,04 eiro uz 1,20 eiro par litru, bet pienam iepakojumā līdz 250 mililitriem – no 1,28 eiro uz 1,38 eiro par litru. Turklāt ir noteikts, cik lielas kopējā atbalsta likmē ir attiecīgā produkta izdales izmaksas, piemēram, no iepriekšminētās piemērojamās atbalsta likmes par litru piena iepakojumā, lielākā par 250 mililitriem, 0,18 eiro veido izdales izmaksas. Daļu no atbalsta likmes gan augļiem un dārzeņiem, gan pienam veido izmaksas par produkcijas

⁷⁷ <https://www.vm.gov.lv/lv/veselibas-veicinasana>.

izdalīšanu izglītības iestādēs jeb izmaksas par produktu pasniegšanu, sagatavošanu pasniegšanai un trauku mazgāšanu pēc pasniegšanas, kas iepriekš nebija noteiktas.

Tā kā programmas atbalsta budžets ir ierobežots, bet produktu izmaksas ir ievērojami augušas, ar noteikumu grozījumiem atļauts produktus programmā izdalīt arī retāk par trim reizēm nedēļā, tomēr vismaz vienu reizi nedēļā. Iepriekš bija noteikta obligāta trīsreizēja produktu izdāle, bet ar grozījumiem ir radīts lielāks elastīgums produkcijas piegādes un izdales plānošanā.

Lai nodrošinātu bezmaksas produktus izglītojamiem, kopējais skolu apgādes programmas budžets 2022./2023. mācību gadā Latvijā ir 4,2 miljoni eiro. Lielākā daļa finansējuma – nepilni 2,9 milj. eiro jeb 68 % ir no Latvijas budžeta (pienam – 2,2 milj. eiro, augļiem un dārzeņiem – 688 tūkst. eiro). ES finansējums no Eiropas Lauksaimniecības garantiju fonda (ELGF) šim mācību gadam ir nepilni 1,4 milj. eiro (pienam – 711 tūkst. eiro, augļiem un dārzeņiem – 658 tūkst. eiro).

Skolu apgādes programmas mērķis ir veicināt veselīgu uzturu paradumu veidošanos jau bērnībā, radinot pie svaigu un veselīgu produktu lietošanas ikdienas uzturā, kā arī veicināt zināšanu palielināšanos par veselīgu uzturu un informētības palielināšanos par skolu programmu. Programma Latvijā ir populāra, un kopš tās darbības pirmsākumiem (no 2004./2005. mācību gada pieņem un no 2010./2011. mācību gada augļiem un dārzeņiem) programmā pavisam ir izdalīti gandrīz 43 tūkst. tonnu un gandrīz 10 tūkst. tonnu svaigu augļu un dārzeņu.⁷⁸

Lai sniegtu atbalstu kritiski svarīgu atbalstu iedzīvotājiem krīzes situācijās un mazinātu sociālo nevienlīdzību starp dažādām sabiedrības grupām, SIF realizē Eiropas Atbalsta fonda vistrūcīgākajām personām programmu, kuras mērķis sniegt pārtikas un pamata materiālo atbalstu, kā arī veicināt sociālo iekļaušanu ar dažādu papildpasākumu palīdzību.

Fonds apvieno un efektīvi iesaista atbalsta sniegšanā nozīmīgas nevaldības sektora partnerorganizācijas⁷⁹ visā Latvijā, to starpā "Samāriešu fonds", "Latvijas Samāriešu apvienība", "Latvijas Sarkanais Krusts" un "Pestīšanas armija", kas nodrošina pārtikas un pamata materiālās palīdzības komplektu izdali, maltīšu sagatavošanu un izdali un papildpasākumu īstenošanu.

Eiropas Atbalsta fonda vistrūcīgākajām personām programmas atbalstu var saņemt Ģimenes vai atsevišķi dzīvojošas personas⁸⁰, kuras:

- 1) atbilst trūcīgas mājsaimniecības statusam;
- 2) nonākušas krīzes situācijā;
- 3) atbilst maznodrošinātas mājsaimniecības statusam, kurā ienākumi mēnesī nepārsniedz 376 eiro pirmajai vai vienīgajai personai, bet katrai nākamajai personai mājsaimniecībā 264 eiro.⁸¹

Eiropas Atbalsta fonda vistrūcīgākajām personām programmas ietvaros personas var saņemt šādu atbalstu:

- 1) pārtikas preču komplekti;
- 2) higiēnas un saimniecības preču komplekti;
- 3) pārtikas preču komplekti maziem bērniem (3 veidi atkarībā no bērna vecuma);
- 4) higiēnas preču komplekti maziem bērniem (4 veidi atkarībā no bērna vecuma);

⁷⁸ <https://www.zm.gov.lv/lv/jaunums/programma-piens-un-augli-skolai-20222023-macibu-gada-palielinatas-atbalsta-likmes-piena-izdalei-0>.

⁷⁹ <https://www.atbalstapakas.lv/partnerorganizacijas>.

⁸⁰ Personai ir jāvēršas pašvaldības sociālajā dienestā, lai saņemtu izziņu par trūcīgas, maznodrošinātas vai krīzes situācijā nonākušas mājsaimniecības statusu.

⁸¹ https://www.sif.gov.lv/lv/eiropas-atbalsta-fonds-vistrucigakajam-personam?utm_source=https%3A%2F%2Fduckduckgo.com%2F.

5) skolas piederumu komplekti (bērniem vecumā no 5-16 gadiem).

Ar Eiropas Atbalsta fonda vistrūcīgākajām personām programmas atbalstu Latvijā 29 zupas virtuves nodrošina maltīšu izsniegšanu. Lai saņemtu maltītes, personai nav jāuzrāda statusa izziņa.

Darbības programmas finansējums ir 68 060 650 eiro, tai skaitā Eiropas Atbalsta fonda vistrūcīgākajām personām finansējums – 48 956 110 eiro, valsts budžeta finansējums – 8 639 315 eiro un valsts budžeta virssaistības – 10 465 225 eiro.

Ievērojot Eiropas Garantijas bērniem 9.punkta “b” un “c” apakšpunktā sniegto ieteikumu nodrošināt, ka uztura standarti agrīnās pirmsskolas izglītības un aprūpes iestādēs un izglītības iestādēs atbilst konkrētām uztura vajadzībām, kā arī ieteikumu agrīnās pirmsskolas izglītības un aprūpes iestādēs un izglītības iestādēs ierobežot tādu pārtikas produktu reklamēšanu un pieejamību, kas ir ar augstu tauku, sāls un cukura saturu, informējam, ka Latvijā ilgtermiņā tiek īstenota politika bērnu veselīga uztura nodrošināšanai, tostarp, ir noteiktas uztura normas izglītības iestādēs, ir aizliegts pārdot enerģijas dzērienus nepilngadīgām personām, tiek piemērotas samazinātās nodokļu likmes zīdaiņiem paredzētajai pārtikai un svaigiem dārzeņiem, augļiem un ogām, kā arī ieviesti citi pasākumi uztura uzlabošanai un veselīgu uztura paradumu veicināšanai. Uztura normas izglītības iestāžu ēdienkartēs paredz iekļaut uzturvielām, tostarp minerālvielām, bagātus pārtikas produktus, kas satur arī jodu, veicinot tā pietiekamu uzņemšanu.

Ievērojot Eiropas Garantijas bērniem 9.punkta “d” apakšpunktā minēto ieteikumu sniegt bērniem un ģimenēm pienācīgu informāciju par veselīgu uzturu bērniem, informējam, ka laikā no 2020. līdz 2022. gadam norisinājās pilotprojekts sirds un asinsvadu slimību riska faktoru noteikšanai un mazināšanai bērniem, kura ietvaros tika izstrādāta un īstenota veselīgu paradumu veidošanas programma, kas ietvēra informatīvu, praktisku aktivitāšu kopumu saistībā ar uzturu, fiziskajām aktivitātēm un atkarību izraisošu vielu un procesu mazināšanu. Pilotprojekta ietvaros bērni tika iesaistīti vairāku veidu aktivitātēs, kas saistītas ar uztura paradumiem – ekskursijās uz zemnieku saimniecībām, augļu un dārzeņu degustācijās, ēdienu gatavošanā u.c. Ņemot vērā, ka sirds un asinsvadu slimību profilaksei ir ieteicams vismaz 2 reizes nedēļā uzturā lietot zivis, šī pilotprojekta aktivitāšu ietvaros tika veicināta arī joda uzņemšana, jo zivis ir viens no bagātākajiem joda avotiem uzturā.

2021. gadā VM īstenotā ESF projektā „Kompleksi veselības veicināšanas un slimību profilakses pasākumi” tapusi mācību filma skolēniem no 1.līdz 5.klasei, lai sekmētu zināšanas par veselīga uztura pamatprincipiem. Mācību filma kā palīgmateriāls ir noderīgs pedagogiem un vecākiem. Mācību filmu ietvaros, cita starpā, tika sniegta informācija arī par minerālvielu un olbaltumvielu (tostarp zivju, kas ir viens no bagātākajiem joda avotiem uzturā) uzņemšanu. Plašāka informācija par ESF projekta ietvaros īstenotajiem pasākumiem pieejama tīmekļa vietnē: <https://esparveselibu.lv>.

Atbilstoši jaunākajām rekomendācijām uzturzinātnē VM sadarbībā ar SPKC un ārstniecības personu profesionālajām asociācijām 2021.un 2022.gadā aktualizēja iepriekš izstrādātos veselīga uztura ieteikumus bērniem līdz divu gadu vecumam, no 2 līdz 10 gadu vecumam, kā arī no 11 līdz 18 gadu vecumam, nodrošinot arī ieteikumu vizuālo noformējumu, publicitāti un izplatīšanu drukātā formātā. Ieteikumos minēta informācija par pietiekamu minerālvielu, tostarp joda, uzņemšanu uzturā.

[Palīdzība dzīvokļa jautājumu risināšanā \(pienācīgas mājoklis\)](#)

Palīdzības dzīvokļa jautājumu risināšanā veidi

Informējam, ka Latvijas tiesību aktos nav noteikta tāda personu kategorija “bērni bezpajumtnieki”, kāda ietverta Eiropas Garantijas bērniem ieteikuma 10.punkta “a” apakšpunktā, saskaņā ar kuru daļbvalstīm tiek ieteikts nodrošināt, ka bērni bezpajumtnieki un viņu ģimenes saņem pienācīgu izmitināšanu, tiek ātri pārcelti no pagaidu izmitināšanas vietām uz pastāvīgu mājokli un saņem attiecīgus sociālos un konsultāciju pakalpojumus. Tādēļ šajā sadaļā “Palīdzība dzīvokļa jautājumu risināšanā (pienācīgs mājoklis)” tiks aplūkoti valsts un pašvaldību īstenotie pasākumi, lai palīdzētu ģimenēm ar bērniem, kuriem nepieciešama palīdzība dzīvokļa jautājumu risināšanā. Šādas Eiropas Garantijas bērniem ieteikumā minētās mērķa grupas ietveršana palīdzības dzīvokļa jautājumu risināšanai saņēmēju klāstā nav tikusi uzskatīta par aktuālu un nepieciešamu.

Ievērojot Eiropas Garantijas bērniem ieteikuma 10.punkta “b” apakšpunktā minēto ieteikumu - vajadzības gadījumā novērtēt un pārskatīt valsts, reģionālo un vietējo mājokļu politiku un veikt pasākumus, lai nodrošinātu, ka pienācīgi tiek ņemtas vērā to ģimeņu intereses, kurās ir bērni, kam vajadzīga palīdzība, tostarp tiek risināta enerģētiskās nabadzības problēma un novērsts bezpajumtniecības risks; šādā novērtējumā un pārskatīšanā būtu jāiekļauj arī sociālo mājokļu vai mājokļu palīdzības politika un mājokļa pabalsti, kā arī jāturpina uzlabot to piekļūstamību bērniem ar invaliditāti, – informējam, ka Latvijas mājokļu politikas mērķis ir veicināt mājokļa kvalitāti un pieejamību, nodrošinot normatīvo bāzi efektīvai dzīvojamo māju pārvaldīšanai, sekmējot īres dzīvojamā fonda izveidi pašvaldību teritorijās un atbalstot enerģiju taupošus pasākumus dzīvojamās mājās. Lai nodrošinātu dzīvojamo māju kvalitatīvu apsaimniekošanu un pārvaldīšanu, 2009. gadā ir pieņemts Dzīvojamo māju pārvaldīšanas likums, kurš balstīts uz šādiem principiem: pārvaldīšanas procesa nepārtrauktība;

- optimālu pārvaldīšanas metožu izvēle;
- dzīvojamās mājas apkārtējās vides saglabāšana un uzlabošana;
- indivīda drošības vai veselības aizskāruma nepieļaujamība;
- dzīvojamās mājas kvalitātes saglabāšana.

Dzīvojamo māju pārvaldīšanas procesa pilnveidošanai EM Mājokļu politikas departaments ir izstrādājis MK noteikumus par dzīvojamās mājas sanitārās kopšanas prasībām, par mājas lietas vešanas un aktualizēšanas kārtību, par darbībām, kas veicamas dzīvojamās mājas tehniskās apkopes, kārtējā remonta, renovācijas un rekonstrukcijas ietvaros, par dzīvojamo māju pārvaldnieku reģistra vešanu un aktualizēšanu, kā arī par minimālajām prasībām dzīvojamās mājas energoefektivitātes nodrošināšanai.⁸²

Elektroenerģijas tirgus likums paredz, ka aizsargātajiem lietotājiem - trūcīgām vai maznodrošinātām mājsaimniecībām (personām), daudz bērnu ģimenēm vai ģimenēm (personām), kuru aprūpē ir bērni ar invaliditāti, personām ar I invaliditātes grupu - tiek nodrošinātas tiesības saņemt aizsargātā lietotāja tirdzniecības pakalpojumu. Pakalpojums izpaužas kā atbalsts norēķiniem par elektroenerģiju, no valsts budžeta līdzekļiem kompensējot daļu elektroenerģijas ikmēneša rēķina summas.

No 2020.gada 1.janvāra Būvniecības valsts kontroles birojs organizē aizsargātā lietotāja atbilstības pārbaudi un atbalsta (maksājuma samazinājumu) piešķiršanu.

Aizsargāto lietotāju pakalpojumu regulē 2021.gada 1.jūnija MK noteikumi nr.345 “Aizsargātā lietotāja tirdzniecības pakalpojuma noteikumi”.

Pakalpojumu sniedz, aizsargātajam lietotājam piemērojot maksājuma samazinājumu rēķina summai. To var attiecināt par elektroenerģiju, sistēmas pakalpojumiem un obligātā iepirkuma komponenti,

⁸² <https://www.em.gov.lv/lv/majoklu-politika>.

neiekļaujot tajā pievienotās vērtības nodokli (turpmāk – maksājuma samazinājums). Maksājuma samazinājumu piemēro šādā apmērā:

- 1) trūcīgai vai maznodrošinātai mājsaimniecībai (personai) – 20 euro;
- 2) ģimenei (personai), kuras aprūpē ir bērns ar invaliditāti, – 20 euro;
- 3) personai ar I invaliditātes grupu vai tās aizgādņim – 20 euro;
- 4) daudz bērnu ģimenei – 25 euro.

Kopš 2021.gada 1.septembra ieviests jauns mehānisms pakalpojuma sniegšanai, kas paredz šādu būtiskus uzlabojumus, salīdzinot ar iepriekšējo:

- atbalstam nav jāpiesakās, tas tiek piešķirts automātiski kā atlaide elektroenerģijas rēķinā – pirmā šāda veida atbalsta sistēma Latvijā;
- pakalpojumu var sniegt jebkurš elektroenerģijas tirgotājs-netiek ierobežota lietotāju izvēle vai brīvā elektroenerģijas tirgus konkurence;
- pateicoties automatizētajam procesam un iespējai jebkurai elektroenerģijas tirgotājai sniegt pakalpojumu, atbalsts sasniedz vairāk aizsargāto lietotāju (Latvijā kopumā ir aptuveni 170 000 aizsargāto lietotāju);
- izstrādāts risinājums, lai arī apakšlietotāji (daudzdzīvokļu, sociālo mājokļu iedzīvotāji, īrnieki) var saņemt pakalpojumu, piesakoties pie pakalpojuma sniedzēja un norādot līguma Nr., kura ietvaros apakšlietotājs saņem elektroenerģiju
- ieviests vienkāršots atbalsta apjoms- fiksēta un zināma atbalsta summa;
- aizsargātie lietotāji, kas atbilst vairākām kategorijām, saņem summētu atbalsta apjomu (piemērs- daudz bērnu ģimene, kurā ir bērns ar invaliditāti saņem 20+15=35 eur/mēnesī);
- atbalstu nesaņem uzturlīdzekļu parādnieki;
- aizsargātā lietotāja statuss redzams www.latvija.lv.⁸³

Ievērojot Eiropas Garantijas bērniem 10.punkta “c” apakšpunktā sniegto ieteikumu piešķirt prioritāti un nodrošināt savlaicīgu piekļuvi sociālajiem mājokļiem vai mājokļu palīdzībai bērniem, kam vajadzīga palīdzība, un viņu ģimenēm, informējam, ka kārtība, kādā personām tiek sniegta palīdzība dzīvokļa jautājumu risināšanā, noteikta likumā “Par palīdzību dzīvokļa jautājumu risināšanā”.

Saskaņā ar likuma “Par palīdzību dzīvokļa jautājumu risināšanā” 3.pantu valstī ir noteikti šādi palīdzības veidi dzīvokļa jautājumu risināšanā:

- 1) pašvaldībai piederošās vai tās nomātās dzīvojamās telpas izīrēšana;
- 2) sociālā dzīvokļa izīrēšana;
- 3) nodrošināšana ar pagaidu dzīvojamo telpu;
- 4) palīdzība īrētās pašvaldībai piederošās vai tās nomātās dzīvojamās telpas apmaiņā pret citu īrējamu pašvaldībai piederošu vai tās nomātu dzīvojamo telpu;
- 5) materiāls atbalsts ar mājokļa lietošanu saistīto izdevumu apmaksai (turpmāk — mājokļa pabalsts);
- 6) mājokļa pabalsta piešķiršana bērnam bārenim vai bērnam, kurš palicis bez vecāku gādības (mājokļa pabalsts bez vecāku gādības palikušam bērnam);
- 7) vienreizēja pabalsta piešķiršana dzīvojamās telpas vai dzīvojamās mājas remontam;
- 8) vienreizēja dzīvojamās telpas atbrīvošanas pabalsta piešķiršana;
- 9) dzīvojamās telpas remonts;
- 10) palīdzība dzīvojamās telpas īrei, iegādei vai būvniecībai;

⁸³ <https://www.em.gov.lv/lv/atbalsts-elektroenerģijas-pateretajiem>.

- 11) palīdzība dzīvojamās mājas renovācijai, restaurācijai un mājokļa un vides pieejamības nodrošināšanai.

Personas, kuras tiesīgas saņemt palīdzību dzīvokļa jautājumu risināšanā

Likuma “Par palīdzību dzīvokļa jautājumu risināšanā” 13.panta pirmajā daļā noteikts, ka pašvaldības dome vai tās deleģēta institūcija sniedz palīdzību⁸⁴ personām, kurām neatliekami sniedzama palīdzība:

- 1) personai, kuras īrētā vai īpašumā esošā dzīvojamā telpa vai dzīvojamā māja ir cietusi terora akta, stihiskas nelaimes, avārijas vai citas katastrofas rezultātā, — ja persona šajā dzīvojamā telpā vai dzīvojamā mājā ir deklarējusi savu dzīvesvietu un ja tai attiecīgās pašvaldības administratīvajā teritorijā nepieder cita dzīvošanai derīga dzīvojamā telpa vai dzīvojamā māja;
- 2) personai, kura īrē dzīvojamo telpu denacionalizētā vai likumīgajam īpašniekam atdotā mājā un ir to lietojusi līdz īpašuma tiesību atjaunošanai, deklarējusi tajā savu dzīvesvietu, ir reģistrēta šā likuma “Par palīdzību dzīvokļa jautājumu risināšanai” 3. panta 1. vai 2. punktā minētās palīdzības saņemšanai, — ja būvniecību regulējošos normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā ir pieņemts lēmums, ar kuru aizliegta dzīvojamās mājas ekspluatācija (konstatēta būves bīstamība, jo netiek nodrošināta Būvniecības likuma 9. panta 1., 2. vai 4. punktā noteikto prasību izpilde).

Saskaņā ar likuma “Par palīdzību dzīvokļa jautājumu risināšanā” 14.pantu pirmām kārtām ar dzīvojamo telpu nodrošināmas šādas personas:

- 1) personas, kuras ar tiesas nolēmumu tiek izliktas no īrētās dzīvojamās telpas Dzīvojamo telpu īres likuma 24. pantā paredzētajā gadījumā, ja tās ir:
 - a. maznodrošinātas personas, kuras sasniegušas pensijas vecumu vai ir personas ar invaliditāti,
 - b. maznodrošinātas personas, ar kurām kopā dzīvo un kuru apgādībā ir vismaz viens nepilngadīgs bērns, aizgādībā esoša persona, maznodrošināta pensijas vecumu sasniegusi persona vai maznodrošināta persona, kura ir persona ar invaliditāti,
 - c. pašvaldības teritorijā dzīvojošas citas personas, kuras pieder pie tās pašvaldības domes noteiktās personu kategorijas, kurām pašvaldība sniedz palīdzību, ja tās tiek izliktas no īrētās dzīvojamās telpas,
 - d. politiski represētās personas, kuras tiek izliktas no dzīvojamās telpas, ja to lietošanā nav citas dzīvošanai derīgas dzīvojamās telpas,
 - e. ģimenes un personas, ar kurām kopā dzīvo un kuru apgādībā ir nepilngadīgs bērns ar invaliditāti vai personas ar invaliditāti, kurām invaliditātes cēlonis ir slimība no bērnības;
- 2) personas, kuras tiek izliktas no tām piederoša dzīvokļa, ja uz dzīvokļa īpašumu ir vērsta piedziņa sakarā ar maksājumiem par pakalpojumiem, kas saistīti ar dzīvojamās telpas lietošanu, mājas uzturēšanu, ekspluatāciju un remonta izdevumiem, un ja tās ir:
 - a. maznodrošinātas personas, kuras sasniegušas pensijas vecumu vai ir personas ar invaliditāti,

⁸⁴ Paredzētie palīdzības veidi:

- 1) pašvaldībai piederošās vai tās nomātās dzīvojamās telpas izīrēšana;
- 2) sociālā dzīvokļa izīrēšana;
- 3) nodrošināšana ar pagaidu dzīvojamo telpu;
- 4) vienreizēja pabalsta piešķiršana dzīvojamās telpas vai dzīvojamās mājas remontam.

- b. maznodrošinātas personas⁸⁵, ar kurām kopā dzīvo un kuru apgādībā ir vismaz viens nepilngadīgs bērns, aizgādībā esoša persona, maznodrošināta pensijas vecumu saņiegusi persona vai maznodrošināta persona, kura ir persona ar invaliditāti,
 - c. politiski represētās personas, ja to lietošanā nav citas dzīvošanai derīgas dzīvojamās telpas;
- 3) bez vecāku gādības palikuši bērni — pēc tam, kad bērns sasniedzis pilngadību un beigusies viņa ārpusģimenes aprūpe;
 - 4) repatrianti, kuri izceļojuši no Latvijas laikā līdz 1990.gada 4.maijam un kuriem nav iespējams likumā noteiktajā kārtībā iemitināties pirms izceļošanas no Latvijas aizņemtajā dzīvojamā telpā, vai repatrianti, kuri dzimuši ārvalstīs vai izceļojuši no Latvijas pēc 1990.gada 4.maija un izceļošanas brīdī bijuši nepilngadīgi;
 - 5) maznodrošinātas politiski represētās personas;
 - 6) maznodrošinātas personas, kuras pēc soda izciešanas atbrīvotas no ieslodzījuma vietas, ja tās pirms notiesāšanas dzīvoja attiecīgās pašvaldības administratīvajā teritorijā un tām nav iespējams likumā noteiktajā kārtībā iemitināties agrāk aizņemtajā dzīvojamā telpā;
 - 7) attiecīgās pašvaldības domes noteiktas citas maznodrošinātu personu kategorijas.

Saskaņā ar likuma “Par palīdzību dzīvokļa jautājumu risināšanā” 15.pantu pašvaldības dome savos saistošajos noteikumos var noteikt arī citas personu kategorijas, kuras nav minētas šā likuma 13. un 14.pantā (kuras nav personas, kurām neatliekami sniedzama palīdzība un personas, kuras ar dzīvojamo telpu nodrošināmas pirmām kārtām) un kurām sniedzama palīdzība, izīrējot dzīvojamo telpu.

Saskaņā ar likuma “Par palīdzību dzīvokļa jautājumu risināšanā” 19.¹ panta pirmo daļu pašvaldībai, piemērojot Civillikuma noteikumus, ir tiesības vienoties ar dzīvojamo māju īpašniekiem vai valdītājiem (arī ar valsts kapitālsabiedrībām) par tiem piederošu vai to valdījumā esošu neizīrētu dzīvojamo māju vai atsevišķu neizīrētu dzīvojamo telpu iznomāšanu pašvaldībai.

Sociālais dzīvoklis

Saskaņā ar likuma “Par palīdzību dzīvokļa jautājumu risināšanā” 21.⁶ pantu sociālo dzīvokli ir tiesīga īrēt maznodrošināta:

- 1) persona, ar kuru kopā dzīvo un kuras apgādībā ir bērns ar invaliditāti, ja tas nav nodrošināts ar atsevišķu istabu vai dzīvojamā telpa ir bez ērtībām vai ar daļējām ērtībām vai atzīta par lietošanai nederīgu (arī tad, ja persona lieto sev piederošu dzīvojamo telpu);
- 2) atsevišķi dzīvojoša persona ar 1. vai 2. grupas invaliditāti (arī tad, ja persona lieto sev piederošu dzīvojamo telpu);
- 3) atsevišķi dzīvojoša pensijas vecumu saņiegusi persona (arī tad, ja persona lieto sev piederošu dzīvojamo telpu);
- 4) ģimene, kurā visi ģimenes locekļi ir pensijas vecumu saņiegušas personas vai personas ar 1. vai 2. grupas invaliditāti;
- 5) persona, kura izstājas no sociālās rehabilitācijas un aprūpes iestādes un saskaņā ar sociālā dienesta atzinumu spēj dzīvot patstāvīgi.

Pašvaldības dome savos saistošajos noteikumos var noteikt arī citas personu kategorijas, kurām sniedzama palīdzība, izīrējot sociālo dzīvokli.

⁸⁵ Par maznodrošinātu atzīstama persona, kuras ienākumi un materiālais stāvoklis nepārsniedz maznodrošinātas mājsaimniecības ienākumu sliekšni, kuru nosaka attiecīgās pašvaldības domes saistošajos noteikumos, ievērojot Sociālo palpojumu un sociālās palīdzības likumu.

Pagaidu dzīvojamā telpa

Saskaņā ar likuma “Par palīdzību dzīvokļa jautājumu risināšanā” 23.pantu personu nodrošina ar pagaidu dzīvojamo telpu personas, kurām neatliekami sniedzama palīdzība:

- 1) ja personas dzīvojamā telpa vai dzīvojamā māja ir pilnīgi vai daļēji gājusi bojā un nav atjaunojama un arī gadījumā, ja būvniecību regulējošos normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā ir pieņemts lēmums, ar kuru aizliegta dzīvojamās mājas ekspluatācija — līdz pašvaldības dome vai tās deleģēta institūcija pieņem lēmumu par pašvaldībai piederošas vai nomātas dzīvojamās telpas izīrēšanu;
- 2) ja dzīvojamā telpa vai dzīvojamā māja ir daļēji sagrūvusi, bet ir atjaunojama — līdz dzīvojamās telpas vai dzīvojamās mājas atjaunošanai, bet ne ilgāk par gadu.

Ar pagaidu dzīvojamo telpu uz laiku līdz pašvaldības dzīvojamās telpas izīrēšanai nodrošina arī personas, kuras ar dzīvojamo telpu nodrošināmas pirmām kārtām, ja personas reģistrētas pašvaldībai piederošās vai tās nomātas dzīvojamās telpas izīrēšanai.

Vienreizējs pabalsts cietušās dzīvojamās telpas vai dzīvojamās mājas remontam

Saskaņā ar likuma “Par palīdzību dzīvokļa jautājumu risināšanā” 26.panta pirmo daļu, ja personas īrētā vai īpašumā esošā dzīvojamā telpa vai dzīvojamā māja terora akta, stihiskas nelaimes, avārijas vai citas katastrofas rezultātā ir cietusi, bet ir atjaunojama un ja persona šajā dzīvojamā telpā vai dzīvojamā mājā ir deklarējusi savu dzīvesvietu un tai attiecīgās pašvaldības administratīvajā teritorijā nepieder cita dzīvošanai derīga dzīvojamā telpa vai dzīvojamā māja, pašvaldības dome vai tās deleģēta institūcija piešķir vienreizēju pabalstu cietušās dzīvojamās telpas vai dzīvojamās mājas remontam. Pašvaldība saistošajos noteikumos var noteikt arī citas personu kategorijas, kurām sniedzama palīdzība, piešķirot vienreizēju pabalstu īrētās vai īpašumā esošās dzīvojamās telpas vai dzīvojamās mājas remontam.

Palīdzība maznodrošinātām personām, remontējot viņu īrētās dzīvojamās telpas

Likuma “Par palīdzību dzīvokļa jautājumu risināšanā” 27.pants paredz, ka pašvaldība var sniegt palīdzību maznodrošinātām personām, remontējot viņu īrētās dzīvojamās telpas, ja šo telpu izīrētājs nav pašvaldība, vai remontējot šo personu īpašumā esošās dzīvojamās telpas. Pašvaldībai nav tiesības sniegt šāda veida palīdzību tām personām, kuras jau saņēmušas šā likuma 26.pantā minēto vienreizējo pabalstu dzīvojamās telpas vai dzīvojamās mājas remontam (ja dzīvojamā telpa vai dzīvojamā māja terora akta, stihiskas nelaimes, avārijas vai citas katastrofas rezultātā ir cietusi). Kārtību, kādā tiek sniegta minētā palīdzība, kā arī šīs palīdzības apmērus nosaka pašvaldības domes saistošie noteikumi.

Valsts sniegta palīdzība, daļēji sedzot aizņēmēja neizpildītās parādsaistības attiecībā uz dzīvojamās telpas iegādei vai būvniecībai ņemto aizdevumu

Likuma “Par palīdzību dzīvokļa jautājumu risināšanā” 27.¹ pantā paredzēts, ka valsts sniedz palīdzību, daļēji sedzot aizņēmēja neizpildītās parādsaistības attiecībā uz dzīvojamās telpas iegādei vai būvniecībai ņemto aizdevumu (garantija bankas aizdevumam mājokļa iegādei vai būvniecībai ģimenēm ar bērniem, kurām ir pastāvīgi ienākumi, bet nav pietiekamu uzkrājumu pirmās iemaksas veikšanai⁸⁶). Ministru kabinets nosaka institūciju, kas administrē palīdzības sniegšanu, kā arī tās kritērijus un kārtību. Minēto palīdzību var saņemt persona:

- 1) ar kuru kopā dzīvo un kuras apgādībā ir vismaz viens bērns (persona, kas nav sasniegusi 24 gadu vecumu);
- 2) kura ieguvusi vidējo profesionālo vai augstāko izglītību un kura nepārsniedz 35 gadu vecumu;

⁸⁶ <https://www.altum.lv/pakalpojumi/iedzivotajiem/majoklu-atbalsts-gimenem-ar-berniem?tab=1>.

3) kas ir Nacionālo bruņoto spēku karavīrs.

Kārtību, kādā valsts sniedz palīdzību, daļēji sedzot aizņēmēja neizpildītās parādsaistības un (vai) piešķirot subsīdiju attiecībā uz dzīvojamās telpas iegādei vai būvniecībai ņemto aizdevumu, kā arī institūciju, kas administrē palīdzības sniegšanu un kritērijus valsts palīdzības sniegšanai dzīvojamās telpas iegādei vai būvniecībai, nosaka MK 2018.gada 20.februāra noteikumi nr.95 "Noteikumi par valsts palīdzību dzīvojamās telpas iegādei vai būvniecībai".

Minēto palīdzību sniedz un administrē akciju sabiedrība "Attīstības finanšu institūcija Altum" (turpmāk – garantētājs), sniedzot garantiju Attīstības finanšu institūcijas likuma izpratnē vai izsniedzot atbalsta programmas "Balsts" subsīdiju. Garantētājs nodrošina garantiju pieejamību individuālu vai portfeļgarantiju veidā.

Aizņēmējam ir tiesības saņemt garantiju un (vai) atbalsta programmas "Balsts" subsīdiju šādos gadījumos, ja hipotekāro aizdevumu (turpmāk – aizdevums) izsniedz Latvijā reģistrēta kredītiestāde, daļbvalstī reģistrēta kredītiestāde, tās filiāle vai ārvalsts kredītiestādes filiāle, kas noslēgusi sadarbības līgumu ar garantētāju (turpmāk – sadarbības līgums) un ir tiesīga izsniegt aizdevumus Latvijā (turpmāk – aizdevējs), ja aizdevējs rakstiski apliecinājis, ka aizdevums tiks piešķirts personai, ar kuru kopā dzīvo un kuras apgādībā ir vismaz viens bērns vai kurai ir iestājusies grūtniecība, vai gaidāmā bērna tēvam (turpmāk – bērna tēvs) un darījuma summa nepārsniedz 250 000 eiro.

Minētās garantijas apmērs ir:

- 1) no 5 % līdz 10 % no aizdevuma summas, bet ne vairāk kā 10 000 eiro – personai, ar kuru kopā dzīvo un kuras apgādībā ir viens bērns vai kurai ir iestājusies grūtniecība, vai bērna tēvam;
- 2) no 5 % līdz 15 % no aizdevuma summas, bet ne vairāk kā 15 000 eiro – personai, ar kuru kopā dzīvo un kuras apgādībā ir divi bērni, vai personai, ar kuru kopā dzīvo un kuras apgādībā ir viens bērns un kurai ir iestājusies grūtniecība, vai bērna tēvam;
- 3) no 5 % līdz 20 % no aizdevuma summas, bet ne vairāk kā 20 000 eiro – personai, ar kuru kopā dzīvo un kuras apgādībā ir trīs bērni, vai personai, ar kuru kopā dzīvo un kuras apgādībā ir divi bērni un kurai ir iestājusies grūtniecība, vai bērna tēvam;
- 4) no 5 % līdz 30 % no aizdevuma summas, bet ne vairāk kā 30 000 eiro – personai, ar kuru kopā dzīvo un kuras apgādībā ir četri vai vairāk bērnu, vai personai, ar kuru kopā dzīvo un kuras apgādībā ir trīs bērni un kurai ir iestājusies grūtniecība, vai bērna tēvam.

Minētajos gadījumos garantijas apmēru palielina par ne vairāk kā 5 %, bet ne vairāk kā 5 000 euro, ja tiek iegādāta dzīvojamā telpa vai ņemts aizdevums tāda mājokļa būvniecībai, kas atbilst vismaz "A" ēku energoefektivitātes klasei vai gandrīz nulles enerģijas ēkai saskaņā ar ēku energoefektivitāti regulējošiem normatīvajiem aktiem.

MK 2018.gada 20.februāra noteikumu nr.95 "Noteikumi par valsts palīdzību dzīvojamās telpas iegādei vai būvniecībai" 6.3. un 6.4. apakšpunktā minētajām personām⁸⁷, uz kuru vārda zemesgrāmatā ierakstāmas īpašumtiesības uz iegādājamo vai būvējamo dzīvojamo telpu un kuras uzskatāmas par iekšzemes nodokļu maksātājiem (rezidenti) pēdējos 12 mēnešus, un kuru vidējie ienākumi, par

⁸⁷ persona, ar kuru kopā dzīvo un kuras apgādībā ir trīs bērni, vai personai, ar kuru kopā dzīvo un kuras apgādībā ir divi bērni un kurai ir iestājusies grūtniecība, vai bērna tēvam, kā arī personai, ar kuru kopā dzīvo un kuras apgādībā ir četri vai vairāk bērnu, vai personai, ar kuru kopā dzīvo un kuras apgādībā ir trīs bērni un kurai ir iestājusies grūtniecība, vai bērna tēvam.

kuriem maksājams iedzīvotāju ienākuma nodoklis, iepriekšējā taksācijas gadā kopsummā bruto nepārsniedz 17 000 eiro vienai personai, un kurām nepieder cita dzīvojamā telpa, budžetā paredzamā finansējuma ietvaros vienu reizi ir pieejama atbalsta programmas “Balsts” subsīdija, nepārsniedzot 50 % no dzīvojamās telpas iegādes vai būvniecības darījuma summas, šādā apmērā:

- 1) personai, ar kuru kopā dzīvo un kuras apgādībā ir trīs bērni, vai personai, ar kuru kopā dzīvo un kuras apgādībā ir divi bērni un kurai ir iestājusies grūtniecība, vai bērna tēvam;
 - a. - 8 000 eiro;
 - b. ja mājoklis atbilst gandrīz nulles enerģijas ēkām noteiktajām prasībām, – 10 000 eiro;
- 2) personai, ar kuru kopā dzīvo un kuras apgādībā ir četri vai vairāk bērnu, vai personai, ar kuru kopā dzīvo un kuras apgādībā ir trīs bērni un kurai ir iestājusies grūtniecība, vai bērna tēvam
 - a. – 10 000 euro;
 - b. ja mājoklis atbilst gandrīz nulles enerģijas ēkām noteiktajām prasībām, – 12 000 euro.

Pašvaldības palīdzība dzīvojamās telpas iegādes vai būvniecības gadījumā

Dzīvojamās telpas iegādes vai būvniecības gadījumā pašvaldības var sniegt palīdzību to saistošajos noteikumos paredzētajā kārtībā un apmērā, pilnībā vai daļēji sedzot kredītprocentu maksājumus. Minēto palīdzību var saņemt persona, ar kuru kopā dzīvo un kuras apgādībā ir vismaz viens nepilngadīgs bērns, kā arī ģimene vai viņa ģimenes loceklis, ja tie lieto dzīvojamo telpu denacionalizētā vai likumīgajam īpašniekam atdotā mājā un ir to lietojuši līdz īpašuma tiesību atjaunošanai.

Saskaņā ar likuma “Par palīdzību dzīvokļa jautājumu risināšanā” 27.² panta otro daļu pašvaldība var sniegt palīdzību dzīvojamās mājas īpašniekam (īpašniekiem) vai dzīvokļu īpašniekiem, piešķirot finansējumu šādiem mērķiem:

- 1) par valsts nozīmes kultūras pieminekli atzītas dzīvojamās mājas restaurācijai;
- 2) dzīvojamās mājas renovācijai, ja tās tehniskais stāvoklis normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā atzīts par bīstamu cilvēku dzīvībai vai veselībai;
- 3) tādas dzīvojamās mājas renovācijai, kurā jālikvidē terora akta, avārijas, stihiskas nelaimes vai citas katastrofas sekas;
- 4) energoefektivitātes pasākumu veikšanai dzīvojamā mājā;
- 5) dzīvojamai mājai piesaistītā zemesgabala labiekārtošanai;
- 6) uz publisko ārtelpu vērstu dzīvojamo ēku fasāžu atjaunošanai;
- 7) mājokļu un vides pieejamības nodrošināšanai.

Ārpusģimenes aprūpe

Ievērojot Eiropas Garantijas bērniem 10.punktā “d” apakšpunktā minēto ieteikumu - ņemt vērā bērna intereses, kā arī bērna vispārējo situāciju un individuālās vajadzības, kad bērnus ievieto aprūpes iestādēs vai nodod audžuģimenes aprūpē; nodrošināt bērnu pāreju no aprūpes iestādes vai audžuģimenes aprūpes uz kvalitatīvu aprūpi dzīvesvietā vai ģimenē un atbalstīt viņu neatkarīgu dzīvi un sociālo integrāciju -, informējam, ka saskaņā ar Bērnu tiesību aizsardzības likuma 6.panta otro daļu visām darbībām attiecībā uz bērnu neatkarīgi no tā, vai tās veic valsts vai pašvaldību institūcijas, sabiedriskās organizācijas vai citas fiziskās un juridiskās personas, kā arī tiesas un citas tiesībaizsardzības iestādes, prioritāri ir jānodrošina bērna tiesības un intereses

Saskaņā ar Bērnu tiesību aizsardzības likuma 27.panta pirmo daļu bērnu var šķirt no ģimenes, ja:

- 1) bērna dzīvība, veselība vai attīstība ir nopietni apdraudēta vardarbības dēļ vai ir pamatotas aizdomas par vardarbību pret bērnu, kā arī aprūpes trūkuma vai mājas apstākļu (sociālās vides) dēļ;
- 2) bērns nopietni apdraud savu veselību vai attīstību, lietojot alkoholu, narkotiskās vai toksiskās vielas;
- 3) bērns ir izdarījis noziedzīgu nodarījumu.

Šā panta pirmās daļas 1. un 2.punktā paredzētajos gadījumos bērns šķirams no ģimenes, ja nav iespējams novērst bērna attīstībai nelabvēlīgos apstākļus, viņam paliekot ģimenē. Ģimenes izlikšana no dzīvojamām telpām nedrīkst būt par iemeslu bērna šķiršanai no vecākiem.

Ja ārpusģimenes aprūpe tiek noteikta sakarā ar to, ka bērna dzīvība, veselība vai attīstība ir nopietni apdraudēta vardarbības dēļ vai ir pamatotas aizdomas par vardarbību pret bērnu, kā arī aprūpes trūkuma vai mājas apstākļu (sociālās vides) dēļ:

- vienas ģimenes bērni nav šķirami, izņemot īpašus gadījumus, kad tas tiek darīts bērnu interesēs;
- izvēloties ārpusģimenes aprūpes veidu, vērā ņemams arī bērna viedoklis.

Saskaņā ar Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 4.panta ceturto daļu bāreņiem un bez vecāku gādības palikušajiem bērniem nodrošināma aprūpe ģimeniskā vidē — audžuģimenē, pie aizbildņa, un tikai tad, ja tas nav iespējams, aprūpe tiek nodrošināta ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijā.

Saskaņā ar Bērnu tiesību aizsardzības likuma 32.pantu ārpusģimenes aprūpes mērķis ir radīt bērnam aizsargātības sajūtu, nodrošināt apstākļus viņa attīstībai un labklājībai, sagatavot bērnu patstāvīgai dzīvei sabiedrībā, pēc iespējas respektējot viņa individualitāti un ievērojot viņa spējas un intereses.

Saskaņā ar Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 4.panta piekto daļu laikā, kamēr bārenis vai bez vecāku gādības palikušais bērns atrodas ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijā, pašvaldības sociālais dienests un bāriņtiesa sadarbībā ar institūcijas darbiniekiem veic pasākumus, lai sekmētu bērna atgriešanos ģimenē, uzturētu kontaktus starp bērnu un vecākiem vai, ja tas nav iespējams, meklētu iespēju nodrošināt bērna aprūpi citā ģimenē.

Ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijās darbs organizējams tā, lai institūcijas vidi tuvinātu ģimeniskai videi un nodrošinātu patstāvīgas dzīves iemaņu apgūšanu bāreņiem un bez vecāku gādības palikušajiem bērniem.

Saskaņā ar Bērnu tiesību aizsardzības likuma 36.¹ pantu valsts sniedz finansiālu atbalstu ārpusģimenes aprūpes pakalpojumu sniegšanā atbilstoši likumā par valsts budžetu kārtējam gadam piešķirtajiem līdzekļiem. Atbalstu ārpusģimenes aprūpes pakalpojumu sniegšanā nodrošina ārpusģimenes aprūpes atbalsta centrs. Saskaņā ar MK 2018.gada 26.jūnija noteikumu nr.355 “Ārpusģimenes aprūpes atbalsta centra noteikumi” 12.punktu ārpusģimenes aprūpes atbalsta centrs:

- 1) piesaista jaunas audžuģimenes, aizbildņus, adoptētājus, viesģimenes, īpaši veicinot specializēto audžuģimeņu skaita pieaugumu;
- 2) nodrošina mācības audžuģimenēm un specializētajām audžuģimenēm atbilstoši ar inspekciju saskaņotajai mācību programmai;
- 3) nodrošina aizbildņiem mācības atbilstoši ar inspekciju saskaņotajai mācību programmai;
- 4) izstrādā un īsteno audžuģimenes vai specializētās audžuģimenes atbalsta un tajā ievietotā bērna individuālās attīstības plānu;
- 5) nodrošina psihosociālo atbalstu audžuģimenēm un specializētajām audžuģimenēm, tai skaitā ģimenē ievietotajam bērnam;

- 6) nodrošina psihologa konsultācijas un atbalsta grupas adoptētājiem, aizbildņiem, viesģimenēm un pēc bāriņtiesas pieprasījuma sniedz atzinumu;
- 7) jebkurā diennaktis laikā bāriņtiesai vai policijai sniedz informāciju par krīzes audžuģimenēm, kuras nekavējoties var uzņemt bērnu savā aprūpē;
- 8) nodrošina sociālā darbinieka konsultācijas aizbildņiem un adoptētājiem;
- 9) veic citus MK noteikumos minētos pienākumus.

Ārpusģimenes aprūpi izbeidz, kad bērna vecāku ģimenē tiek nodrošināti labvēlīgi apstākļi bērna attīstībai vai arī viņš ir sasniedzis 18 gadu vecumu. Ilgāka bērna atstāšana aprūpes iestādē, pie aizbildņa vai audžuģimenē pieļaujama līdz mācību gada beigām, ja bērns turpina mācības. Izbeidzoties aizbildnībai, beidzoties bērna aprūpei audžuģimenē vai bērnu aprūpes iestādē, pašvaldība atbilstoši likumam "Par palīdzību dzīvokļa jautājumu risināšanā" nodrošina bāreni vai bērnu, kurš bija atstāts bez vecāku gādības, ar dzīvojamo platību un saskaņā ar MK noteiktajām sociālajām garantijām⁸⁸ sniedz citu palīdzību arī pēc 18 gadu vecuma sasniegšanas. Tiesības uz neizmantotajām sociālajām garantijām personai saglabājas ne ilgāk kā līdz 24 gadu vecuma sasniegšanai.

⁸⁸ MK 2005.gada 15.novembra noteikumi nr.857 "Noteikumi par sociālajām garantijām bārenim un bez vecāku gādības palikušajam bērnam, kurš ir ārpusģimenes aprūpē, kā arī pēc ārpusģimenes aprūpes beigšanās".

Rezultatīvie rādītāji un plānotie pasākumi

Rīcības plāna rezultatīvie rādītāji un plānotie pasākumi sakrīt arī rezultatīvajiem rādītājiem un plānotajiem pasākumiem attiecībā uz bērniem, kam vajadzīga palīdzība, kādi ietverti:

- 1) Sociālās aizsardzības un darba tirgus politikas pamatnostādņēs 2021.-2027. gadam⁸⁹;
- 2) Izglītības attīstības pamatnostādņēs 2021.-2027. gadam⁹⁰;
- 3) Sabiedrības veselības pamatnostādņēs 2021.-2027. gadam⁹¹;
- 4) Mājokļu pieejamības pamatnostādņēs 2023.-2027. gadam⁹²;
- 5) Bērnu, jaunatnes un ģimenes attīstības pamatnostādņēs 2022.-2027. gadam⁹³;
- 6) Reģionālās politikas pamatnostādņēs 2021.-2027. gadam⁹⁴.

Rīcības plāns ir integrēta minēto politikas plānošanas dokumentu daļa.

Ievērojot minēto, šajos politikas plānošanas dokumentos jau ietvertā informācija par rezultatīvajiem rādītājiem, plānotajiem pasākumiem, ES fondiem, kuri nodrošina Eiropas Garantijas bērniem ieteikuma ieviešanu, netiks dublēta rīcības plānā.

⁸⁹ <https://likumi.lv/ta/id/325828-par-socialas-aizsardzibas-un-darba-tirgus-politikas-pamatnostadnem-2021-2027-gadam>.

⁹⁰ <https://likumi.lv/ta/id/324332-par-izglitibas-attistibas-pamatnostadnem-20212027-gadam>.

⁹¹ <https://likumi.lv/ta/id/332751-sabiedribas-veselibas-pamatnostadnes-2021-2027-gadam>.

⁹² <https://likumi.lv/ta/id/347211-par-majoklu-pieejamibas-pamatnostadnem-2023-2027-gadam>.

⁹³ <https://likumi.lv/ta/id/338304-par-bernu-jaunatnes-un-gimenes-attistibas-pamatnostadnem-20222027gad>.

⁹⁴ <https://likumi.lv/ta/id/310954-par-regionalas-politikas-pamatnostadnem-2021-2027-gadam>.